

คู่มือการคุ้มครอง บุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติ

ภายใต้อนุสัญญาว่าด้วยสถานะ
ของบุคคลไร้รัฐ ค.ศ. ๑๙๕๔
เจนีวา ค.ศ. ๒๐๑๔

UNHCR
The UN Refugee Agency

คู่มือการคุ้มครอง บุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติ

ภายใต้อนุสัญญาว่าด้วยสถานะ
ของบุคคลไร้รัฐ ค.ศ. ๑๙๕๔
เจนีวา ค.ศ. ๒๐๑๔

© ๒๐๑๔ UNHCR

สงวนลิขสิทธิ์สำหรับทุกประเทศ

*บางส่วนของเอกสารฉบับนี้ใช้คำว่า “ไร้รัฐ” (statelessness) แทนคำว่า “ไร้รัฐไร้สัญชาติ” แต่ยังคงความหมายครอบคลุมตามอนุสัญญาว่าด้วยสถานะของบุคคลไร้รัฐ ค.ศ. ๑๙๕๔ และอนุสัญญาว่าด้วยการลดภาวะไร้รัฐ ค.ศ. ๑๙๖๑ ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับอนุสัญญาดังกล่าวและบริบทสากล

สารบัญ

คำนำ	๑
บทนำ	๓
ก. ความเป็นมาของอนุสัญญาว่าด้วยสถานะของบุคคลไร้รัฐ ค.ศ. ๑๙๕๔	๓
ข. UNHCR และประเด็นภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติ	๔
ค. ขอบเขตเนื้อหาของคู่มือ	๔
ง. ภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติ และภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติโดยข้อเท็จจริง	๕
จ. การกำหนดว่าใครคือบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติ	๖
ฉ. สถานะของภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติ	๗
ส่วนที่ ๑: หลักเกณฑ์ในการกำหนดภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติของบุคคล	๙
ก. คำนิยาม	๙
ข. บทวิเคราะห์ทั่วไป	๑๐
ค. การตีความคำนิยาม	๑๑
(๑) “ของรัฐใด”	๑๑
(ก) รัฐใดบ้างที่ต้องถูกนำมาพิจารณา	๑๑
(ข) ความหมายของ “รัฐ” คืออะไร	๑๑
(๒) “ไม่ถูกพิจารณาว่าเป็นคนสัญชาติ...ภายใต้ผลบังคับแห่งกฎหมายของรัฐนั้น”	๑๒
(ก) ความหมายของ “กฎหมาย” คืออะไร.	๑๒
(ข) เมื่อใดที่บุคคล “ไม่ถูกพิจารณาว่าเป็นคนสัญชาติ” ภายใต้กฎหมายและการบังคับใช้กฎหมายของรัฐ	๑๒
(๑) การได้หรือการถอนสัญชาติโดยอัตโนมัติและที่ไม่เป็นไปโดยอัตโนมัติ	๑๓
(๒) การกำหนดเจ้าหน้าที่ผู้รักษาการตามกฎหมาย	๑๓
(๓) การวิเคราะห์ถึงพยานหลักฐานของเจ้าหน้าที่ผู้รักษาการตามกฎหมายในกรณีเป็นการได้หรือการ ถอนสัญชาติที่ไม่เป็นไปโดยอัตโนมัติ	๑๔
(๔) การวิเคราะห์ถึงพยานหลักฐานของเจ้าหน้าที่ผู้รักษาการตามกฎหมายในกรณีเป็นการได้หรือการ ถอนสัญชาติโดยอัตโนมัติ	๑๕
(๕) การพิจารณาในกรณีที่รัฐไม่ปฏิบัติตามหลักการได้มาซึ่งสัญชาติโดยอัตโนมัติ	๑๖
(๖) การประเมินสัญชาติกรณีไม่มีหลักฐานสนับสนุนจากหน่วยงานที่มีอำนาจ	๑๖

(๗) บทบาทของเจ้าหน้าที่สูงสุด	๑๗
(๘) การโต้ถามหน่วยงานที่มีอำนาจ	๑๗
(๙) การปฏิบัติที่ขัดกันของเจ้าหน้าที่ผู้รักษาการตามกฎหมาย	๑๘
(๑๐) สัญชาติที่ได้มาด้วยความผิดพลาดหรือโดยเจตนาที่มีขอบ	๑๘
(๑๑) ผลของกระบวนการอุทธรณ์	๑๙
(๑๒) ประเด็นชั่วคราว	๒๐
(๑๓) การสละสัญชาติโดยสมัครใจ	๒๑
(๑๔) แนวคิดเรื่องสัญชาติ	๒๑

ส่วนที่ ๒: กระบวนการพิจารณาสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติของบุคคล **๒๕**

ก. บททั่วไป **๒๕**

(๑) ภาพรวม	๒๕
(๒) การพิจารณาสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติและสิทธิในสัญชาติของบุคคล	๒๕

ข. การออกแบบขั้นตอนกระบวนการพิจารณาสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติของบุคคล **๒๗**

(๑) การออกแบบขั้นตอนและสถานที่ของกระบวนการพิจารณา	๒๗
(๒) การเข้าถึงกระบวนการ	๒๘
(๓) การรับรองในกระบวนการ	๒๘

ค. การเชื่อมโยงการพิจารณาสถานภาพผู้ลี้ภัยกับการพิจารณาสถานะบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติ **๓๑**

ง. การประเมินพยานหลักฐาน **๓๒**

(๑) ประเภทของหลักฐาน	๓๒
(๒) ประเด็นในการพิสูจน์	๓๔
(๓) ภาระในการพิสูจน์	๓๔
(๔) มาตรฐานในการพิสูจน์	๓๔
(๕) การชั่งน้ำหนักพยานหลักฐาน	๓๕
(๖) หนังสือเดินทาง	๓๖
(๗) การสอบถามและคำตอบจากหน่วยงานต่างชาติ	๓๖
(๘) การสัมภาษณ์	๓๗
(๙) ประเด็นความน่าเชื่อถือ	๓๗

จ. การพิจารณาทางเลือกเพิ่มเติม **๓๙**

(๑) การพิจารณาแบบกลุ่ม	๓๙
------------------------	----

(๒) การกักตัวบุคคล	๔๐
(๓) บทบาทของ UNHCR	๔๒
(๔) การสำรวจแนวทางการแก้ปัญหาจากต่างประเทศ	๔๒
(๕) กระบวนการเพิ่มเติมและการคุ้มครองเชิงหลักฐานสำหรับกลุ่มเฉพาะ	๔๒
จ. การพิจารณาสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติที่อนุสัญญาว่าด้วยสถานะของบุคคลไร้รัฐ	๔๔
ค.ศ. ๑๙๕๔ ไม่ครอบคลุม	
ส่วนที่ ๓ : สถานะของบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติในระดับประเทศ	๔๕
ก. กฎหมายระหว่างประเทศและสถานะของบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติ	๔๕
(๑) การเปรียบเทียบระหว่างสถานะของผู้ลี้ภัยและสถานะของบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติ	๔๕
(๒) ภาพรวมของมาตรฐานในการปฏิบัติต่อบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติภายใต้อนุสัญญาว่าด้วยสถานะของบุคคลไร้รัฐ ค.ศ. ๑๙๕๔	๔๖
(๒.๑) สิทธิแบบค่อยเป็นค่อยไปและมีเงื่อนไข	๔๗
(๓) กฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิมนุษยชน	๕๐
ข. บุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติในสถานการณ์ของการโยกย้ายถิ่นฐาน	๕๒
(๑) บุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติที่ยังรอการกำหนดสถานะ	๕๒
(๒) สิทธิอาศัยของบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติที่ถูกกำหนดสถานะแล้ว	๕๒
(๓) เมื่อมีความคุ้มครองในรัฐอื่น	๕๔
(๓.๑) เมื่อภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติเกิดจากการเสียสัญชาติหรือจากการสละสัญชาติโดยสุจริตและด้วยความสมัครใจ	๕๕
(๓.๒) เมื่อภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติเกิดจากการสละสัญชาติด้วยความสมัครใจอันเนื่องจากการเลือกสัญชาติ	๕๖
(๓.๓) การพิจารณาถึงความผูกพันของบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติกับท้องถิ่น	๕๗
ค. บุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติที่อยู่ใน “ประเทศบ้านเกิดของตนเอง”	๕๗
ง. สถานะของบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติที่ไม่ครอบคลุมภายใต้อนุสัญญา ๑๙๕๔	๕๘
ภาคผนวก ๑ - อนุสัญญาว่าด้วยสถานะของบุคคลไร้รัฐ ค.ศ. ๑๙๕๔	๖๑
ภาคผนวก ๒ - อนุสัญญาว่าด้วยการลดภาวะไร้รัฐ ค.ศ. ๑๙๖๑	๗๗
ภาคผนวก ๓ - รายงานรัฐภาคีของอนุสัญญาว่าด้วยสถานะของบุคคลไร้รัฐ ค.ศ. ๑๙๕๔ และอนุสัญญาว่าด้วยการลดภาวะไร้รัฐ ค.ศ. ๑๙๖๑	๘๕
ภาคผนวก ๔ - มติของสมัชชาใหญ่สหประชาชาติที่เกี่ยวข้อง	๘๘
ภาคผนวก ๕- ข้อสรุปของคณะกรรมการบริหาร UNHCR ที่เกี่ยวข้อง	๙๐

คำนำ

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาเกิดมีแรงกระตุ้นใหม่ๆ จากประชาคมนานาชาติ ที่ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยสหประชาชาติ (UNHCR) เกี่ยวกับสถานการณ์ของบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติ ตามที่ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนกำหนดไว้อย่างชัดเจนว่า ทุกๆ คนมีสิทธิที่จะมีสัญชาติ หากปราศจากสัญชาติแล้ว บังเอิญชนย่อมต้องเผชิญหน้ากับความไม่มั่นคงและถูกทำให้เป็นชายขอบ บุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติคือกลุ่มคนที่เปราะบางมากที่สุดในกลุ่มหนึ่งในโลก พวกเขาไม่สามารถเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานต่างๆ ได้ เช่น สิทธิในความเท่าเทียมกันตามกฎหมาย สิทธิในการทำงาน สิทธิในการเข้าถึงการศึกษา หรือสิทธิในการเข้าถึงการสาธารณสุข แม้ว่าจะมีความพยายามจากหลายๆ ประเทศในการที่จะป้องกันหรือลดภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติผ่านวิธีการต่างๆ เช่น การปฏิรูปกฎหมายเกี่ยวกับสัญชาติ กระนั้น ภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติก็ยังคงเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง บุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติสามารถพบได้ในเกือบทุกประเทศ ยิ่งไปกว่านั้นบางครอบครัวต้องตกเป็นบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติมาแล้วหลายชั่วอายุคน

อนุสัญญาว่าด้วยสถานะของบุคคลไร้รัฐ ค.ศ. ๑๙๕๔ คือหัวใจในการให้ความคุ้มครองบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติในระบอบการให้ความคุ้มครองระหว่างประเทศ อนุสัญญานี้ให้คำนิยามอันเป็นสากลกับคำว่า “บุคคลไร้รัฐ” และได้มอบหลักการปฏิบัติเพื่อช่วยเหลือคนเหล่านี้ กรอบการทำงานของอนุสัญญานี้ยังคงเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน เช่นเดียวกับเมื่อตอนที่เริ่มนำอนุสัญญานี้มาใช้ และยังได้รับการสนับสนุนจากกฎหมายสิทธิมนุษยชนสากลอีกด้วย ในขณะที่อนุสัญญานี้ว่าด้วยการลดภาวะไร้รัฐ ค.ศ. ๑๙๖๑ นั้นได้สร้างเครื่องมือในการจัดการกับภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติให้หมดไป อนุสัญญา ๑๙๕๔ คือการรับประกันว่าบุคคลที่ต้องไร้รัฐไร้สัญชาตินั้นจะไม่ถูกทำให้กลายเป็นคนที่ไร้ศักดิ์ศรีและไร้ซึ่งความมั่นคงในชีวิต ในวาระครบรอบ ๖๐ ปีของอนุสัญญาดังกล่าว UNHCR มีความเต็มใจเป็นอย่างยิ่งในการจัดทำหนังสือคู่มือเล่มนี้ขึ้น

ขณะที่อยู่ระหว่างการผลิตคู่มือนี้ ๔๐ ประเทศทั่วโลกได้ลงนามร่วมกับอนุสัญญาว่าด้วยสถานะของบุคคลไร้รัฐ ค.ศ. ๑๙๕๔ รวมไปถึงมีอีกหลายประเทศเข้าร่วมเพิ่มขึ้นในช่วง ๓ ปีที่ผ่านมา ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากโครงการไร้รัฐไร้สัญชาติของ UNHCR ความสนใจในสถานการณ์ภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติที่เพิ่มขึ้นนั้น ยังเห็นได้จากการเพิ่มขึ้นของจำนวนประเทศที่มีการจัดกระบวนการกำหนดสถานะ แม้ว่ากระบวนการนี้จะเหมาะสมกับคนเพียงส่วนน้อยของจำนวนคนที่ไร้รัฐไร้สัญชาติทั่วโลกที่อยู่ในสถานการณ์การโยกย้ายถิ่นฐานก็ตาม แต่กระบวนการเหล่านี้ก็ยังมีผลสำคัญอย่างยิ่งยวดในการปูทางไปสู่การมีสถานะที่สอดคล้องกับมาตรฐานของอนุสัญญาว่าด้วยสถานะของบุคคลไร้รัฐ ค.ศ. ๑๙๕๔ และตามกฎหมายสิทธิมนุษยชนสากล วิธีการที่แตกต่างออกไปนั้นจำเป็นสำหรับกรณีที่บุคคลไร้รัฐไร้สัญชาตินั้นอาศัยอยู่ในประเทศของตนเอง ความเชื่อมโยงของบุคคลเหล่านี้กับรัฐชาตินั้นๆ ควรได้รับการรับรองผ่านการเกิดหรือการพำนักอาศัยอยู่ในประเทศนั้นๆ มาเป็นเวลานาน หลายประเทศเริ่มตระหนักถึงประโยชน์ที่จะได้รับ ไม่ใช่เฉพาะสำหรับบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติเท่านั้น แต่สำหรับความมั่นคงและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคม สำหรับการดำเนินการปฏิรูปกฎหมายและนโยบาย เพื่อนำไปสู่การมอบสัญชาติให้บุคคลเหล่านี้ด้วย

UNHCR ผลิตคู่มือฉบับนี้ขึ้นมา เพื่อสนองตอบต่อความรับผิดชอบต่อภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติที่ได้รับการบัญญัติไว้ ในช่วงเริ่มแรกความรับผิดชอบดังกล่าวนี้ถูกจำกัดอยู่แค่บุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติที่เป็น UNHCR ผลิตคู่มือฉบับนี้ขึ้นมา เพื่อสนองตอบต่อความรับผิดชอบต่อภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติที่

ได้รับการบัญญัติไว้ในช่วงเริ่มแรกความรับผิดชอบดังกล่าวนี้ถูกจำกัดอยู่กับบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติที่เป็นผู้ลี้ภัยตามที่ระบุไว้ในมาตรา ๖(A) (II) ของธรรมนูญ UNHCR และมาตรา ๑ (A) (๒) ในอนุสัญญา ค.ศ. ๑๙๕๑ ว่าด้วยสถานะของผู้ลี้ภัย อาณัตินี้ได้รับการขยายความให้ครอบคลุมมากขึ้นผ่านกระบวนการการลงมติของสมัชชาสหประชาชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากการลงมติ ๕๐/๑๕๒ ในปี ค.ศ. ๑๙๙๕ และมติ ๖๑/๑๓๗ ในปี ค.ศ. ๒๐๐๖ ซึ่งได้มอบหมายให้ UNHCR เป็นผู้รับผิดชอบต่อบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติโดยทั่วไป ความรับผิดชอบของ UNHCR นั้น ครอบคลุมไปถึงการระบุนโยบายของปัญหา การป้องกัน และการลดปัญหาของภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติ รวมไปถึงการให้ความคุ้มครองบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติด้วยเช่นกัน

เนื้อหาของคู่มือเล่มนี้ถูกจัดทำขึ้นครั้งแรกใน ค.ศ. ๒๐๑๒ ในรูปของหนังสือแนะนำแนวทางปฏิบัติจาก UNHCR สามฉบับ ซึ่งเกี่ยวข้องกับภารกิจตามความเป็นบุคคลไร้รัฐ กระบวนการพิจารณาสถานะบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติ และสถานะของบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติภายใต้กฎหมายสัญชาติภายในประเทศ เพื่อทดแทนหนังสือแนะนำแนวทางปฏิบัติดังกล่าว เนื้อหาในคู่มือเล่มนี้นั้นเกือบจะเหมือนกับเนื้อหาในหนังสือแนะนำแนวทางปฏิบัติ มีการปรับเปลี่ยนบ้างเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อระบุนโยบายที่ซ้ำและเพื่อปรับข้อมูลอ้างอิงให้เป็นปัจจุบันตรงกับสิ่งพิมพ์ของ UNHCR ซึ่งช่องว่างของเนื้อหาที่ถูกระบุไว้ตั้งแต่การตีพิมพ์หนังสือแนะนำแนวทางปฏิบัติก็ได้รับการจัดการแล้ว เช่นเดียวกับหนังสือแนะนำแนวทางปฏิบัติ คู่มือเล่มนี้เกิดขึ้นจากการปรึกษากับผู้เชี่ยวชาญมากมาย ซึ่งเกิดขึ้นเนื่องในโอกาสครบรอบ ๕๐ ปีของอนุสัญญาว่าด้วยการลดภาวะไร้รัฐ ค.ศ. ๑๙๖๑^{*} คู่มือเล่มนี้ไม่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการป้องกันและการลดภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติ ปัญหาเหล่านี้จะอยู่ในหนังสือแนะนำแนวทางปฏิบัติที่แยกไปอีกเล่มหนึ่ง

คู่มือเล่มนี้มีจุดประสงค์ที่จะแนะนำแนวทางให้กับเจ้าหน้าที่รัฐ ผู้พิพากษา และผู้ปฏิบัติงาน ตลอดจนเจ้าหน้าที่ของ UNHCR และบุคคลอื่นๆ ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติ ทั้งนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคู่มือเล่มนี้จะเป็นแหล่งข้อมูลที่มีคุณค่าสำหรับการกำหนดภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติ รวมไปถึงการพัฒนาและการนำกฎหมายและนโยบายไปใช้ในการให้ความคุ้มครองบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติ

ไวลเคอร์ เดิร์ก

ผู้อำนวยการฝ่ายความคุ้มครองระหว่างประเทศ
สำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยสหประชาชาติ
เจนีวา มิถุนายน ค.ศ. ๒๐๑๔

^{*} โปรดดูที่ UNHCR, Guidelines on Statelessness No. 1: The definition of “Stateless Person” ในมาตรา ๑ (๑) ของอนุสัญญาว่าด้วยสถานะของบุคคลไร้รัฐ ค.ศ. ๑๙๕๔, ๒๐ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๒๐๑๒ HCR/GS/12/01, <http://www.refworld.org/docid/4f4371b82.html> ; UNHCR, Guidelines on Statelessness No. 2: Procedures for Determining whether an Individual is a Stateless Person, 5 April 2012, HCR/GS/12/02, <http://www.refworld.org/docid/4f7dafb52.html>; and UNHCR, Guidelines on Statelessness No. 3: The Status of Stateless Persons at the National Level, 17 July 2012, HCR/GS/12/03, <http://www.refworld.org/docid/5005520f2.html>

[†] โปรดดูที่ UNHCR, Expert Meeting - The Concept of Stateless Persons under International Law (“Prato Conclusions”), May 2010, <http://www.refworld.org/docid/4ca1ae002.html>; and UNHCR, Expert Meeting - Statelessness Determination Procedures and the Status of Stateless Persons (“Geneva Conclusions”), December 2010, <http://www.refworld.org/docid/4d9022762.html>

บทนำ

ก. ความเป็นมาของอนุสัญญาว่าด้วยสถานะของบุคคลไร้รัฐ ค.ศ. ๑๙๕๔

๑. ภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติเกิดขึ้นได้ในหลายบริบท เช่น ในสถานการณ์ของการโยกย้ายถิ่นฐาน ดังกรณีของคนที่ย้ายไปอยู่ต่างประเทศเป็นเวลานานและเสียสัญชาติหรือถูกถอนสัญชาติ โดยที่ยังไม่ได้สัญชาติของประเทศที่ตนอาศัยอยู่นอกจากนี้ปัญหาไร้รัฐไร้สัญชาติยังสามารถเกิดขึ้นกับคนที่ไม่เคยข้ามพรมแดนและอาศัยอยู่ใน “ประเทศของตน” มาโดยตลอด^๑ สถานการณ์ที่ยากลำบากเช่นนี้อาจเกิดขึ้นได้แม้พวกเขาจะอยู่ในประเทศที่พวกเขาอาศัยอยู่มาเป็นระยะเวลาอันยาวนานหรือแม้แต่ในประเทศที่พวกเขาเกิด ปัญหาไร้รัฐไร้สัญชาตินี้บ่อยครั้งเกิดขึ้นจากการบังคับใช้กฎหมายว่าด้วยสัญชาติ
๒. หลังจากสงครามโลกครั้งที่สองสิ้นสุดลง ความต้องการให้ประชาคมนานาชาติมีส่วนร่วมในการให้ความคุ้มครองบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติและผู้ลี้ภัยกลายเป็นเรื่องสำคัญ ดังนั้นอนุสัญญาว่าด้วยสถานะของบุคคลไร้รัฐ ค.ศ. ๑๙๕๔ (“อนุสัญญา ๑๙๕๔”) จึงได้ถือกำเนิดขึ้น โดยมีโครงสร้างเช่นเดียวกับ อนุสัญญาว่าด้วยสถานะของผู้ลี้ภัย ค.ศ. ๑๙๕๑ (“อนุสัญญา ๑๙๕๑”) ซึ่งในเบื้องต้นถูกวางให้เป็นเพียงแค่ร่างพิธีสารภายใต้สนธิสัญญาว่าด้วยผู้ลี้ภัยเท่านั้น อย่างไรก็ตามเมื่อสมัชชาใหญ่สหประชาชาติได้ลงมติยอมรับอนุสัญญา ๑๙๕๑ แล้วนั้น พิธีสารดังกล่าวกลับถูกทิ้งไว้เป็นเพียงร่างเอกสาร และมีการเสนอให้มีแยกการประชุมเจรจา ซึ่งร่างพิธีสารก็ได้กลายมาเป็นสนธิสัญญาว่าด้วยบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติในท้ายที่สุด เนื้อหาของอนุสัญญา ๑๙๕๔ และรายชื่อรัฐภาคีสามารถดูเพิ่มเติมได้ในภาคผนวก ๑ และภาคผนวก ๓ ตามลำดับ
๓. อนุสัญญา ๑๙๕๔ จึงได้กลายมาเป็นสนธิสัญญาระหว่างประเทศเพียงฉบับเดียวที่วางมาตรฐานในการให้ความคุ้มครองบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติเป็นการเฉพาะ^๒ ดังนั้นอนุสัญญาดังกล่าวจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการให้ความคุ้มครองกลุ่มคนผู้เปราะบางนี้

^๑ วลี “ประเทศของตนเอง” มีความหมายตามมาตรา ๑๒(๔) ของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง และถูกใช้ในความหมายเดียวกันกับการตีความของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนสหประชาชาติ

^๒ อนุสัญญาว่าด้วยการลดภาวะไร้รัฐ ค.ศ. ๑๙๖๑ นั้นเกี่ยวกับการหลีกเลี่ยงการเกิดภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติตั้งแต่ต้นทางด้วยการป้องกันผ่านกฎหมายสัญชาติ ทั้งนี้เพื่อลดปัญหาภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติในระยะยาว พิธีสารพิเศษเกี่ยวกับภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติ ค.ศ. ๑๙๓๐ ซึ่งถูกบังคับใช้ใน ค.ศ. ๒๐๐๔ ไม่ได้กล่าวถึงมาตรฐานการปฏิบัติเอาไว้ แต่เกี่ยวข้องกับพันธกรณีพิเศษเฉพาะเจาะจงของรัฐที่เป็นเจ้าของสัญชาติ ระเบียบการนี้มีรัฐภาคีเข้าร่วมเป็นจำนวนไม่มากนัก

ข. UNHCR และประเด็นภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติ

๔. UNHCR ตีพิมพ์คู่มือเล่มนี้ตามพันธกิจและความรับผิดชอบที่มีในการแก้ไขปัญหาภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติ ซึ่ง พันธกิจดังกล่าวเดิมที่กำหนดกลุ่มเป้าหมายอยู่ที่บุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติซึ่งเป็นผู้ลี้ภัยตั้งที่ระบุนในย่อหน้าที่ ๖ (A) (II) แห่งธรรมนูญของ UNHCR และในข้อ ๑ (A) (๒) แห่งอนุสัญญาว่าด้วยสถานะผู้ลี้ภัย ค.ศ. ๑๙๕๑ ในการปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าว UNHCR ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการยกร่างอนุสัญญา ๑๙๕๔ ด้วยเช่นกัน และเพื่อที่จะปฏิบัติหน้าที่ซึ่งถูกประเมินไว้ตามข้อ ๑๑ และข้อ ๒๐ แห่งอนุสัญญาว่าด้วยการลดภาวะไร้รัฐ ค.ศ. ๑๙๖๑ (“อนุสัญญา ๑๙๖๑”) พันธกิจของ UNHCR จึงถูกขยายให้ครอบคลุมไปถึงบุคคลภายใต้คำนิยามของอนุสัญญา โดยมติของสมัชชาใหญ่สหประชาชาติที่ ๓๒๗๔ (XXIX) ในปีค.ศ. ๑๙๗๔ และมติที่ ๓๑/๓๖ ในปีค.ศ. ๑๙๗๖ ในการนี้สำนักงานฯ จึงได้รับมอบหมายให้ดูแลบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติเป็นการทั่วไปโดยมติของสมัชชาใหญ่สหประชาชาติที่ ๕๐/๑๕๒ ในปีค.ศ. ๑๙๙๕ ซึ่งรับรองข้อสรุปของคณะกรรมการบริหารของ UNHCR ที่ ๗๘ ในลำดับต่อมา มติของสมัชชาใหญ่สหประชาชาติที่ ๖๑/๑๓๗ ในปีค.ศ. ๒๐๐๖ ก็ได้ให้การรับรองข้อสรุปของคณะกรรมการบริหารของ UNHCR ที่ ๑๐๖ ซึ่งระบุถึงความรับผิดชอบของ UNHCR ใน ๔ ประเด็น ได้แก่ การสำรวจและกำหนดปัญหาภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติ การป้องกันปัญหาภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติ การลดปัญหาภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติ และการให้ความคุ้มครองแก่บุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติ มติของสมัชชาใหญ่สหประชาชาติที่เกี่ยวข้องและข้อสรุปของคณะกรรมการบริหาร UNHCR สามารถอ่านเพิ่มเติมได้ในภาคผนวก ๔ และ ภาคผนวก ๕ ตามลำดับ

ค. ขอบเขตเนื้อหาของคู่มือ

๕. บทบัญญัติภายใต้อนุสัญญา ๑๙๕๔ สามารถแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่มหลักๆ คือ บทบัญญัติที่ว่าด้วยคำนิยามของบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติ บทบัญญัติที่ว่าด้วยสิทธิและหน้าที่ของบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติ และบทบัญญัติซึ่งวางซึ่งวางกรอบเกี่ยวกับการเข้าเป็นภาคีของอนุสัญญาและความร่วมมือระหว่างรัฐภาคีภายใต้อนุสัญญากับ UNHCR คู่มือเล่มนี้ยังได้วางแนวปฏิบัติเกี่ยวกับบทบัญญัติว่าด้วยคำนิยามของบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติ รวมถึงสิทธิและหน้าที่ของบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติด้วย
๖. คู่มือเล่มนี้มุ่งหวังที่จะเป็นเครื่องมือในการสนับสนุนการทำงานของภาครัฐ นักนโยบาย ตุลาการฝ่ายปกครอง ผู้พิพากษา องค์กรพัฒนาเอกชน ผู้ปฏิบัติงานทางกฎหมาย เจ้าหน้าที่ UNHCR และภาคส่วนอื่นๆ ในการตีความและปรับใช้อนุสัญญา ๑๙๕๔ เพื่อที่จะช่วยแยกแยะบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติและวางแนวปฏิบัติต่อบุคคลไร้รัฐ ไร้สัญชาติได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้คู่มือเล่มนี้ยังมีความเกี่ยวข้องกับสถานการณ์อื่นๆ อาทิ การตีความนิยามของบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติ หรือนิยามของภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติ หรือนิยามอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ในกฎหมายระหว่างประเทศอื่นๆ แต่ก็เป็นที่น่าทึ่งที่รัฐภาคีที่เป็นสมาชิกของอนุสัญญา ๑๙๕๔ ยังมีจำนวนน้อยเมื่อเทียบกับอนุสัญญา ๑๙๕๑ และสนธิสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนอื่นๆ ทั้งนี้ จึงยังปรากฏข้อจำกัดเกี่ยวกับการดำเนินงานของรัฐ ซึ่งรวมไปถึงการวางหลักกฎหมายในศาลภายในของรัฐเกี่ยวกับการปรับใช้อนุสัญญา ๑๙๕๔ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตีความข้อ ๑(๑) ของอนุสัญญา อย่างไรก็ตามแนวทางปฏิบัติที่ระบุในคู่มือ

เล่มนี้ได้วิเคราะห์ถึงแนวปฏิบัติของรัฐภาคีของอนุสัญญา ๑๙๕๔ ซึ่งเป็นผลมาจากการประชุมหารือของผู้เชี่ยวชาญหลายต่อหลายครั้ง^๓ ที่จัดโดย UNHCR

ง. ภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติ และ

ภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติโดยข้อเท็จจริง

๓. ในข้อ ๑(๑) ของอนุสัญญา ๑๙๕๔ ให้คำนิยามอันเป็นสากลว่าด้วย “บุคคลไร้รัฐ (ไร้สัญชาติ)” * และบุคคลที่อยู่ภายใต้บังคับของบทบัญญัตินี้บ่อยครั้งที่ถูกเรียกว่าเป็น “บุคคลไร้รัฐโดยข้อกฎหมาย (de jure stateless persons)” แม้ว่าจะไม่ปรากฏข้อความในลายลักษณ์อักษรในอนุสัญญาก็ตาม^๔ ในทางตรงกันข้าม มีการระบุถึง “บุคคลไร้รัฐโดยข้อเท็จจริง (de facto stateless persons)” ในกรรมสารขั้นสุดท้าย (Final Act) ของอนุสัญญา ๑๙๖๑ และยังปรากฏอย่างเป็นนัยในกรรมสารขั้นสุดท้าย (Final Act) ของอนุสัญญา ๑๙๕๔ อีกด้วย นิยามของภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติโดยข้อเท็จจริงไม่ได้ถูกกำหนดในกฎหมายระหว่างประเทศใดๆ และยังไม่ปรากฏกรอบของสนธิสัญญาใดๆ ที่พูดถึงบุคคลกลุ่มนี้ (แม้ว่าจะมีการระบุถึงบุคคลไร้รัฐโดยข้อเท็จจริงในกรรมสารขั้นสุดท้ายของอนุสัญญา ๑๙๖๑ แต่เนื้อหาดังกล่าวก็ค่อนข้างแคบและยังไม่ีผลผูกพันทางกฎหมาย)^๕ ในการนี้สิ่งที่ควรให้ความสนใจมากกว่า คือบุคคลที่ถูกถือว่าเป็น “บุคคลไร้รัฐ” ตามนิยามภายใต้ข้อ ๑(๑) ของอนุสัญญา ๑๙๕๔ ไม่สามารถตีความให้หมายรวมถึงบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติโดยข้อเท็จจริงได้ ดังนั้นในคู่มือเล่มนี้จึงกล่าวถึงการสำรวจและกำหนดปัญหาภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติและการให้ความคุ้มครองบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติซึ่งเป็นบุคคลตามข้อ ๑(๑) ของอนุสัญญาเท่านั้น โดยหลีกเลี่ยงที่จะพูดถึงบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติโดยข้อกฎหมาย เนื่องจากนิยามดังกล่าวไม่ปรากฏในอนุสัญญา

^๓ ย่อหน้าที่ ๓ ของกรรมสารสุดท้ายของอนุสัญญา ๑๙๕๔ ถูกร่างขึ้นมาเพื่อระบุสถานะของบุคคลไร้รัฐตามพุดินัยโดยเฉพาะ คำแนะนำในส่วนนี้เรียกร้องให้ประโยชน์ของอนุสัญญานี้ถูกขยายออกไปครอบคลุมปัจเจกชนผู้ซึ่งรัฐพิจารณาว่า มีเหตุอันสมควรที่จะลดความคุ้มครองจากรัฐอันเป็นสัญชาติของพวกเขาสำหรับกรรมสารสุดท้ายของอนุสัญญา ๑๙๖๑ แม้ว่าจะไม่ได้นิยามภาวะไร้รัฐตามพุดินัยเอาไว้ แต่ก็มีการให้คำแนะนำเอาไว้ว่า บุคคลดังกล่าวควรได้รับผลประโยชน์จากข้อกำหนดในอนุสัญญา ๑๙๖๑ เพื่อที่จะได้รับ “สัญชาติที่มีผลทางกฎหมาย” ต่อไป

^๔ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับภาวะไร้รัฐตามพุดินัยนั้น โปรดดูในส่วนที่ ๒A ของ UNHCR, Expert Meeting - The Concept of Stateless Persons under International Law (“Prato Conclusions”), May 2010 <http://www.refworld.org/docid/4ca1ae002.html>; (๑) โดยดั้งเดิมแล้ว ภาวะไร้รัฐตามพุดินัยจะเชื่อมโยงกับความรับรู้เกี่ยวกับสัญชาติที่มีผลทางกฎหมาย ผู้เข้าร่วมประชุมบางท่านมีมุมมองว่า สัญชาติของปัจเจกชนสามารถที่จะไม่มีผลทางกฎหมายได้ ทั้งภายในและภายนอกประเทศของสัญชาตินั้นๆ ดังนั้นแล้ว บุคคลนั้นก็สามารถเป็นบุคคลไร้รัฐตามพุดินัยแม้ว่าจะยังอาศัยอยู่ในประเทศของตนเอง ยิ่งไปกว่านั้น มีการสนับสนุนอย่างกว้างขวางจากผู้เข้าร่วมประชุมท่านอื่นๆ เกี่ยวกับแนวทางที่ระบุไว้ในเอกสารการประชุมซึ่งมีการระบุนิยามของบุคคลไร้รัฐตามพุดินัย โดยมีฐานมาจากหลักการการทำงานของสัญชาติภายใต้กฎหมายสากลและจากข้อบัญญัติของการให้ความคุ้มครองแก่ผู้ถือสัญชาติที่อยู่ในประเทศอื่นโดยรัฐ (๒) คำนิยามมีดังต่อไปนี้: บุคคลไร้รัฐตามพุดินัยคือบุคคลที่อยู่นอกประเทศของสัญชาติของตนเอง และเป็นผู้ซึ่งไม่สามารถเข้าถึง หรือด้วยเหตุผลอันสมควร เป็นผู้ซึ่งไม่ยินยอมให้ตนได้รับการคุ้มครองจากประเทศนั้น การคุ้มครองในที่นี้หมายถึง สิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองทางการทูตตามวิธีการปฏิบัติของประเทศเจ้าของสัญชาติเพื่อที่จะบรรเทาการกระทำผิดในระดับสากลต่อประชากรของรัฐนั้นๆ รวมไปถึงการคุ้มครองทางการทูตและการให้ความช่วยเหลือโดยทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับการส่งคืนประเทศเจ้าของสัญชาตินั้นๆ

จ. การกำหนดว่าใครคือบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติ

๘. ในขณะที่อนุสัญญา ๑๙๕๔ ได้กำหนดคำนิยามทางกฎหมายระหว่างประเทศเกี่ยวกับ “บุคคลไร้รัฐ” และวางมาตรฐานในการปฏิบัติต่อบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติไว้ แต่ก็ยังไม่ปรากฏการระบุถึงกลไกใดๆ ในการพิสูจน์ความเป็นบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติเลย แม้ว่าจะมีการระบุเป็นนัยในอนุสัญญา ๑๙๕๔ ว่ารัฐมีหน้าที่พิสูจน์ความเป็นบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติของบุคคลภายใต้เขตอำนาจภายในของรัฐนั้น เพื่อที่จะปฏิบัติต่อพวกเขาอย่างเหมาะสมตามที่กำหนดในบทบัญญัติของอนุสัญญา^{*} คู่มือฉบับนี้จึงให้คำแนะนำถึงวิธีการในการออกแบบขั้นตอนเพื่อกำหนดภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติของบุคคล ซึ่งรวมถึงประเด็นที่เกี่ยวข้องกับพยานหลักฐานในการพิสูจน์สถานะของบุคคล ในการนี้ คู่มือเล่มนี้จึงกล่าวถึงกระบวนการในการกำหนดว่าใครคือบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติด้วย นอกจากนี้ความสำคัญของคู่มือเล่มนี้ยังอยู่ที่การรับรองสถานะของบุคคลไร้รัฐตามคำนิยามของอนุสัญญา ๑๙๕๔ และหน้าที่ของรัฐภาคีที่มีต่ออนุสัญญาดังกล่าว อย่างไรก็ตามบางบทวิเคราะห์จะพูดถึงรัฐที่ไม่ได้เป็นภาคีของอนุสัญญา และการกำหนดภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติโดยข้อเท็จจริงของบุคคลด้วย
๙. จากรัฐภาคีอนุสัญญาทั่วโลก มีเพียงไม่กี่ประเทศที่ได้สร้างกระบวนการเพื่อกำหนดสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติของบุคคลขึ้น อย่างไรก็ตามพบว่าประเทศที่ให้ความสนใจในกระบวนการดังกล่าวมีจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ สถานการณ์ภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติของบุคคลเป็นข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นได้ซึ่งถูกระบุไว้ในกฎหมายระหว่างประเทศ ดังนั้นการรับรองสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติมีบทบาทสำคัญในการช่วยให้บุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติได้รับความคุ้มครองสิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติดังกล่าวสามารถเข้าถึงสถานะทางกฎหมายและสิทธิตามที่ได้รับรองไว้ในอนุสัญญา ๑๙๕๔ ได้
๑๐. การสร้างกระบวนการกำหนดสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติของบุคคลนั้นเป็นประโยชน์ต่อรัฐเองด้วยเช่นกัน การกระทำดังกล่าวจะทำให้รัฐเคารพและปฏิบัติตามบทบัญญัติภายในอนุสัญญา ๑๙๕๔ นอกจากนี้ในประเทศที่สถานการณ์ภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติเกิดขึ้นในสถานการณ์การโยกย้ายถิ่นฐาน กระบวนการกำหนดสถานะความเป็นบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติจะช่วยให้รัฐบาลสามารถประเมินจำนวนและความเป็นมาของกลุ่มประชากรไร้รัฐไร้สัญชาติได้ ซึ่งเมื่อทำเช่นนี้แล้วรัฐเองก็จะสามารถพิจารณาถึงการจัดการที่เหมาะสมต่อกลุ่มประชากรไร้รัฐไร้สัญชาติได้ นอกจากนี้การกำหนดและสำรวจปัญหาภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติยังช่วยป้องกันปัญหาดังกล่าว โดยช่วยให้รัฐสามารถพิจารณาถึงสาเหตุของปัญหาและวิเคราะห์ถึงแนวโน้มของการเกิดภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติในอนาคตได้อีกด้วย

^{*} บางประเทศได้มีการรับรองเรื่องนี้ในฐานะที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดตั้งกระบวนการพิจารณาสถานะของผู้ลี้ภัย แม้ว่าจะไม่มีกรณีอนุสัญญา ๑๙๕๑ มาเกี่ยวข้องในเรื่องนี้ก็ตาม ดูใน Executive Committee Conclusion No. 8 (XXVIII) of 1977 ย่อหน้า a; Executive Committee Conclusion No. 11 (XXIX) of 1978 ย่อหน้า h; Executive Committee Conclusion No.14 (XXX) of 1979 ย่อหน้า f; และ Executive Committee Conclusion No. 16 (XXXI) of 1980, paragraph ย่อหน้า h ดูใน UNHCR UNHCR, Conclusions Adopted by the Executive Committee on The International Protection of Refugees, 1975-2009 (Conclusion No.1 – 109), 2009, <http://www.refworld.org/docid/4b28bf1f2.html>.

จ. สถานะของภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติ

๑๑. บุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติมักจะถูกปฏิเสธสิทธิมนุษยชนในรูปแบบต่างๆ และมักจะถูกกีดกันไม่ให้เข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสังคม อนุสัญญา ๑๙๕๔ จึงเข้ามาจัดการกับปัญหาความต้อยโอกาสและการถูกผลักให้เป็นคนชายขอบของบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติด้วยการรับรองการเข้าถึงสิทธิต่างๆ ให้คนกลุ่มนี้ บทบัญญัติภายใต้อนุสัญญา ๑๙๕๔ ควบคู่ไปกับกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศได้วางมาตรฐานขั้นต่ำด้านสิทธิและหน้าที่ของบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติเอาไว้ นั่นหมายความว่าสถานะที่บุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติได้รับการรับรองในรัฐภาคีของอนุสัญญาซึ่งเป็นไปตามกฎหมายภายในของรัฐ ก็ย่อมเป็นไปตามมาตรฐานระหว่างประเทศนี้เช่นกัน
๑๒. คู่มือเล่มนี้มุ่งหวังที่จะให้การช่วยเหลือรัฐต่างๆ ในการรับประกันสิทธิและสถานะของบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติภายใต้เขตอำนาจภายในของรัฐ คู่มือเล่มนี้อธิบายถึงการปฏิบัติต่อบุคคลที่ถูกกำหนดสถานะแล้วว่าเป็นบุคคลไร้รัฐภายใต้นิยามแห่งอนุสัญญา ๑๙๕๔ รวมถึงบุคคลที่ยังรอผลจากการกำหนดสถานะดังกล่าว นอกจากนี้คู่มือเล่มนี้ยังวิเคราะห์ถึงสถานะของบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติซึ่งอาศัยอยู่ในประเทศที่ไม่ได้เป็นภาคีของอนุสัญญาซึ่งรวมไปถึงบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติโดยข้อเท็จจริงด้วย แม้ว่าบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติจะถูกปฏิบัติตามมาตรฐานระหว่างประเทศ แต่การปฏิบัติต่อบุคคลเหล่านี้อาจจะแตกต่างได้ตามสถานการณ์ภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติที่เกิดขึ้น ดังนั้นคู่มือเล่มนี้จึงพยายามอธิบายถึงมาตรฐานระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องโดยพิจารณาแยกแยะให้เห็นถึงสถานะของบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติในสถานการณ์ของการโยกย้ายถิ่นฐานกับสถานะของบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติซึ่งอาศัยอยู่ใน “ประเทศของตน”^๖ นอกจากนี้ความสัมพันธ์ระหว่างสถานะของผู้ลี้ภัยและบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติก็จะถูกหยิบยกมาพิจารณาเช่นกัน และแม้ว่าคนหนึ่งคนสามารถเป็นได้ทั้งบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติตามอนุสัญญา ๑๙๕๔ และเป็นผู้ลี้ภัยตามอนุสัญญา ๑๙๕๑ แต่หากพิจารณาตามมาตรฐานขั้นต่ำ ผู้ลี้ภัยที่เป็นบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติด้วยนั้นย่อมได้รับผลประโยชน์จากความคุ้มครองภายใต้อนุสัญญา ๑๙๕๑ และกฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยผู้ลี้ภัย

^๖ ย่อหน้า ๑๔๒ ได้การสำรวจสิทธิของปัจเจกชนเพื่อที่จะยังคงอยู่ใน “ประเทศของตนเอง” จากนั้นดูต่อที่มาตรา ๑๒(๔) ของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง

ส่วนที่ ๑ : หลักเกณฑ์ในการกำหนด ภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติของบุคคล

ก : คำนิยาม

๑๓. มาตรา ๑(๑) ของอนุสัญญาว่าด้วยสถานะของบุคคลไร้รัฐ ค.ศ. ๑๙๕๔ กำหนดนิยามบุคคลไร้รัฐดังต่อไปนี้

ตามจุดมุ่งหมายของอนุสัญญานี้ คำว่า “บุคคลไร้รัฐ” หมายถึงบุคคลที่ไม่ถูกพิจารณาว่าเป็นคนสัญชาติของรัฐใดเลยภายใต้ผลบังคับแห่งกฎหมายของรัฐนั้น

อนุสัญญานี้ไม่อนุญาตให้มีการสงวนต่อมาตรา ๑(๑) และดังนั้นนิยามนี้มีผลผูกมัดรัฐภาคีทุกรัฐต่อสนธิสัญญานอกจากนั้นคณะกรรมการกฎหมายระหว่างประเทศได้ตัดสินใจว่า นิยามในมาตรา ๑(๑) เป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายจารีตประเพณีระหว่างประเทศ^{๑๖} คู่มือฉบับนี้ไม่ได้ระบุดังมาตรา ๑(๒) ของอนุสัญญา ๑๙๕๔ ซึ่งกล่าวถึงภาวะแวดล้อมที่บุคคลจัดอยู่ในประเภทนิยาม “บุคคลไร้รัฐ” อย่างไรก็ตามที่นั้นถูกแยกออกไปจากการคุ้มครองตามสนธิสัญญานี้

^{๑๖} กรณาดูหน้า ๔๙ ของคณะกรรมการกฎหมายระหว่างประเทศมาตราว่าด้วยการอธิบายการคุ้มครองทางการทูต (Diplomatic Protection with commentaries) ๒๐๐๖ ซึ่งระบุว่า นิยามตามมาตรา ๑ “no doubt be considered as having acquired a customary nature” สามารถดูคำอธิบายนี้ได้จาก <http://www.refworld.org/docid/525e7929d.html> ข้อความจากมาตรา ๑(๑) ของอนุสัญญาว่าด้วยสถานะของบุคคลไร้รัฐ ค.ศ. ๑๙๕๔ ถูกใช้ในมาตราว่าด้วยการคุ้มครองทางการทูตเพื่อกำหนดนิยามของบุคคลไร้รัฐ

ข. บทวิเคราะห์ทั่วไป

๑๔. มาตรา ๑(๑) อนุสัญญา ๑๙๕๔ ควรได้รับการตีความให้สอดคล้องกับความหมายสามัญของตัวบทอ่านในบริบทและพึงระลึกถึงเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของสนธิสัญญา^{๙๔} ตามที่ระบุไว้ในบทนำและในเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการร่างสนธิสัญญา (Travaux Préparatoires) เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของอนุสัญญา ๑๙๕๔ คือการสร้างความเชื่อมั่นว่า บุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติจะสามารถใช้สิทธิมนุษยชนมากที่สุดเท่าที่เป็นไปได้ตามสิทธิมนุษยชนของเขา^{๙๕} ผู้ร่างกฎหมายมุ่งหมายที่จะปรับปรุงสถานะของบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติโดยการบัญญัติสถานะของเขา ซึ่งระบุไว้ว่า ตามกฎทั่วไปนั้นการครอบครองสัญชาติย่อมดีกว่าการรับรองและคุ้มครองในฐานะที่เป็นบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติ ดังนั้น เพื่อให้มั่นใจว่าบุคคลที่เข้าหลักเกณฑ์ของอนุสัญญา ๑๙๕๔ จะเข้าถึงประโยชน์จากข้อกฎหมายนี้ จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะคุ้มครองให้บุคคลที่มีสัญชาติได้รับการรับรองและระมัดระวังที่จะไม่โดนระบุว่า เป็นบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติ
๑๕. มาตรา ๑(๑) ใช้ได้ทั้งในบริบทของการอพยพและบริบทที่ไม่มีกรอพยพ บุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติอาจไม่เคยข้ามพรมแดนระหว่างประเทศ โดยอาศัยอยู่ในประเทศเดียวตลอดชีวิต อย่างไรก็ตามบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติบางคนอาจเป็นผู้ลี้ภัยหรือบุคคลที่มีสิทธิได้รับการคุ้มครองเพิ่มเติม^{๙๖} บุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติเหล่านี้ที่จัดอยู่ในขอบเขตของอนุสัญญา ๑๙๕๑ มีสิทธิได้รับการคุ้มครองภายใต้อนุสัญญาดังกล่าว ซึ่งจะระบุและอภิปรายต่อไปในส่วนที่สาม
๑๖. บุคคลจะไร้รัฐไร้สัญชาติจากช่วงเวลาที่ยืดออกซึ่งสอดคล้องกับสภาพการณ์ที่ระบุในมาตรา ๑(๑) ของอนุสัญญา ๑๙๕๔ ดังนั้นการขอลี้ภัยที่พบโดยรัฐหรือ UNHCR ที่ระบุว่าบุคคลมีคุณสมบัติตามการตรวจสอบในมาตรา ๑(๑) เป็นการยืนยันสถานะดังกล่าวเท่านั้น ไม่ใช่การแต่งตั้งหรือให้สถานะแต่อย่างใด^{๙๗}
๑๗. มาตรา ๑(๑) สามารถวิเคราะห์โดยการจำแนกนิยามออกเป็นองค์ประกอบหลักสองส่วน: “ไม่ถูกพิจารณาว่าเป็นคนสัญชาติ...ภายใต้ผลบังคับแห่งกฎหมาย” และ “ขอรัฐใด” เมื่อการ

^{๙๔} กรณาดูมาตรา ๓๑(๑) ของอนุสัญญากรุงเวียนนาว่าด้วยกฎหมายสนธิสัญญา ค.ศ. ๑๙๖๑ ซึ่งกำหนดกฎพื้นฐานของการตีความ มาตรา ๓๑ ดำเนินการกำหนดปัจจัยอื่นๆ ซึ่งสัมพันธ์กับการตีความข้อกำหนดของสนธิสัญญาขณะที่สนับสนุนวิธีการตีความตามรายการที่ระบุไว้ในมาตรา ๓๒

^{๙๕} กรณาดูย่อหน้าที่สองและสี่ของ บทนำ: พิจารณา ว่าในโอกาสต่างๆ องค์การสหประชาชาติได้แสดงความกังวลอย่างลึกซึ้งต่อบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติและพยายามที่จะรับประกันว่า บุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติจะได้ใช้สิทธิมนุษยชนมากที่สุดเท่าที่เป็นไปได้ตามสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน... พิจารณา ว่ามีความต้องการที่จะบัญญัติและปรับปรุงสถานะของบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติโดยการตกลงระดับนานาชาติ การอ้างถึง “สิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน” คือการอ้างถึงปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนซึ่งระบุในย่อหน้าแรกของบทนำ

^{๙๖} ตัวอย่างเช่น พวกเขาจัดอยู่ในระบอบการคุ้มครองช่วยเหลือของสหภาพยุโรปซึ่งกำหนดอยู่ใน Council Directive 2004/83/EC of 29 April 2004 ว่าด้วยมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับคุณสมบัติและสถานะของพลเมืองประเทศที่สามหรือบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติในฐานะผู้ลี้ภัยหรือในฐานะบุคคลผู้ซึ่งต้องการการคุ้มครองระหว่างประเทศและในบริบทการให้ความคุ้มครอง โดยทั่วไปแล้ว กรณาดูที่ UNHCR Executive Committee Conclusion No. 103 (LVI) of 2005 ว่าด้วยรูปแบบเพิ่มเติมของการคุ้มครอง <http://www.unhcr.org/43576e292.html>

^{๙๗} ความหมายโดยนัยของประเด็นนี้ระบุอยู่ในส่วนที่สองและสามข้างล่าง ในส่วนของกรกระทำของรัฐสากลต่อขั้นตอนในการตัดสินใจและการปฏิบัติต่อบุคคลที่รอผลการตัดสินใจภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติ

ตัดสินไม่ว่าบุคคลจะเป็นบุคคลไร้รัฐ ไร้สัญชาติตามมาตรา ๑ (๑) หรือไม่นั้น บ่อยครั้งที่การปฏิบัติส่วนใหญ่จะพิจารณาที่สาระของ “ของรัฐใด” เป็นอันดับแรก เนื่องจากไม่เพียงทำให้ขอบเขตการสืบสวนรัฐซึ่งบุคคลมีพันธะอยู่แคบลงเท่านั้น แต่ยังแยกไปจากการพิจารณาที่สิทธิเบื้องต้นซึ่งไม่ได้เติมเต็มแนวคิดของ “รัฐภายใต้กฎหมายระหว่างประเทศ” ในบางกรณี การพิจารณาองค์ประกอบเหล่านี้ถ้าฟังจะมีความแน่นอน เช่น กรณีของหน่วยทางการเมืองที่บุคคลมีความเกี่ยวข้องกับสัมพันธนั้นไม่ใช่รัฐ

ค : การตีความคำนิยาม

(๑) “ของรัฐใด”

(ก) รัฐใดบ้างที่ต้องถูกนำมาพิจารณา

๑๘. แม้ว่าคำนิยามในมาตรา ๑(๑) ถูกกำหนดในแง่การคัดค้าน (“ไม่ถูกพิจารณาว่าเป็นคนสัญชาติของรัฐใด”) การโต้สวนว่าบุคคลใดเป็นบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติหรือไม่นั้น ยังจำกัดที่รัฐที่ซึ่งบุคคลนั้นมีความเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งโดยการเกิดในเขตแดน การสืบเชื้อสาย การสมรส การรับเป็นบุตรบุญธรรมหรือมีถิ่นที่อยู่ปกติ ในบางกรณีอาจจำกัดขอบเขตการโต้สวนเพียงรัฐหนึ่งเท่านั้น (หรือเพียงหน่วยทางการเมืองที่ไม่ใช่รัฐ)^{๑๒}

(ข) ความหมายของ “รัฐ” คืออะไร

๑๙. คำนิยามของ “รัฐ” ในมาตรา ๑(๑) เป็นที่รับรู้ด้วยเหตุของคำเข้าไปเกี่ยวข้องในกฎหมายระหว่างประเทศอย่างแพร่หลาย เกณฑ์ในอนุสัญญากรุงมอนเตปีเดโอ ว่าด้วยสิทธิและหน้าที่ของรัฐ ค.ศ. ๑๙๓๓ (1933 Montevideo Convention on Rights and Duties of States) ยังคงเดิมในส่วนนี้ จากอนุสัญญาดังกล่าวจะมีการสถาปนารัฐเมื่อหน่วยทางการเมืองมีประชากรถาวร มีเส้นเขตแดนชัดเจน มีรัฐบาลและมีศักยภาพในการเข้าไปสร้างความสัมพันธ์กับรัฐต่างๆ ปัจจัยอื่นๆ ของความเป็นรัฐซึ่งเกิดเป็นผลตามมาในวาทกรรมทางกฎหมายระหว่างประเทศประกอบด้วยประสิทธิผลของหน่วยทางการเมืองในการนี้ สิทธิในการปกครองตัวเอง ข้อห้ามในการใช้กองกำลังและความยินยอมของรัฐซึ่งได้ใช้อำนาจเหนือเขตแดนในการนี้แล้วนั้น^{๑๓}
๒๐. สำหรับหน่วยทางการเมืองที่จะเป็น “รัฐ” ตามวัตถุประสงค์ของมาตรา ๑(๑) ไม่มีความจำเป็นที่รัฐนั้นต้องได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการหรือโดยรัฐเป็นจำนวนมากในความเป็นรัฐของ

^{๑๒} ประเด็นของการระบุนความเกี่ยวข้องจะกล่าวถึงในส่วนที่สองของคู่มือฉบับนี้ในบริบทของมาตรฐานการพิสูจน์ที่กำหนดไว้เพื่อใช้นิยามภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติ

^{๑๓} เมื่อหน่วยทางการเมืองอ้างการเป็นรัฐใหม่ หากแต่วิธีการซึ่งเกิดเป็นรัฐนั้นเป็นไปในทางละเมิดกฎหมายบังคับเด็ดขาด จะนำไปสู่คำถามเกี่ยวกับสิทธิสำหรับความเป็นรัฐ กฎหมายบังคับเด็ดขาดคือหลักการของกฎหมายจารีตประเพณีระหว่างประเทศที่พิจารณาว่าเป็นกฎตายตัว และถือว่ามีสถานะเหนือกว่าพันธกรณี (ไม่ว่าจารีตประเพณีหรือสนธิสัญญาตามธรรมชาติ) ซึ่งผูกมัดรัฐทุกรัฐและจะยกเลิกได้ด้วยบรรทัดฐานร่วมกันระหว่างประเทศอื่นเท่านั้น ตัวอย่างของกฎหมายบังคับเด็ดขาดประกอบด้วยข้อห้ามว่าด้วยการใช้กองกำลังและสิทธิในการปกครองตนเอง

ตนจากรัฐอื่นๆ หรือต้องเป็นรัฐสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ อย่างไรก็ตามการรับรองหรือการยอมรับเป็นสมาชิกจะเป็นหลักฐานที่แข็งแกร่งของความเป็นรัฐ^{๑๔} สังคมระหว่างประเทศอาจมีความเห็นที่ต่างกันว่าหน่วยทางการเมืองใดจะบรรลุสัมฤทธิ์ผลความเป็นรัฐ ส่วนนี้สะท้อนความซับซ้อนของเกณฑ์บางข้อและการพิจารณาเกณฑ์นั้น แม้แต่เมื่อปรากฏชัดเจนว่าหน่วยทางการเมืองนั้นมีคุณสมบัติตามเกณฑ์ที่กล่าวไว้ในย่อหน้าข้างต้น ในฐานะรัฐ อาจมีรัฐอื่นๆ ซึ่งด้วยเหตุผลทางการเมืองเลือกที่จะยับยั้งการรับรองหรือไม่ให้การรับรองอย่างจริงจัง ซึ่งในการจัดทำมาตรา ๑(๑) การตัดสินใจนั้นอาจมีแนวโน้มที่จะมองไปยังท่าทีของรัฐตนต่อสถานะตามกฎหมายของหน่วยทางการเมืองนั้น อย่างไรก็ตามแนวทางเช่นนี้อาจนำไปสู่การตัดสินใจที่ได้รับอิทธิพลเพิ่มขึ้นจากตำแหน่งทางการเมืองของรัฐบาลของรัฐที่ทำการตัดสินใจมากกว่าจะเป็นตำแหน่งแห่งหนของหน่วยทางการเมืองนั้นในกฎหมายระหว่างประเทศ

๒๑. เมื่อรัฐได้รับการสถาปนา จะมีความเชื่อมั่นอย่างยิ่งวดในกฎหมายระหว่างประเทศว่ารัฐจะมีความต่อเนื่องโดยไม่คำนึงถึงประสิทธิภาพของรัฐบาล ดังนั้นรัฐซึ่งสูญเสียรัฐบาลกลางที่มีประสิทธิภาพด้วยเหตุผลของความขัดแย้งภายในจะยังสามารถดำรง “รัฐ” ตามความมุ่งหมายของมาตรา ๑(๑)

(๒) “ไม่ถูกพิจารณาว่าเป็นคนสัญชาติ...ภายใต้ผลบังคับแห่งกฎหมายของรัฐนั้น”

(ก) ความหมายของ “กฎหมาย” คืออะไร

๒๒. เนื่องจาก “กฎหมาย” ในมาตรา ๑(๑) ควรอ่านให้กว้างขวางครอบคลุมไม่เฉพาะแต่ตัวบทกฎหมายเท่านั้น รวมถึงกฎกระทรวง ข้อบังคับ คำสั่ง กฎหมายตามแนวบรรทัดฐานของคำพิพากษา (ในประเทศที่มีกฎหมายจารีต) และการปฏิบัติตามจารีตตามความเหมาะสม^{๑๕}

(ข) เมื่อใดที่บุคคล “ไม่ถูกพิจารณาว่าเป็นคนสัญชาติ” ภายใต้กฎหมายและการบังคับใช้กฎหมายของรัฐ

๒๓. การกำหนดว่าบุคคลใดไม่ถูกพิจารณาว่าเป็นคนสัญชาติภายใต้ผลบังคับแห่งกฎหมายของรัฐนั้น จำต้องมีการวิเคราะห์อย่างระมัดระวังและรอบคอบถึงวิธีการที่รัฐนั้นบังคับใช้กฎหมายสัญชาติกับกรณีของบุคคลทั้งในทางปฏิบัติและการทบทวน/การอุทธรณ์คำตัดสินต่างๆ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อสถานะของบุคคล^{๑๖} คำถามดังกล่าวเป็นคำถามที่ผสมระหว่างข้อเท็จจริงและตัวบทกฎหมาย

^{๑๔} โปรดทราบว่า แม้มีการโต้แย้งยาวนานเกี่ยวกับลักษณะการบัญญัติและการรับรองของรัฐ หลักการดั้งเดิมจะพิจารณาการดำเนินการรับรองว่าเป็นความจำเป็นพื้นฐานของความเป็นรัฐขณะที่การรับรองในสนธิสัญญาต่างๆ ภายหลังทำหน้าที่เป็นหลักฐานหนึ่งเดียวของสถานะภายใต้กฎหมายระหว่างประเทศ แนวทางที่แตกต่างนั้นสร้างความซับซ้อนให้กับกรณีการตัดสินความเป็นรัฐของหน่วยทางการเมืองบางกรณี

^{๑๕} แนวทางที่คล้ายคลึงกันนี้ปรากฏในมาตรา ๒(d) ของอนุสัญญายุโรปว่าด้วยสัญชาติ ค.ศ. ๑๙๙๗

^{๑๖} แนวทางนี้สะท้อนถึงหลักการทั่วไปของกฎหมายที่กำหนดในมาตรา ๑ และ ๒ ของอนุสัญญาเอกว่าด้วยปัญหาบางประการเกี่ยวกับการขัดกันของกฎหมายสัญชาติ ค.ศ. ๑๙๓๐

๒๔. การประยุกต์ใช้แนวทางการพิสูจน์สถานะบุคคลในทางปฏิบัติเช่นนี้อาจนำไปสู่ข้อสรุปที่แตกต่างจากข้อสรุปที่มาจากการวิเคราะห์การใช้กฎหมายสัญชาติของประเทศเพียงอย่างเดียวในแต่ละกรณี รัฐอาจไม่ได้ปฏิบัติตามตัวอักษรของกฎหมาย หรืออาจไปไกลถึงขั้นเพิกเฉยสาระสำคัญของกฎหมาย ดังนั้นการอ้างอิง “กฎหมาย” ตามนิยามภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติในมาตรา ๑(๑) จึงครอบคลุมสถานการณ์ซึ่งกฎหมายลายลักษณ์อักษรได้รับการปรับปรุงแก้ไขอย่างจริงจังเมื่อถูกนำไปใช้ทางในปฏิบัติ

(๑) การได้หรือการถอนสัญชาติ

โดยอัตโนมัติและที่ไม่เป็นไปโดยอัตโนมัติ

๒๕. รัฐส่วนใหญ่มีวิธีการผสมผสานที่เป็นแบบอัตโนมัติและไม่เป็นอัตโนมัติในการเปลี่ยนแปลงสัญชาติอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งประกอบกันได้มา การสละ การสูญเสียหรือการเพิกถอนสัญชาติ^{๑๔} เมื่อมีการตัดสินใจว่าบุคคลนั้นจะถูกพิจารณาว่าเป็นคนสัญชาติของรัฐหรือเป็นบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติหรือไม่ก็ตาม จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการกำหนดว่าสถานะสัญชาติของบุคคลนั้นได้รับอิทธิพลจากกลไกหรือวิธีการแบบอัตโนมัติหรือไม่เป็นอัตโนมัติ

๒๖. วิธีการแบบอัตโนมัติเกิดขึ้นเมื่อการเปลี่ยนแปลงสถานะสัญชาติดำเนินการด้วยการบังคับใช้กฎหมาย (ex lege)^{๑๕} ตามวิธีการแบบอัตโนมัติ สัญชาติจะได้มาทันทีเมื่อตรงตามเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนด เช่น การเกิดภายในเขตดินแดน หรือเกิดเป็นบุตรของบุคคลที่ถือสัญชาติของรัฐนั้นๆ ในทางกลับกันสำหรับวิธีการแบบไม่เป็นอัตโนมัตินั้น จำเป็นต้องมีการดำเนินการจากบุคคลหรือเจ้าหน้าที่รัฐก่อน จึงจะมีการเปลี่ยนแปลงในสถานะสัญชาติเกิดขึ้น

(๒) การกำหนดเจ้าหน้าที่ผู้รักษาการตามกฎหมาย

๒๗. ในการกำหนดว่ารัฐนั้นจะพิจารณาบุคคลนั้นว่าเป็นคนสัญชาติของตนหรือไม่ มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะจำแนกว่าหน่วยงานใดเป็นหน่วยงานผู้มีอำนาจ (ต่างๆ) ต่อกรณีสัญชาติในประเทศใดประเทศหนึ่งที่บุคคลนั้นมีความเกี่ยวข้อง อำนาจหน้าที่ในบริบทนี้เกี่ยวข้องกับหน่วยงานที่รับผิดชอบในการได้และเพิกถอนสัญชาติจากบุคคล หรือในการแจกแจงสถานะสัญชาติเมื่อมีการได้มาหรือเพิกถอนสัญชาติโดยอัตโนมัติ หน่วยงานหรือเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจนั้นแตกต่างกันในแต่ละรัฐและในหลายๆ กรณีจะมีหน่วยงานผู้มีอำนาจมากกว่าหนึ่งแห่งเข้ามาเกี่ยวข้อง^{๑๖}

^{๑๔} โปรดทราบว่า คำว่า สูญเสียและเพิกถอนใช้ในลักษณะเดียวกันกับอนุสัญญา ค.ศ. ๑๙๖๑ “สูญเสีย” หมายถึงการถูกถอนสัญชาติจากการบังคับใช้กฎหมาย (ex lege) และ “ถอดถอน” หมายถึงการถูกถอนสัญชาติซึ่งดำเนินการโดยหน่วยงานของรัฐ

^{๑๕} โปรดทราบว่า วลีที่ว่า “ภายใต้ผลบังคับแห่งกฎหมายของรัฐนั้น” ของมาตรา ๑(๑) ไม่ใช่คำเดียวกันกับ “โดยผลของกฎหมาย” วลีหลังนี้ เป็นคำที่ใช้ (ยกตัวอย่างเช่น ใน อนุสัญญา ๑๙๖๑) ซึ่งแสดงถึงความหมายของกลไกแบบที่เป็นอัตโนมัติอยู่แล้วตามธรรมชาติ คำนิยามของบุคคลไร้รัฐ ซึ่งรวมถึงสัญชาติ ซึ่งอาจจะได้รับหรือถูกเพิกถอนโดยกระบวนการทั้งเป็นและไม่เป็นอัตโนมัติ

^{๑๖} สืบเนื่องจากด้านบนที่ว่า การพิจารณาหน่วยงานของรัฐที่ไม่ได้เป็นหน่วยงานที่มีอำนาจในการประกาศสถานะสัญชาติไม่มีความสัมพันธ์กัน

๒๘. รัฐบาลแห่งมีหน่วยงานรวมศูนย์แห่งเดียวทำหน้าที่กำกับดูแลประเด็นสัญญาชาติซึ่งจะแต่งตั้งหน่วยงานที่มีอำนาจเพื่อวัตถุประสงค์ในการวิเคราะห์สถานะสัญญาชาติ อย่างไรก็ตามรัฐอื่นๆ มีหน่วยงานหลายแห่งซึ่งสามารถตัดสินประเด็นสัญญาชาติ โดยจะเป็นหน่วยงานใดนั้น ขึ้นอยู่กับแต่ละสถานการณ์ ดังนั้นจึงไม่จำเป็นว่า หน่วยงานที่มีอำนาจจะต้องเป็นหน่วยงานของรัฐบาลกลาง หน่วยงานบริหารส่วนภูมิภาคหรือท้องถิ่นสามารถเป็นหน่วยงานที่มีอำนาจได้ เช่นเจ้าพนักงานกงสุล^{๒๐} อีกทั้งในหลายกรณีนั้น เจ้าหน้าที่รัฐระดับท้องถิ่นระดับล่างได้รับแต่งตั้งเป็นหน่วยงานที่มีอำนาจ และเพื่อวัตถุประสงค์ในการวิเคราะห์มาตรา ๑(๑) สำหรับความเป็นไปได้ประการหนึ่งที่ผลการตัดสินโดยเจ้าหน้าที่รัฐระดับล่างถูกยกเลิกโดยเจ้าหน้าที่รัฐระดับสูงในเวลาต่อมา นั้น ไม่มีผลกระทบต่อสถานะความเป็นเจ้าหน้าที่รัฐที่มีอำนาจตามกฎหมายของเจ้าหน้าที่รัฐระดับล่างดังกล่าว
๒๙. การระงับหน่วยงานหรือเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจที่เกี่ยวข้องกับการพิสูจน์สัญญาชาติซึ่งขอกฎหมาย (ต่าง ๆ) สัมพันธ์กับสัญญาชาติมีความสำคัญต่อกรณีของบุคคลและมีความสำคัญต่อหน่วยงานเจ้าหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้บังคับใช้กฎหมายนี้ การแยกขอกฎหมายที่เกี่ยวข้องจะต้องทำการประเมินประวัติส่วนตัวของบุคคล รวมทั้งทำความเข้าใจกฎหมายสัญญาชาติของรัฐและกฎหมายสัญญาชาติในทางปฏิบัติ รวมถึงการตีความและการบังคับใช้หรือไม่บังคับใช้ในบางกรณี
๓๐. อัตลักษณ์และจำนวนของหน่วยงานที่มีอำนาจสำหรับกรณีเฉพาะ จะขึ้นอยู่กับปัจจัยดังต่อไปนี้:
- จะต้องทำการพิจารณาไม่ว่าการได้มา การสละหรือการถอนสัญชาตินั้นเป็นวิธีการแบบอัตโนมัติหรือไม่เป็นอัตโนมัติก็ตาม และ
 - จะต้องทำการพิจารณาว่ามีกรณีที่เกี่ยวข้องกับสัญชาติมากกว่าหนึ่งกรณีที่ต้องได้รับการตรวจสอบหรือไม่
- (๓) การวิเคราะห์ถึงพยานหลักฐานของเจ้าหน้าที่ผู้รักษาการตามกฎหมาย ในกรณีเป็นการถอนสัญชาติที่ไม่เป็นไปโดยอัตโนมัติ
๓๑. การระงับหน่วยงานที่มีอำนาจเมื่อเกิดกรณีการเปลี่ยนแปลงสถานะสัญญาชาติในวิธีการแบบไม่เป็นไปโดยอัตโนมัติสามารถดำเนินการได้โดยตรง สำหรับกลไกที่ต้องอิงกับการกระทำหรือการตัดสินของหน่วยงานรัฐ หน่วยงานนั้นจะเป็นหน่วยงานที่มีอำนาจ
๓๒. เช่น กระทรวงที่ทำหน้าที่ตัดสินคำร้องแปลงสัญชาติจะเป็นหน่วยงานผู้มีอำนาจตามกลไกดังกล่าว โดยทั่วไปแล้ว สถานะของหน่วยงานนี้เป็นการชี้ขาด วิธีการแบบไม่เป็นไปโดยอัตโนมัติบางประการซึ่งสัมพันธ์กับการกระทำของรัฐจะไม่มีการใช้ดุลพินิจใดๆ ของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง หมายความว่าหากบุคคลมีคุณสมบัติตรงตามข้อกำหนดที่ระบุไว้ตามกฎหมาย

^{๒๐} กรณาคูที่ย่อนหน้า ๓๙-๔๐

เจ้าหน้าที่มีหน้าที่ดำเนินการในการได้หรือเพิกถอนสัญชาติ^{๓๐}

๓๓. ในส่วนของวิธีการแบบไม่เป็นอัตโนมัติซึ่งการกระทำของรัฐนั้นจำเป็นต้องการได้มาซึ่งสัญชาติ จะมีเอกสารบันทึกการกระทำนั้น เช่น ใบประกาศความเป็นพลเมือง เอกสารดังกล่าวคือ การตัดสินใจถึงการพิสูจน์สัญชาติ กรณีที่ไม่มีหลักฐานใดๆ สามารถคาดการณ์ได้ว่า ไม่มีการดำเนินการที่จำเป็นและไม่ได้รับสัญชาติ^{๓๑} การสมมติฐานการไม่เป็นพลเมืองดังกล่าวนี้อาจได้รับการแก้ไขในภายหลังโดยถ้อยแถลง การกระทำ หรือการออกหลักฐานจากหน่วยงานที่มีอำนาจซึ่งระบุว่าแท้จริงแล้วบุคคลดังกล่าวนั้นได้สัญชาติ

(๔) การวิเคราะห์ถึงพยานหลักฐานของเจ้าหน้าที่ผู้รักษาการตามกฎหมาย
ในกรณีการได้หรือการเสียสัญชาติโดยอัตโนมัติ

๓๔. ในกรณีที่มีการได้มาหรือสูญเสียสัญชาติเกิดขึ้นแบบอัตโนมัติ ไม่มีหน่วยงานรัฐเกี่ยวข้องในการเปลี่ยนแปลงของสถานะดังกล่าวและไม่ต้องการดำเนินการใดๆโดยตัวบุคคลเอง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดขึ้นได้ด้วยการบังคับใช้กฎหมาย (ex lege) เมื่อทุกอย่างเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด ทั้งนี้ในประเทศส่วนใหญ่ สัญชาติเป็นสิ่งที่ได้มาโดยอัตโนมัติทั้งจากการเกิดในเขตดินแดนหรือโดยการสืบสายโลหิต สัญชาติยังได้มาโดยอัตโนมัติจากการที่บุคคลจำนวนมากได้รับผลกระทบจากการสืบทอดของรัฐ (State succession)^{๓๒} กฎหมายบางฉบับทำให้การสูญเสียสัญชาติเป็นไปแบบอัตโนมัติหากเป็นไปตามเงื่อนไขที่กำหนด เช่น ระยะเวลาในการพำนักในต่างประเทศ หรือการที่ไม่ลงทะเบียนหรือให้ถ้อยแถลงในช่วงเวลาที่กำหนด เป็นต้น
๓๕. เมื่อสัญชาติได้มาแบบอัตโนมัติ โดยทั่วไปแล้วรัฐจะไม่ออกเอกสารให้ซึ่งถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของกลไก ในกรณีดังกล่าวถือว่าการจดทะเบียนการเกิดได้แสดงถึงหลักฐานที่บ่งบอกถึงสถานที่เกิด ผู้ให้กำเนิด และด้วยเหตุนี้เองคือหลักฐานบ่งบอกถึงการได้มาซึ่งสัญชาติ ไม่ว่าจะโดยตามหลักดินแดน (jus soli) หรือตามหลักการสืบสายโลหิต (jus sanguinis) แทนที่จะเป็นพื้นฐานที่เป็นทางการในการได้มาซึ่งสัญชาติ^{๓๔}

^{๓๐} โปรดทราบว่า จะไม่สามารถตัดสินได้ว่า บุคคลเป็นพลเมือง (หรือถูกเพิกถอนสัญชาติ) จนกระทั่งการดำเนินการนั้นเสร็จสมบูรณ์ กรุณาดูย่อหน้า ๕๐ ด้านล่าง

^{๓๑} เอกสารคำร้องขอแปลงสัญชาติหรือเอกสารอื่นๆ ที่ยื่นผ่านกระบวนการด้านสัญชาติแบบไม่เป็นอัตโนมัติไม่ถือว่ามีความสัมพันธ์เพียงพอต่อการตัดสินของรัฐในการกำหนดสถานะทางสัญชาติของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง

^{๓๒} อย่างไรก็ตามในกรณีการสืบทอดของรัฐนั้น การเป็นพลเมืองของรัฐใหม่ไม่ได้เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ แต่การได้มาซึ่งความเป็นพลเมืองแบบไม่เป็นอัตโนมัติจะถูกใช้แทนที่ กรุณาดูคณะกรรมการกฎหมายระหว่างประเทศ มาตราว่าด้วยสัญชาติของบุคคลธรรมดาที่เกี่ยวข้องกับการสืบทอดของรัฐและคำวิพากษ์ ๓ เมษายน ค.ศ. ๑๙๙๙ และหลักการดำเนินการของรัฐโดยทั่วไปสามารถดูได้ที่ <http://www.refworld.org/docid/4512b6dd4.html>

^{๓๔} การได้สัญชาติตามหลักดินแดน (jus soli) หรือตามหลักการสืบสายโลหิต (jus sanguinis) คือสองหลักการหลักที่ว่าด้วยการได้มาซึ่งสัญชาติตามระบบกฎหมายของรัฐ ตามหลักฐานสถานที่เกิดและการสืบสายโลหิตจากคนชาติ ตามลำดับ

๓๖. เมื่อมีการพิจารณาวิธีการแบบอัตโนมัติในการได้มาซึ่งสัญชาติหรือการสูญเสียสัญชาติ หน่วยงานที่มีอำนาจคือองค์กรภาครัฐที่มีอำนาจในการพิจารณาสถานะสัญชาติของบุคคล ซึ่งจะเป็นไปในลักษณะของการอธิบายชี้แจงสถานะมากกว่าการตัดสินว่าได้สัญชาติหรือเพิกถอนสัญชาติ ตัวอย่างขององค์กรดังกล่าวได้แก่ สำนักงานหนังสือเดินทาง หรือ ในรัฐ บางแห่ง อาจได้แก่ เจ้าหน้าที่ทะเบียนราษฎร (เมื่อสัญชาติได้ถูกระบุในพระราชบัญญัติการทะเบียนราษฎร โดยเฉพาะการจดทะเบียนการเกิด) มีความเป็นไปได้ว่า ในกรณีเฉพาะนั้น จะมีหน่วยงานที่มีอำนาจมากกว่าหนึ่งแห่งเข้ามาเกี่ยวข้อง ทั้งนี้เนื่องจากหน่วยงานเหล่านี้ มีหน้าที่รับผิดชอบต่างกันในเรื่องของสัญชาติของบุคคล

(๕) การพิจารณาในกรณีของรัฐไม่ปฏิบัติตามหลักการได้มาซึ่งสัญชาติโดยอัตโนมัติ

๓๗. เมื่อหน่วยงานที่มีอำนาจปฏิบัติต่อบุคคลในฐานะไม่ใช่คนสัญชาติทั้งที่ปรากฏว่าบุคคล นั้นมีคุณสมบัติตามเกณฑ์ที่จะได้สัญชาติโดยอัตโนมัติภายใต้ผลบังคับแห่งกฎหมายของประเทศก็ตาม กรณีดังกล่าวนี้เป็นมุมมองของตัวหน่วยงาน มากกว่าตัวบทบัญญัติเป็นลายลักษณ์อักษรในกฎหมาย ที่มาชี้ขาดว่ารัฐไม่พิจารณาบุคคลนั้นเป็นคนสัญชาติ เหตุการณ์นี้ มักเกิดขึ้นเมื่อมีการเลือกปฏิบัติต่อบุคคลบางกลุ่มเกิดขึ้นแพร่หลายในหน่วยงานรัฐ หรือในทางปฏิบัติเมื่อกฎหมายที่กำกับการได้สัญชาติแบบอัตโนมัติจากการเกิดนั้นถูกเพิกเฉยและบุคคลถูกกำหนดให้ต้องพิสูจน์จุดเกาะเกี่ยวกับรัฐเพิ่มเติม^{๒๕}

(๖) การประเมินสัญชาติกรณีไม่มีหลักฐานสนับสนุนจากหน่วยงานที่มีอำนาจ

๓๘. อาจมีกรณีบุคคลไม่เคยเข้ามาติดต่อกับหน่วยงานที่มีอำนาจ ซึ่งอาจมาจากสาเหตุที่การ ได้สัญชาติเป็นไปโดยอัตโนมัติจากการเกิดและบุคคลอาศัยอยู่ในภูมิภาคที่ไม่มีบริการ สาธารณะและไม่เคยยื่นคำร้องขอเอกสารสัญชาติหรือทำหนังสือเดินทาง ในกรณีดังกล่าว การประเมินทัศนคติทั่วไปของรัฐในแง่สถานะสัญชาติของบุคคลที่มีสถานการณ์คล้ายคลึง กันจำเป็นอย่างยิ่ง หากรัฐมีประวัติที่ดีด้านการรับรอง ไม่มีการเลือกปฏิบัติ สถานะสัญชาติ ของคนทุกคนที่ปรากฏว่าอยู่ในขอบเขตของกฎหมายที่เกี่ยวข้องจะบ่งชี้ว่าบุคคลนั้นได้รับการพิจารณาในฐานะคนสัญชาติของรัฐ เช่น วิธีการที่รัฐดำเนินการกับการยื่นคำร้องบัตร ประจำตัวประชาชน อย่างไรก็ตามหากบุคคลอยู่ในสังกัดของกลุ่มซึ่งสมาชิกกลุ่มถูกปฏิเสธ ไม่ได้รับการออกเอกสารประจำตัวแล้วซ้ำแล้ว สามารถบ่งชี้ได้ว่าบุคคลนั้นไม่ถูกพิจารณา ว่าเป็นคนสัญชาติของรัฐ

^{๒๕} ในกรณีที่กฎหมายของรัฐจัดให้การได้สัญชาติเป็นไปแบบอัตโนมัติ แต่ในทางปฏิบัติ รัฐมีข้อกำหนดเพิ่มเติม ต่อบุคคลที่จะได้สัญชาติ การดำเนินการนี้ไม่ได้เป็นการปฏิเสธวิธีการแบบอัตโนมัติ แต่เป็นการระบุว่า รัฐ ในทางปฏิบัติไม่ได้พิจารณาว่า บุคคลที่ไม่ได้มีคุณสมบัติตามข้อกำหนดทางกฎหมายเพิ่มเติมนั้นในฐานะ พลเมือง แต่มีความเป็นไปได้ที่จะผลักดันให้บุคคลนั้นเป็นผู้ไร้รัฐไร้สัญชาติภายใต้มาตรา ๑ (๑)

(๗) บทบาทของเจ้าหน้าที่กงสุล

๓๕. บทบาทของสถานกงสุลจะให้ความสำคัญกับการพิจารณากรณีเฉพาะ สถานกงสุลสามารถเป็นหน่วยงานที่มีอำนาจที่รับผิดชอบขั้นตอนสำคัญในกลไกแบบไม่เป็นอัตโนมัติ ซึ่งจะเกิดขึ้นเมื่อกฎหมายประเทศกำหนดให้เด็กเกิดในต่างประเทศสามารถจดทะเบียนกับกงสุลในฐานะที่เป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องทำก่อนเพื่อให้ได้ซึ่งสัญชาติตามผู้ปกครอง เป็นต้น ดังนั้นสถานกงสุลในประเทศที่เกิดเด็กจะเป็นหน่วยงานที่มีอำนาจและการดำเนินการต่อสัญชาติของเด็กจะเป็นการชี้ขาดหากไม่มีกลไกที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ในการพิจารณา หากบุคคลใดถูกปฏิเสธการยื่นคำร้องหรือถูกกีดกันไม่ให้ยื่นคำร้อง ถือว่าบุคคลนั้นไม่ได้รับการพิจารณาว่าเป็นคนสัญชาติของรัฐตามวัตถุประสงค์ของมาตรา ๑(๑)
๔๐. สถานกงสุลอาจได้รับการระบุในฐานะหน่วยงานที่มีอำนาจในกรณีอื่นๆ เมื่อบุคคลแสวงหาความช่วยเหลือจากสถานกงสุล ตัวอย่างเช่น ในการต่ออายุหรือทำหนังสือเดินทางใหม่ หรือเพื่อการรับรองสถานะสัญชาติ สถานกงสุลถูกกำหนดโดยชอบด้วยกฎหมายให้ดำเนินการด้านสถานะสัญชาติของบุคคลในขอบเขตอำนาจที่สถานกงสุลมี ในการนี้สถานกงสุลทำหน้าที่ในฐานะหน่วยงานที่มีอำนาจ ซึ่งกรณีดังกล่าวยังสามารถพบเห็นได้จากการที่สถานกงสุลดำเนินการตามการร้องขอจากรัฐอื่นๆ เกี่ยวกับสถานะสัญชาติของบุคคล เมื่อใดที่สถานกงสุลคือหน่วยงานที่มีอำนาจแห่งเดียวในการดำเนินการด้านสถานะสัญชาติของบุคคล การดำเนินงานนั้นจึงเป็นการตัดสินใจชี้ขาด ในกรณีที่หน่วยงานผู้มีอำนาจอื่นๆ ดำเนินการเกี่ยวกับสถานะสัญชาติของบุคคลเช่นเดียวกัน จะต้องทำการพิจารณาเปรียบเทียบการดำเนินงานของหน่วยงานนั้นกับการดำเนินงานต่างๆ ของสถานกงสุล^{๓๖}

(๘) การไต่ถามหน่วยงานที่มีอำนาจ

๔๑. ในบางกรณีบุคคลหรือรัฐอาจแสวงหาการรับรองสถานะสัญชาติของบุคคลจากหน่วยงานที่มีอำนาจ ซึ่งจะเกิดขึ้นในกรณีของการได้หรือสูญเสียสัญชาติแบบอัตโนมัติหรือในกรณีที่บุคคลอาจได้รับหรือถูกเพิกถอนสัญชาติโดยกลไกแบบไม่เป็นอัตโนมัติ แต่ไม่มีเอกสารพิสูจน์ ซึ่งการร้องขออาจไม่ได้รับข้อมูลหรือถูกปฏิเสธจากหน่วยงานที่มีอำนาจ การตัดสินใจว่าไม่ได้รับข้อมูลจะต้องเป็นไปในระยะเวลาที่สมเหตุสมผล หากหน่วยงานที่มีอำนาจมีนโยบายทั่วไปในการไม่ตอบข้อคำถามดังกล่าว จะไม่สามารถสรุปได้ว่าหน่วยงานดังกล่าวล้มเหลวในการตอบสนองต่อข้อเรียกร้องดังกล่าวแต่เพียงประการเดียว ในทางกลับกัน ในกรณีที่รัฐตอบสนองต่อการร้องขอนั้นตามปกติ การไม่ตอบสนองเป็นการยืนยันอย่างชัดเจนได้ว่า บุคคลนั้นไม่ได้เป็นคนสัญชาติของรัฐ ในกรณีที่หน่วยงานที่มีอำนาจมีการตอบสนองการร้องขอตามแบบแผน และชัดเจนว่าหน่วยงานนั้นไม่ได้ตรวจสอบภาวะแวดล้อมเฉพาะของสถานะของบุคคลนั้น การตอบสนองดังกล่าวจะไม่มีน้ำหนักมากนัก ทั้งนี้ การดำเนินงานของหน่วยงานที่มีอำนาจต่อการร้องขอหรือการรับรองสถานะสัญชาติจะต้องทำการพิจารณาการดำเนินงานของ

^{๓๖} โปรดดูย่อหน้า ๔๔ ข้อควรพิจารณาเกี่ยวกับภาระหน้าที่ของหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกรออกเอกสารด้านอัตลักษณ์ซึ่งระบุถึงสถานะสัญชาติ

หน่วยงานหรือเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจอื่นๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกรณีของบุคคลนั้นประกอบด้วย^{๒๑}

(๙) การปฏิบัติที่ขัดกันของเจ้าหน้าที่ผู้รักษาการตามกฎหมาย

๔๒. การประเมินจุดยืนของหน่วยงานที่มีอำนาจเป็นเรื่องซับซ้อนเมื่อปัจเจกบุคคลได้รับการปฏิบัติที่ไม่สม่ำเสมอจากเจ้าหน้าที่รัฐหลายแห่ง เช่น บุคคลหนึ่งอาจได้รับอนุญาตให้รับประโยชน์สาธารณะซึ่งตามกฎหมายและในทางปฏิบัติสงวนไว้สำหรับผู้มีสัญชาติ แต่เมื่อบุคคลนั้นเข้าสู่วัยผู้ใหญ่กลับถูกปฏิเสธไม่ให้มีหนังสือเดินทาง การปฏิบัติที่ไม่สม่ำเสมออาจเป็นกรณีที่สิทธิของบุคคลถูกละเมิด อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่บุคคลดังกล่าวไม่เคยได้มาซึ่งสัญชาติจากรัฐนั้น หรือเป็นผลลัพธ์จากการที่บุคคลนั้นถูกเพิกถอนสัญชาติ หรือสูญเสียสัญชาติที่เคยมีอยู่ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงเป็นรายกรณี

๔๓. ในกรณีที่มีหลักฐานว่า บุคคลหนึ่งได้รับสัญชาติผ่านกลไกแบบไม่อัตโนมัติซึ่งเป็นไปตามการปฏิบัติงานของหน่วยงานรัฐแห่งหนึ่ง การที่บุคคลนั้นถูกปฏิเสธสิทธิที่คนชาติพึงได้รับโดยหน่วยงานรัฐอีกแห่งหนึ่ง ในเวลาต่อมาชี้ให้เห็นว่าสิทธิของบุคคลดังกล่าวได้ถูกละเลย จึงกล่าวได้ว่าในสถานการณ์หนึ่ง ลักษณะของการปฏิบัติในภายหลังอาจบ่งบอกได้ว่า รัฐได้เปลี่ยนจุดยืนของตนที่มีต่อสถานะสัญชาติของบุคคลนั้น หรืออาจบ่งบอกว่าสัญชาตินั้นได้ถูกเพิกถอนไปแล้ว

๔๔. แม้การได้มาหรือการถอนสัญชาติอาจเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ หรือเกิดจากการกระทำอย่างเป็นทางการของปัจเจกบุคคล หน่วยงานรัฐที่มีอำนาจก็มักจะทำการยืนยันในภายหลังว่าเป็นการได้รับหรือถอนสัญชาติ ซึ่งโดยทั่วไปเป็นการดำเนินการผ่านขั้นตอนยื่นเอกสารแสดงตน ส่วนกลไกในการได้มาหรือการสูญเสียสัญชาติไม่ว่าจะโดยอัตโนมัติหรือจากการกระทำอย่างเป็นทางการของปัจเจกบุคคล จะให้น้ำหนักมากกว่าแก่มุมมองของหน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบการยื่นเอกสารแสดงตนที่ใช้พิสูจน์สัญชาติได้ เช่น หนังสือเดินทาง หนังสือรับรองสัญชาติ และบัตรประจำตัวประชาชน^{๒๒} ซึ่งออกให้แก่คนสัญชาติเท่านั้น

(๑๐) สัญชาติที่ได้มาด้วยความผิดพลาดหรือโดยเจตนาที่มีขอบ

๔๕. การกระทำที่ผิดพลาด (เช่น เกิดจากความไม่เข้าใจในกฎหมายที่จะนำมาบังคับใช้) หรือเจตนาทุจริตโดยหน่วยงานที่มีอำนาจในกลไกแบบไม่อัตโนมัติไม่มีผลให้สถานะสัญชาติที่ได้มาของปัจเจกบุคคลเป็นโมฆะไปโดยปริยาย กรณีดังกล่าวจะดำเนินไปตามความหมายปกติของคำศัพท์ที่ใช้ในมาตรา ๑(๑) ของ อนุสัญญา ๑๙๕๔ เฉกเช่นเดียวกันถ้าสถานะสัญชาติของปัจเจกบุคคลเปลี่ยนไปโดยมีสาเหตุมาจากการที่บุคคลดังกล่าวขอสัญชาติโดยฉ้อโกง

^{๒๑} โปรดทราบว่า ในกรณีการเปลี่ยนแปลงสถานะสัญชาติที่ไม่ได้เป็นไปโดยอัตโนมัติซึ่งรัฐต้องเป็นผู้ดำเนินการนั้น เอกสารที่มีอยู่ (หรือไม่มี) ที่ออกให้ในฐานะการดำเนินงานของรัฐจะเป็นการชี้ขาดด้านสัญชาติ กรุณาดูย่อหน้า ๓๓

^{๒๒} ในความเป็นจริง ผู้มีอำนาจอื่นๆ อาจปรึกษากับผู้มีอำนาจดังกล่าวในการกำหนดจุดยืนเกี่ยวกับสัญชาติของปัจเจกบุคคล

หรือเกิดจากข้อผิดพลาดโดยไม่เจตนาในข้อความจริงอันเป็นสาระสำคัญ สำหรับจุดประสงค์ของการอธิบายดังกล่าว การได้สัญชาติภายใต้กลไกแบบไม่อัตโนมัติจะได้รับการพิจารณาให้มีผลบังคับ ถึงแม้ว่าการได้สัญชาติเช่นนั้นจะไม่มีกฎหมายรองรับ^{๒๙๖} อย่างไรก็ตามในบางกรณีรัฐจะกระทำการเพิกถอนสัญชาติของบุคคลเมื่อพบข้อผิดพลาดหรือเจตนาทุจริตที่เกี่ยวข้องกับขั้นตอนการได้มาซึ่งสัญชาติดังกล่าว และการกระทำของรัฐดังกล่าวจำเป็นต้องถูกนำมาประกอบการพิจารณาระเบียบของรัฐบาลที่มีต่อสถานะปัจจุบันของบุคคลนั้น

๔๖. ผลกระทบจากการทุจริตหรือข้อผิดพลาดในการได้มาซึ่งสัญชาติเป็นคนละส่วนกับการได้เอกสารมาอย่างไม่ถูกต้อง ซึ่งอาจนำมาใช้เป็นหลักฐานต่อการขอสัญชาติ เอกสารเหล่านี้ อาจจะไม่ช่วยสนับสนุนข้อมูลสัญชาติ ดังเช่นในหลายๆ กรณี เอกสารเหล่านี้ไม่ถูกเชื่อมโยงกับกระบวนการสัญชาติ ทั้งแบบอัตโนมัติและไม่อัตโนมัติที่ถูกนำมาใช้กับบุคคล

๑๑) ผลของกระบวนการอุทธรณ์

๔๗. ในกรณีที่สถานะสัญชาติของบุคคลเป็นหัวข้อในกระบวนการอุทธรณ์หรือทบทวน ไม่ว่าจะโดยหน่วยงานด้านกฎหมายหรือหน่วยงานอื่น การตัดสินใจของหน่วยงานนั้นต้องถูกนำมาประกอบการพิจารณา ทั้งนี้ ในรัฐที่เคารพหลักนิติธรรม^{๒๙๗} การตัดสินใจของหน่วยงานด้านการอุทธรณ์หรือทบทวนมักจะประกอบเป็นจุดยืนของรัฐเกี่ยวกับสัญชาติของบุคคลตามจุดประสงค์ของมาตรา ๑(๑) ถ้าตามกฎหมายท้องถิ่นการตัดสินใจของหน่วยงานดังกล่าว มีผลผูกพันกับฝ่ายบริหาร^{๒๙๘} ดังนั้นหากในเวลาต่อมาหน่วยงานที่มีอำนาจปฏิบัติต่อบุคคลในลักษณะที่ไม่สอดคล้องต่อการระบุสัญชาติโดยหน่วยงานที่ทำการทบทวน ก็จะเป็นการแสดงให้เห็นตัวอย่างของการไม่เคารพสิทธิของคนสัญชาติ ไม่ใช่การที่บุคคลนั้นไม่ใช่คนสัญชาติ

^{๒๙๖} ต้องแยกสถานการณ์นี้ออกจากสถานการณ์ที่ไม่มีสัญชาติถูกปฏิบัติโดยได้รับสิทธิพิเศษแบบเดียวกับผู้มีสัญชาติ

^{๒๙๗} “นิติธรรม” ได้รับการอธิบาย ในรายงานของสำนักงานเลขาธิการแห่งสหประชาชาติ ประจำปี ๒๐๐๔ ว่า หมายถึง “หลักการปกครองที่บุคคลทั้งหลาย สถาบันและหน่วยงาน ไม่ว่าจะเป็นสาธารณะหรือเอกชนรวมไปถึงรัฐ ความรับผิดชอบทางกฎหมายที่ได้มีการประกาศอย่างเป็นทางการทั่วไป มีการบังคับใช้อย่างเสมอภาค และสอดคล้องกับธรรมเนียมและมาตรฐานของสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ...” ไบรด์คู , UN Security Council, The Rule of Law and Transitional Justice in Conflict and Post-Conflict Societies: Report of the Secretary-General, 23 August 2004, s/2004/616, <http://www.refworld.org/docid/45069c434.html> , ย่อหน้าที่ ๖.

^{๒๙๘} ข้อยกเว้นคือ เมื่อกฎหมายภายในประเทศกำหนดว่าข้อค้นพบของศาลเป็นเพียงคำแนะนำและไม่มีผลผูกพันต่อหน่วยงานที่มีอำนาจ

๔๘. แนวปฏิบัติที่ต่างไปจากนี้อาจถือว่าถูกต้องในประเทศที่ฝ่ายบริหารสามารถเพิกเฉยต่อจุดยืนของหน่วยงานด้านกฎหมายหรือหน่วยงานด้านการทบทวนอื่นๆ โดยไม่ต้องรับโทษ (แม้ว่าจุดยืนดังกล่าวจะมีข้อผูกพันในทางกฎหมาย) กรณีเช่นนี้อาจเกิดขึ้นได้ เช่น ในรัฐที่การเลือกปฏิบัติต่อกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเป็นไปอย่างแพร่หลายในสถาบันของรัฐ ในกรณีดังกล่าวจุดยืนของผู้มีอำนาจรัฐที่ระบุว่ากลุ่มคนเหล่านั้นไม่ใช่คนชาติ จะมีน้ำหนักในเชิงอำนาจตัดสินใจมากกว่าจุดยืนของผู้มีอำนาจในทางกฎหมายที่อาจสนับสนุนสิทธิในสัญชาติของกลุ่มดังกล่าว
๔๙. อาจมีบางสถานการณ์ที่การพิพากษาของศาลในคดีหนึ่งไม่เกี่ยวข้องโดยตรงกับปัจเจกบุคคล ถึงแม้ว่าจะมีการตีความในเชิงกฎหมายเกี่ยวกับสถานะสัญชาติของบุคคลนั้น หากคำพิพากษานั้นเปลี่ยนแปลงสถานะสัญชาติของบุคคลหนึ่งอันเนื่องมาจากกฎหมายภายในประเทศ ก็จะต้องเป็นข้อสรุปสัญชาติของบุคคลนั้น (ขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของนิติธรรมที่กล่าวไปแล้วในย่อหน้าก่อนหน้า) กรณีดังกล่าวอาจเกิดขึ้นได้ เช่นการตีความบทบัญญัติที่ควบคุมกลไกการได้สัญชาติแบบอัตโนมัติในคดีหนึ่ง ส่งผลให้มีการนำเอาคนทั้งกลุ่มมาอยู่ภายใต้การตีความของบทบัญญัตินั้นโดยไม่จำเป็นต้องมีการดำเนินการใดๆ จากฝ่ายบุคคลเหล่านั้นหรือจากฝ่ายรัฐบาล^{๑๒}

(๑๒) ประเด็นชั่วคราว

๕๐. สัญชาติของบุคคลจะได้รับการประเมินในขณะพิจารณาเจาะจงคุณสมบัติตามอนุสัญญา ๑๙๕๔ โดยไม่พิจารณาอดีตและอนาคต คำถามที่ต้องตอบคือในขณะที่ทำการพิจารณาเจาะจงตามมาตรา ๑(๑) นั้น บุคคลเป็นคนสัญชาติของประเทศหนึ่งหรือประเทศใดที่กำลังกล่าวถึงหรือไม่ ดังนั้นถ้าบุคคลดังกล่าวกำลังอยู่ในระหว่างการขอรับสัญชาติแต่ขั้นตอนยังไม่เสร็จสิ้น บุคคลนั้นไม่อาจได้รับการพิจารณาเป็นคนสัญชาติตามวัตถุประสงค์ในมาตรา ๑(๑) ของอนุสัญญา ๑๙๕๔^{๑๓} หากข้อกำหนดหรือขั้นตอนในการเสียสัญชาติ การเพิกถอนหรือการสละสัญชาติเสร็จสิ้นไปเป็นเพียงบางส่วน บุคคลนั้นก็ยังคงเป็นคนสัญชาติตามจุดประสงค์ของการนิยามบุคคลไร้รัฐ

(๑๓) การสละสัญชาติโดยสมัครใจ

๕๑. การสละสัญชาติโดยสมัครใจเกี่ยวข้องกับการกระทำโดยเจตนาอิสระซึ่งบุคคลได้ละทิ้งสถานะสัญชาติของตน ซึ่งโดยทั่วไปกระทำในรูปของการประกาศด้วยวาจาหรือลายลักษณ์อักษร การเพิกถอนสัญชาติที่จะเกิดขึ้นต่อมาอาจเป็นไปแบบอัตโนมัติหรือจากดุลพินิจของหน่วยงานที่มีอำนาจ^{๑๔} ในบางรัฐการสละสัญชาติโดยสมัครใจนับว่าเป็นเหตุผลในการแยก

^{๑๒} ตัวอย่างเช่น ในกรณีที่ศาลชี้ว่าบทบัญญัติกฎหมายสัญชาติที่ระบุงการได้สัญชาติโดยอัตโนมัติของปัจเจกบุคคลที่เกิดในดินแดนก่อนวันที่กำหนดไว้ นั้น มีผลครอบคลุมกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งทั้งหมด แม้ว่ารัฐบาลจะมีการกล่าวอ้างที่เป็นไปในทางตรงข้ามก็ตาม

^{๑๓} ใช้หลักปฏิบัติเดียวกันเมื่อปัจเจกบุคคลยังทำการเรียกร้องหรือแสวงหาการเยียวยาที่ต่อที่ปฏิเสธหรือถดถอยลงสัญชาติไม่เสร็จสิ้น

^{๑๔} การสละสัญชาติโดยสมัครใจ แตกต่างจากการเสียสัญชาติเนื่องจากล้มเหลวในการทำตามระเบียบขั้นตอน และเมื่อปัจเจกบุคคลตระหนักถึงข้อบังคับแต่ยังคงเลือกที่จะเพิกเฉยไม่ปฏิบัติตาม

บุคคลออกจากการคุ้มครองของ มาตรา ๑(๑) อย่างไรก็ตามอนุสัญญา ๑๙๕๔ ไม่อนุญาตให้กระทำการดังกล่าว เนื่องจากวัตถุประสงค์และจุดมุ่งหมายของอนุสัญญา ซึ่งก็คือการช่วยเหลือให้บุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติได้ใช้สิทธิของความเป็นมนุษย์นั้น มีความสำคัญต่อกรณีของการเพิกถอนสัญชาติโดยสมัครใจหรือไม่สมัครใจเท่าเทียมกัน อันที่จริงแล้วในหลายกรณีการสละสัญชาติอาจเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ถูกต้อง เช่น การปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับในการขอสัญชาติอื่น และบุคคลนั้นก็อาจคิดว่าตนจะอยู่ในสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติในระยะสั้นๆ ทางเลือกเสรีของบุคคลไม่มีความเกี่ยวข้องกับการระบุสิทธิในการได้รับการยอมรับว่าไร้รัฐไร้สัญชาติภายใต้มาตรา ๑(๑) แต่อาจมีความเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติที่ได้รับในภายหลังผู้ที่สละสัญชาติของตนโดยสมัครใจอาจสามารถขอรับสัญชาตินั้นกลับคืนมาได้ ซึ่งต่างจากบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติอื่น ๆ ทั้งนี้ ความคุ้มครองที่รัฐอื่นมีให้อาจมีผลต่อการรับรองสถานะบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติที่จะได้รับ ประเด็นนี้จะได้กล่าวถึงต่อไปในส่วนที่สาม

(๑๔) แนวคิดเรื่องสัญชาติ

๕๒. สิ่งสำคัญที่ต้องคำนึงถึงประกอบการประเมินกฎหมายสัญชาติของรัฐหนึ่ง ว่าคำศัพท์ที่ใช้ในการอธิบาย “คนสัญชาติ” (national) มีความแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ มีคำอื่นๆ ที่อาจมาใช้เรียกสถานะดังกล่าว เช่น “citizen” (พลเมือง) “subject” (ราษฎร) “national” ในภาษาฝรั่งเศส และ “nacional” ในภาษาสเปน ยิ่งไปกว่านั้นในรัฐเดียวอาจมีประเภทของสัญชาติที่หลากหลาย มีชื่อเรียกและมีสิทธิที่ผูกติดกับสัญชาติประเภทนั้นๆ แตกต่างกันไป อนุสัญญา ๑๙๕๔ มุ่งบรรเทาผลกระทบเชิงลบจากการคงอยู่ของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับคนสัญชาติของรัฐ ที่มีต่อศักดิ์ศรีและความมั่นคงของบุคคลอันไม่สนองตอบต่อเกณฑ์พื้นฐานของระบบคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ดังนั้นคำนิยามของบุคคลไร้รัฐในมาตรา ๑(๑) จึงได้รวมเอาแนวคิดคนสัญชาติที่สะท้อนความยึดโยงที่เป็นทางการของลักษณะด้านการเมืองและกฎหมายระหว่างปัจเจกบุคคลและรัฐ ซึ่งแตกต่างอย่างสิ้นเชิงจากแนวคิดสัญชาติที่มุ่งอธิบายสมาชิกภาพของศาสนา ภาษา หรือกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งๆ^{๕๒} ดังนั้นแนวคิดสัญชาติในอนุสัญญานี้จึงสอดคล้องกับความเข้าใจดั้งเดิมของคำนี้ภายใต้กฎหมายระหว่างประเทศ ซึ่งหมายถึง บุคคลที่รัฐพิจารณาว่าอยู่ภายใต้อำนาจกฎหมายของรัฐโดยยึดจากสัญชาติและสิทธิในการร้องเรียนรัฐอื่นที่กระทำการข่มเหง

๕๓. เมื่อรัฐได้มอบสถานะทางกฎหมายให้แก่คนกลุ่มใดที่รัฐพิจารณาว่าอยู่ภายใต้อำนาจทางกฎหมายของรัฐโดยตั้งอยู่บนฐานความยึดโยงด้านสัญชาติมากกว่ารูปแบบของการอาศัยอยู่ บุคคลที่จัดอยู่ในคนกลุ่มนี้จะเป็น “คนสัญชาติ” ตามจุดประสงค์ของอนุสัญญา ๑๙๕๔ โดยทั่วไปแล้วอย่างน้อยที่สุดสถานะดังกล่าวจะผูกกับสิทธิในการเข้า เข้ามาซ้ำ และพักอาศัยอยู่ในเขตแดนของรัฐนั้น แต่อาจมีบางสถานการณ์ด้วยเหตุผลเชิงประวัติศาสตร์ อาจอนุญาต

^{๕๒} ความหมายของสัญชาติในที่นี้สามารถพบได้ ตัวอย่างเช่น ในคำนิยามผู้ลี้ภัยในมาตรา ๑A(๒) ของอนุสัญญาฯ ค.ศ. ๑๙๕๑ ซึ่งเกี่ยวกับวลีที่ว่า “ความกลัวที่มีมูลเหตุจากการถูกประหัตประหารด้วยเหตุแห่งเชื้อชาติ ศาสนา และสัญชาติ...” [เน้นตัวหนา]

ให้เข้าเฉพาะพื้นที่ที่ไม่ใช่เมืองในเขตแดนของรัฐ ความจริงที่ว่าประเภทอันหลากหลายของ สัญชาติภายในรัฐหนึ่งผูกติดกับสิทธิที่แตกต่างกัน มิได้กีดกันผู้ถือครองสิทธิจากการได้รับการปฏิบัติแบบคนสัญชาติตามจุดประสงค์ของมาตรา ๑(๑) เช่นเดียวกัน ความจริงที่ว่าสิทธิ ที่ผูกติดกับสัญชาติในบางประเทศอาจมีน้อยกว่าสิทธิที่คนสัญชาติในประเทศอื่นได้รับ หรือ ในความเป็นจริงไม่เป็นไปตามสิทธิที่กำหนดไว้ในพันธกรณีระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชน^{๑๖} แม้ว่าประเด็นเรื่องสิทธิที่ถูกดิรอนอาจนำมาซึ่งประเด็นอื่นที่เกี่ยวกับประสิทธิภาพของ สัญชาติและการละเมิดพันธกรณีระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชน แต่ประเด็นดังกล่าวไม่มี ผลกับการนำเอาคำอธิบายบุคคลไร้รัฐในอนุสัญญา ๑๙๕๔ มาใช้^{๑๗}

๕๔. ไม่มีข้อเรียกร้องที่ชัดเจนเกี่ยวกับจุดเกาะเกี่ยวที่ “แท้จริง” หรือ “มีประสิทธิผล” ในแนวคิด “คน สัญชาติ” ในมาตรา ๑(๑)^{๑๘} โดยทั่วไปแล้ว “สัญชาติ” นั้นสะท้อนจุดเกาะเกี่ยวระหว่างรัฐและ บุคคลที่บ่อยครั้งยึดตามการเกิดในเขตดินแดนหรือการสืบสายโลหิตมาจากคนสัญชาติของ รัฐ และมักเป็นขอบเขตที่ชัดเจนในการได้มาซึ่งสัญชาติในประเทศส่วนใหญ่ อย่างไรก็ตาม บุคคลหนึ่งยังคงสามารถเป็น “คนสัญชาติ” ตามจุดประสงค์ของมาตรา ๑(๑) ได้ แม้ว่าจะไม่ ได้เกิดหรือพำนักอาศัยอยู่ในรัฐที่ตนอ้างว่ามีสัญชาติ

๕๕. ภายใต้กฎหมายระหว่างประเทศ รัฐมีดุลพินิจในการตัดสินใจอย่างกว้างขวางในการมอบ หรือถอนสัญชาติ ดุลพินิจนี้อาจมีขอบเขตอยู่ในข้อตกลง โดยเฉพาะข้อห้ามมากมายในสนธิ สัญญาด้านสิทธิมนุษยชนทั้งระดับภูมิภาคและระดับสากลเกี่ยวกับการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุ ต่างๆ เช่น เชื้อชาติ ซึ่งนำมาใช้ประกอบกรทำให้ สูญเสีย หรือเพิกถอนสัญชาติ^{๑๙} ส่วนข้อห้าม ในกฎหมายจารีตประเพณีระหว่างประเทศนั้นไม่ชัดเจนนัก แม้ว่าจะมีกรณีตัวอย่างของการ เพิกถอนสัญชาติด้วยเหตุแห่งเชื้อชาติ

^{๑๖} โปรดทราบว่าสิทธิที่เกาะเกี่ยวกับสัญชาติโดยทั่วไปแล้วมีความสำคัญไม่ใช่สิทธิเหล่านั้นถูกมองอย่างไรใน ประสิทธิภาพเฉพาะของแต่ละบุคคลในความเป็นจริง

^{๑๗} ในเชิงประวัติศาสตร์ไม่ปรากฏว่ามีข้อเรียกร้องใดๆ ภายใต้กฎหมายระหว่างประเทศเกี่ยวกับสัญชาติที่มี เนื้อหาเฉพาะเจาะจงเกี่ยวกับสิทธิของปัจเจกบุคคล ซึ่งตรงข้ามกับการสร้างพันธกรณีระหว่างรัฐบางอย่าง ขึ้น

^{๑๘} แนวคิดเหล่านี้ได้ถือกำเนิดขึ้นมาในสาขาการคุ้มกันทางการทูต ซึ่งเป็นอาณาบริเวณของกฎหมายจารีต ประเพณีระหว่างประเทศอันครอบคลุมสิทธิของรัฐในการปฏิบัติทางการทูตและอื่นๆ ที่ขัดแย้งกับอีก รัฐหนึ่ง ในนามของประชากรของรัฐผู้ซึ่ง สิทธิ และผลประโยชน์ ได้รับความเสียหายจากการกระทำของอีก รัฐหนึ่ง เมื่อไม่นานมานี้คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศได้เน้นย้ำถึงเหตุที่ไม่พียงนำแนวคิดเหล่านี้ มาใช้ในกรณีสถานการณ์สุดแค้นๆ กรุณาดูหน้า ๓๓ ใน บทความเกี่ยวกับการคุ้มกันทางการทูตพร้อม ทั้งข้อคิดเห็น ของคณะกรรมการฯ หมายเลข ๗ ด้านบน

^{๑๙} ตัวอย่างในมาตรา 9 ของอนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ ค.ศ. 1979 ซึ่งรับ ประกันว่าผู้หญิงทุกคนควรได้รับสิทธิเท่าเทียมกับผู้ชายในความสามารถที่จะระบุนสัญชาติของลูก และ สิทธิ ในการกับการถือ เปลี่ยน และรักษาไว้ซึ่งสัญชาติของตน (มักนำมาใช้ในกรณีแต่งงานกับชาวต่างชาติ)

๕๖. การได้ การปฏิเสธ หรือการถอนสัญชาติที่ละเมิดพันธกรณีระหว่างประเทศต้องไม่ได้รับการละเว้นโทษ อย่างไรก็ตามการกระทำผิดกฎหมายระดับสากลโดยทั่วไปไม่เกี่ยวข้องกับจุดประสงค์ของมาตรา ๑(๑) ทางเลือกที่มีคือ บุคคลผู้ถูกเพิกถอนสัญชาติในลักษณะที่ไม่สอดคล้องกับกฎหมายระหว่างประเทศ ไม่ว่าจะอย่างไรก็ตาม จะถูกพิจารณาว่าเป็น “คนสัญชาติ” ตามมาตรา ๑(๑) ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่ผิดไปจากเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ของอนุสัญญา ๑๙๕๔^{๔๐}

^{๔๐} ข้อยกเว้นต่อแนวปฏิบัติทั่วไป อาจเป็นกรณีที่การละเมิดกฎหมายระหว่างประเทศมีปริมาณเท่ากับการละเมิดมาตรฐานขั้นต่ำสุดของกฎหมายระหว่างประเทศ ในสภาพการณ์เช่นนั้นรัฐอาจตกอยู่ภายใต้ข้อผูกมัดที่ไม่อาจถือว่าสถานการณ์อันสืบเนื่องมาจากการละเมิดดังกล่าวถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งอาจเกี่ยวกับการไม่ยอมรับสถานะของสัญชาติและอาจรวมถึงสถานะดังกล่าวได้รับการปฏิบัติอย่างไรในการบังคับตามมาตรา ๑ (๑) ขอบเขตที่ชัดเจนของข้อผูกมัดภายใต้กฎหมายจารีตประเพณี ระหว่างประเทศยังคงเป็นเรื่องที่ต้องถกเถียงต่อไป

ส่วนที่ ๒: กระบวนการ พิจารณาสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติของบุคคล

ก. บททั่วไป

(๑) ภาพรวม

๕๗. เจ้าหน้าที่รัฐอาจเผชิญกับคำถามที่ว่า บุคคลหนึ่งเป็นบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติหรือไม่ในขอบเขตของบริบทต่างๆ ซึ่งสะท้อนถึงบทบาทอันสำคัญที่ความมีสัญชาติมีบทบาทในชีวิตประจำวัน ตัวอย่างเช่น การพิจารณาเรื่องสถานะของความมีสัญชาติจะเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง เมื่อบุคคลคนหนึ่งขอทำหนังสือเดินทาง หรือเอกสารต่างๆ ที่ยืนยันถึงตัวตนของผู้คนนั้น เสาะหาถิ่นที่อยู่หรือการทำงานอาชีพที่ต้องตามกฎหมายในภาครัฐ เมื่อต้องการใช้สิทธิเลือกตั้ง รับราชการทางทหาร หรือพยายามเข้าถึงการบริการต่างๆ ของรัฐ ประเด็นเรื่องความมีสัญชาติและภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติอาจเกิดขึ้น เมื่อมีการโต้แย้งในกระบวนการเพิกถอนสิทธิการอาศัยอยู่ในประเทศใดประเทศหนึ่งของปัจเจกบุคคลหนึ่ง ในการกำหนดสถานะผู้ลี้ภัย สัญชาติมักเป็นกุญแจสำคัญในการระบุประเทศ (หรือหลายประเทศ) ที่มีความเกี่ยวข้องกับข้อกล่าวหาต่างๆ ในเรื่องความหวาดกลัวที่มีมูลว่าจะถูกประหารชีวิตหรือการปฏิบัติที่ควรได้รับการประเมิน การประเมินภาวะไร้รัฐไร้สัญชาตินั้นจะมีความจำเป็น เมื่อบุคคลหนึ่งเสาะหาการขอรับการคุ้มครองกันต่างๆ (safeguards) ตามที่ระบุในอนุสัญญา ๑๙๖๑ ตัวอย่างเหล่านี้ แสดงให้เห็นว่า การกำหนดภาวะไร้รัฐไร้สัญชาตินั้นมีความจำเป็นในขอบเขตของกระบวนการต่างๆ ทางศาลและทางบริหาร อย่างไรก็ตามหนังสือคู่มือนี้จะข้องเกี่ยวกับกระบวนการต่างๆ โดยเฉพาะ (หากแต่ไม่จำกัดเพียง) การมุ่งไปสู่การรับรองว่า บุคคลคนหนึ่งนั้นไร้รัฐไร้สัญชาติหรือไม่

(๒) การพิจารณาสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติและสิทธิในสัญชาติของบุคคล

๕๘. กระบวนการกำหนดสถานะไร้รัฐไร้สัญชาตินั้น โดยทั่วไปแล้วเป็นการช่วยเหลือให้รัฐต่างๆ กระทำตามข้อผูกมัดภายใต้อนุสัญญา ๑๙๕๔ แต่การนำไปใช้ของรัฐเหล่านั้นอาจไม่เหมาะสมกับประชากรที่ไร้รัฐไร้สัญชาติบางกลุ่ม ภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติสามารถเกิดขึ้นได้ทั้งในบริบทที่เกี่ยวกับการย้ายถิ่นและไม่เกี่ยวกับการย้ายถิ่น และภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติในบางประเทศอาจเข้ากับสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง หรืออาจจะปะปนกันก็ได้ ประชากรที่ไร้รัฐไร้สัญชาติบางกลุ่มในบริบทที่ไม่เกี่ยวกับการย้ายถิ่นจะคงอยู่ใน “ประเทศของพวกเขาเอง (own country)” และอาจจะได้รับกล่าวอ้างถึงว่าเป็นประชากรในแหล่งกำเนิด (in situ

populations)^{๔๑} สำหรับคนกลุ่มเหล่านี้ การกำหนดกระบวนการที่ใช้สำหรับการได้มาซึ่งสถานะบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติอาจไม่เป็นการเหมาะสม เนื่องจากมีความผูกพันที่ก่อกำเนิดมายาวนานกับประเทศเหล่านั้น ตามมาตรฐานสากลที่มีอยู่และในแนวปฏิบัติของรัฐในพื้นที่ที่อยู่ในการลดภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติ นั่นคือ ความผูกพันเหล่านั้นอันรวมไปถึงการมีถิ่นที่อยู่พำนักในระยะยาว หรือการมีถิ่นที่อยู่ในช่วงเวลาที่มีการสืบทอดของรัฐ รัฐต่างๆ อาจได้รับคำแนะนำให้กระทำการรณรงค์ให้มีสัญชาติที่เป็นเป้าหมาย หรือความพยายามในการพิสูจน์สัญชาตินั้นๆ มากกว่าที่จะสร้างกระบวนการกำหนดภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ของประชากรที่อยู่ภายใต้การพิจารณานั้นๆ^{๔๒}

๕๕. การรณรงค์ให้มีสัญชาติที่เป็นเป้าหมายได้รับการปฏิบัติด้วยวัตถุประสงค์ที่จะแก้ปัญหาสถานการณ์การไร้รัฐไร้สัญชาติผ่านการให้สัญชาติ มากกว่าการระบุให้บุคคลต่างๆ เป็นบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติโดยการให้พวกเขาที่มีสถานะดังกล่าว มีรัฐจำนวนหนึ่งที่ได้กระทำการรณรงค์ให้มีสัญชาติดังกล่าวนี้ให้กับประชากรไร้รัฐไร้สัญชาติที่อยู่มายาวนานในเขตแดนของตน ซึ่งในบางกรณีก็ด้วยความช่วยเหลือของ UNHCR แม้แต่กรณีของรัฐต่างๆ กระทำการรณรงค์ดังกล่าว ก็ยังได้รับประโยชน์ในการสร้างกระบวนการกำหนดสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติสำหรับบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติผู้ที่ไม่อยู่ในกลุ่มประชากรในแหล่งกำเนิด เนื่องจากสถานการณ์ของบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติในประเทศใดประเทศหนึ่งอาจมีลักษณะปะปนกัน หรืออาจมีการเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลาได้
๖๐. กระบวนการพิสูจน์สัญชาติจะช่วยให้บุคคลต่างๆ ในเขตแดนหนึ่งซึ่งพวกเขามีปัญหาในการหาหลักฐานหรือข้อพิสูจน์ในสถานะทางสัญชาติของพวกเขา กระบวนการดังกล่าวมักจะเกี่ยวข้องกับขั้นตอนที่เข้าถึงได้รวดเร็ว และมีความตรงไปตรงมาในการจัดเอกสารบันทึกสิ่งที่เกี่ยวข้องกับสัญชาติที่มีอยู่ อันรวมไปถึงสัญชาติของรัฐอื่นด้วย
๖๑. ข้อกำหนดทางกระบวนการของการรณรงค์ให้มีสัญชาติและของการพิสูจน์สัญชาติจะมีความคล้ายคลึงกับกระบวนการต่างๆ ในทางปฏิบัติที่ใช้สำหรับการพิจารณาสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติ เนื่องจากมีความจำเป็นที่จะต้องคำนึงถึงรูปแบบของหลักฐานที่มีในประเทศนั้น และความยากลำบากของผู้ขอสัญชาติที่เผชิญในการพิสูจน์สถานะทางสัญชาติของตนด้วย บางครั้งอาจมีการแจกจ่ายหลักฐานทางเอกสารพร้อมกับคำเบิกความของสมาชิกชุมชนที่สาบานตนแล้ว เพื่อแสดงว่าบุคคลนั้นเป็นไปตามข้อกำหนดที่เกี่ยวข้องตามบทบัญญัติของกฎหมายสัญชาติ เช่น เกิดในเขตแดนนั้น หรือสืบเชื้อสายมาจากพ่อหรือแม่ที่เป็นคนในสัญชาติ ก็อาจเพียงพอแล้ว

^{๔๑} วลี “ประเทศของตนเอง” นี้ นำมาจากมาตรา ๑๒(๔) ของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิการเมือง (ICCPR) และการตีความของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ

^{๔๒} ดูในย่อหน้า ๕๐ ของ UNHCR, UNHCR Action to Address Statelessness: A Strategy Note, March 2010 <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4b9e0c3d2.html>:ทรัพยากรทั้งหมดไม่ควรถูกทุ่มลงไปให้กับการกำหนดสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติอย่างเป็นทางการ ซึ่งเป้าหมายเฉพาะหน้าที่เป็นไปได้คือการทำให้ได้มา การทำให้ได้คืนมา และการยืนยันสัญชาติของบุคคลกลุ่มนี้ ส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นกับกรณีที่ยืดเยื้อมานานที่บุคคลกลุ่มนี้มีความผูกพันเฉพาะกับรัฐที่ตนเองอาศัยอยู่เท่านั้น

ข. การออกแบบขั้นตอนในกระบวนการพิจารณาสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติของบุคคล

(๑) การออกแบบขั้นตอนและสถานที่ของกระบวนการพิจารณา

๖๒. รัฐทั้งหลายต่างก็มีดุลพินิจกว้างๆ ในการออกแบบและการปฏิบัติการในกระบวนการพิจารณาสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติ เนื่องจากอนุสัญญา ๑๙๕๔ นั้นไม่ได้กล่าวถึงประเด็นนี้ ปัจจัยทางท้องถิ่นต่างๆ เช่น ขนาดพื้นที่ประมาณ และความหลากหลายของประชากรไร้รัฐไร้สัญชาติ รวมไปถึงความซับซ้อนในประเด็นทางกฎหมายและทางหลักฐานอันจะต้องได้รับการตรวจสอบ จะมีอิทธิพลต่อวิธีการที่จะนำมาใช้ อย่างไรก็ตามในการทำให้กระบวนการนี้มีประสิทธิภาพนั้น การพิจารณาสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติจำเป็นต้องเป็นกลไกเชิงวัตถุประสงค์ที่เฉพาะเจาะจง แต่ไม่จำเป็นต้องเป็นเพียงกลไกเดียว
๖๓. แนวปฏิบัติของรัฐในปัจจุบันมีความแตกต่างกันไปตามที่ตั้งของกระบวนการพิจารณาสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติภายในโครงสร้างทางบริหารภายในประเทศ ซึ่งจะสะท้อนถึงการพิจารณาที่เฉพาะของประเทศนั้นๆ รัฐอาจเลือกกระหว่างกระบวนการแบบรวมเข้าสู่ศูนย์กลางหรือกระบวนการที่จะดำเนินการโดยหน่วยงานท้องถิ่น กระบวนการแบบรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางจะเป็นวิธีที่ดีกว่า เนื่องจากเป็นกระบวนการที่มีแนวโน้มที่จะพัฒนาความเชี่ยวชาญอันจำเป็นในหมู่พนักงานเจ้าหน้าที่ผู้ดำเนินการพิจารณาสถานะนี้ได้ รัฐสามารถอำนวยความสะดวกเพื่อรับรองการเข้าถึงกระบวนการได้ง่ายแก่ผู้ขอสัญชาติที่อาศัยอยู่ในส่วนต่างๆ ของประเทศนั้นได้หลายมาตรการด้วยกัน เช่น การอนุญาตให้มีการส่งเอกสารคำขอได้ที่สำนักงานในท้องถิ่น เพื่อที่จะส่งต่อไปยังหน่วยงานกลางผู้พิจารณาสถานะต่อไป ซึ่งสามารถให้ความร่วมมือและชี้แนะการตรวจสอบในข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องที่เหมาะสมในระดับท้องถิ่น อันรวมไปถึงการสัมภาษณ์กับผู้ขอเป็นส่วนส่วนตัวด้วย
๖๔. การกำหนดว่าบุคคลหนึ่งจะเป็นบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติหรือไม่ อาจเป็นเรื่องซับซ้อนและท้าทาย แต่จะเป็นประโยชน์ของทั้งแก่รัฐและบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติที่กระบวนการพิจารณาจะเรียบง่าย ยุติธรรม และมีประสิทธิภาพเท่าที่จะเป็นไปได้ เพื่อให้เป็นไปในทางนั้น บางรัฐอาจต้องพิจารณาการปรับเปลี่ยนกระบวนการทางบริหารที่มีอยู่แล้ว เพื่อที่จะรวมการกำหนดสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติเข้าไปด้วย ปัจจัยต่างๆ ที่จะต้องพิจารณานั้น ได้แก่ ความสามารถทางบริหาร ความเชี่ยวชาญในเรื่องไร้รัฐไร้สัญชาติที่มีอยู่ รวมไปถึงขนาดและสถานการณของประชากรไร้รัฐไร้สัญชาติที่คาดไว้ในกระบวนการใดก็ตาม สิ่งที่สำคัญคือ คำนิยามของบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติได้รับความเข้าใจอย่างชัดเจนและได้รับการนำไปปรับใช้อย่างเหมาะสม และต้องมีความเคารพในความคุ้มกันทางกระบวนการและมาตรฐานทางหลักฐานอีกด้วย
๖๕. บางรัฐอาจเลือกที่จะบูรณาการกระบวนการพิจารณาสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติเข้าไปอยู่ในอำนาจของหน่วยงานด้านการตรวจคนเข้าเมือง รัฐอื่นๆ อาจนำการพิจารณาสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติเข้าไปอยู่ในหน่วยงานที่รับผิดชอบในประเด็นเรื่องสัญชาติ เช่น การขอแปลงสัญชาติหรือคำร้องขอพิสูจนสัญชาติ เป็นต้น สิ่งนี้อาจมีความเหมาะสมเป็นอย่างยิ่งในกรณีที่บุคคล

ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมีแนวโน้มที่จะเป็นผู้อยู่อาศัยในรัฐนั้นมายาวนาน

๖๖. บุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติบางคนอาจเป็นผู้ลี้ภัยได้เช่นกัน ด้วยเหตุนี้ รัฐต่างๆ อาจพิจารณาให้รวมการพิจารณาสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติและสถานภาพผู้ลี้ภัยเข้าด้วยกันในกระบวนการเดียวกัน และจะต้องมีความเคารพในข้อกำหนดเรื่องการรักษาความลับของคำขอของผู้ขอลี้ภัย (asylum seekers) และผู้ลี้ภัย (refugees) ต่างๆ ไม่ว่าจะกระบวนการกำหนดสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติจะอยู่ในรูปแบบใด หรือตั้งอยู่ที่ใดก็ตาม^{๑๑}
๖๗. การพิจารณาทรัพยากรทั้งทางการเงินและทางบุคคลจะเป็นสิ่งที่สำคัญต่อการวางแผนในกระบวนการพิจารณาสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติ ประเทศต่างๆ ที่มีกระบวนการพิจารณาสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติจะเคยประสบกับการมีผู้ขอจำนวนน้อย ต้นทุนในส่วนของนี้สามารถนำไปปรับสมดุลกับการประหยัดของงบประมาณที่มาจากการอนุมัติกลไกทางบริหารอื่นๆ อันเป็นทางที่บุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติอาจพึ่งพาได้ เช่น คำร้องขอมีสถานะเป็นผู้อพยพหรือคนเข้าเมืองในรูปแบบอื่นๆ เป็นต้น

(๒) การเข้าถึงกระบวนการ

๖๘. การที่จะให้กระบวนการมีความยุติธรรมและมีประสิทธิภาพนั้น จำต้องมีการรับรองการเข้าถึงในกระบวนการเหล่านั้น การเผยแพร่ข้อมูลที่รวมไปถึงผ่านทางวรรณคดีข้อมูลที่เป่าหมายที่จัดสรรและชี้แนะให้เข้าสู่กระบวนการต่าง ๆ นั้น อำนวยความสะดวกในการเข้าถึงกลไกสำหรับบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติ แม้ว่าบางครั้งบุคคลต่างๆ จะไม่ทราบถึงกระบวนการพิจารณาสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติ หรือถึงสิ่งที่ทำการร้องขอสถานะบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติ กระบวนการเหล่านี้สามารถรวมมาตรการปกป้องต่างๆ และอนุญาตให้รัฐที่อยู่ในอำนาจนั้นริเริ่มกระบวนการหนึ่งขึ้นมาได้อันเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง
๖๙. ทุกคนในเขตแดนของรัฐหนึ่งจำเป็นต้องมีวิถีเข้าถึงกระบวนการพิจารณาสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติได้ ยังไม่มีหลักใดๆ ในอนุสัญญาที่กำหนดให้ผู้ขอนั้นต้องอาศัยอยู่ในรัฐนั้นโดยชอบด้วยกฎหมาย ข้อกำหนดดังกล่าวจะไม่มีความเป็นธรรมอย่างยิ่ง ด้วยเหตุว่าการปราศจากสัญชาติของบุคคลนั้นๆ เป็นอุปสรรคที่ทำให้บุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติจำนวนมากปราศจากเอกสารที่จำเป็นต้องใช้ในการเข้ามาในรัฐหรือการอาศัยอยู่ในรัฐใดๆ โดยชอบด้วยกฎหมาย
๗๐. นอกจากนี้ยังไม่มีหลักใดๆ ในอนุสัญญาที่กำหนดระยะเวลาสำหรับบุคคลในการทำคำร้องขอสถานะบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติ ทั้งนี้ การกำหนดระยะเวลาดังกล่าวนี้อาจเป็นการทำให้บุคคลต่างๆ ไม่ได้รับสิทธิในความคุ้มครองในอนุสัญญา ๑๙๕๔ โดยพลการ

(๓) การรับรองในกระบวนการ

๗๑. กระบวนการพิจารณาสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติควรจะได้รับกาทำให้เป็นระเบียบแบบแผนในรูปแบบของตัวบทกฎหมาย การสร้างกระบวนการต่างๆ ผ่านการออกกฎหมายจะรับรอง

^{๑๑} รายละเอียดเพิ่มเติมด้านการประสานงานด้านผู้ลี้ภัยและกระบวนการกำหนดสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติโปรดดูได้ที่ย่อหน้าที่ ๗๘-๘๒

ความยุติธรรม ความโปร่งใส และความชัดเจน การรับรองในกระบวนการนั้นเป็นส่วนสำคัญ พื้นฐานของกระบวนการพิจารณาภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติ การรับรองในวิถีทางที่ถูกต้องซึ่ง เป็นสิ่งที่จะถูกผนวกอยู่ในกระบวนการทางกฎหมายปกครอง อันรวมไปถึงกระบวนการ พิจารณาสถานภาพผู้ลี้ภัยนั้นมีความจำเป็นในบริบทนี้ ดังนั้นจึงมีการสนับสนุนให้รัฐต่างๆ รวมมาตรการปกป้องเหล่านี้เข้าไปปรับใช้ในรัฐของตนดังนี้:

- ข้อมูลด้านคุณสมบัติของผู้มีสิทธิ กระบวนการพิจารณา และสิทธิต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การรับรองความไร้รัฐไร้สัญชาตินั้นได้รับการเผยแพร่ไปอย่างกว้างขวางโดยหน่วยงานต่างๆ ใน หลายหลายภาษา อันเป็นการจัดให้มีการชี้แนะในเรื่องที่เกี่ยวกับกระบวนการต่างๆ ให้แก่ ผู้ขอทั้งหมดในภาษาที่พวกเขาเข้าใจ
- มีสิทธิในการให้สัมภาษณ์กับพนักงานเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจในการตัดสินใจ
- คำร้องจะต้องยื่นเป็นลายลักษณ์อักษร และให้มีการช่วยเหลือในเรื่องนี้ ถ้าจำเป็น
- มีการช่วยเหลือด้านการแปลภาษาหรือมีล่ามให้สำหรับส่วนที่เกี่ยวข้องกับคำร้องที่เป็น ลายลักษณ์อักษรและการสัมภาษณ์
- เป็นสิทธิของสมาชิกทุกคนในครอบครัวที่จะเขียนคำร้องด้วยตนเองอันเป็นอิสระจาก สมาชิกคนอื่นในครอบครัว
- ผู้ใหญ่อาจเขียนคำร้องแทนเด็กที่อยู่ในอุปการะ และให้มีการรับรองกระบวนการพิเศษ สำหรับเด็กๆ ที่ไร้ผู้ปกครองด้วย
- เด็กมีสิทธิที่จะได้รับการรับฟัง เมื่อเขาสามารถสร้างและแสดงความเห็น
- ผู้ขอจะสามารถเข้าหาที่ปรึกษาทนายความ ซึ่งเป็นการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย โดยจะนำเสนอสิ่งนี้ต่อผู้ขอโดยไม่มีวิธีการทางการเงินใดๆ ทั้งสิ้น
- การตัดสินใจต่างๆ ให้ขึ้นอยู่กับเนื้อหาของคำร้องของแต่ละบุคคล โดยอ้างอิงถึงข้อมูล ของประเทศที่เกี่ยวกับกฎหมายสัญชาติและแนวปฏิบัติภายในรัฐที่เกี่ยวข้อง อันรวมไป ถึงข้อมูลเกี่ยวกับกฎหมายและแนวปฏิบัติในช่วงเวลาต่างๆ ในอดีตที่เกี่ยวข้องกับกรณี ที่อยู่ในการตรวจสอบนี้ด้วย
- หากการตัดสินใจนั้นได้เกิดขึ้นในกระบวนการทางศาล ให้วิธีการเป็นไปในรูปแบบที่สะดวก มากกว่ารูปแบบกั้วหา
- ทำคำตัดสินเป็นลายลักษณ์อักษรพร้อมเหตุผล
- ตัดสินและมีการสื่อสารภายในระยะเวลาที่สมเหตุสมผล
- มีสิทธิในการอุทธรณ์ และ
- มีการรับรองสิทธิในการเข้าถึง UNHCR

๗๒. ในการรับรองว่ากระบวนการต่างๆ มีความยุติธรรมและมีประสิทธิภาพนั้น รัฐจะต้องระงับการ ย้ายบุคคลๆ หนึ่ง ออกจากเขตแดนของตนที่ยังอยู่ในระหว่างรอผลจากขั้นตอนการพิจารณา

๓๓. สิทธิในการให้สัมภาษณ์ของบุคคล และความช่วยเหลือที่จำเป็นด้านการแปลภาษาตลอดกระบวนการนั้นเป็นสิ่งสำคัญในการรับรองว่า ผู้ขอมีโอกาสที่จะนำเสนอคำร้องของตนได้เต็มที่ จัดหาและขยายความในข้อมูลที่เป็นสาระสำคัญของคำร้องนั้น การรับรองในกระบวนการเหล่านี้ยังอนุญาตให้ผู้ตัดสินได้ค้นหาความคลุมเครือในแต่ละคำร้องได้อีกด้วย
๓๔. มันจะเป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่ายหากการดำเนินการเรื่องการพิจารณาสถานะไร้รัฐไร้สัญชาตินี้เป็นไปได้รวดเร็วที่สุดเท่าที่จะกระทำได้ โดยขึ้นอยู่กับเวลาที่สมเหตุสมผลที่มีเพื่อใช้ในการรวบรวมหลักฐาน หลายประเทศที่ได้กำหนดระยะเวลาจำกัดซึ่งหน่วยงานที่เป็นผู้พิจารณาหรือตัดสินจะต้องตัดสินพิจารณาคำร้องความเป็นบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาตินั้นภายในเวลาที่กำหนด ในคำร้องที่มีหลักฐานโดยพลันซึ่งเป็นหลักฐานที่ชัดเจน และคำร้องเป็นบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาตินั้นสมเหตุสมผลอย่างเป็นที่ประจักษ์ กระบวนการที่มีความยุติธรรมและมีประสิทธิภาพอาจจำเป็นต้องใช้เพียงสองถึงสามเดือนในการที่จะไปถึงคำตัดสินถึงที่สุด
๓๕. โดยทั่วไปแล้ว ไม่ควรออกคำตัดสินขั้นต้นเกินกว่าหกเดือนนับจากวันที่ยื่นคำร้อง เนื่องจากจะทำให้ระยะเวลาที่ผู้ขออยู่ในตำแหน่งที่ไม่มีความมั่นคงยาวนานออกไปอีก อย่างไรก็ตามในกรณีที่เป็นข้อยกเว้น อาจเป็นการเหมาะสมที่จะอนุญาตให้กระบวนการดำเนินไปได้ถึงหนึ่งปี เพื่อที่จะให้เวลาในการสอบถามข้อเท็จจริงอันเกี่ยวข้องกับสถานะทางสัญชาติของบุคคลที่ต้องติดตามจากรัฐอื่น ซึ่งมีแนวโน้มว่าคำตอบที่เป็นสาระสำคัญจะได้ออกมาในช่วงเวลานั้น^{๔๔}
๓๖. ประสิทธิภาพของสิทธิในการอุทธรณ์ต่อคำตัดสินขั้นต้นที่ไม่เอื้อประโยชน์ต่อผู้ขออนุญาตที่มาตรการในการปกป้องอันจำเป็นต่อกระบวนการพิจารณาสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติ กระบวนการอุทธรณ์จะขึ้นอยู่กับหน่วยงานอิสระ ผู้ขอจะสามารถเข้าหาทนายความที่ปรึกษาได้ และเป็นการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย โดยจะนำเสนอสิ่งนี้ต่อผู้ขอโดยไม่มีวิธีการทางการเงินใดๆ ทั้งสิ้น
๓๗. จำต้องอนุญาตให้อุทธรณ์ได้ทั้งในประเด็นในข้อเท็จจริงและประเด็นในข้อกฎหมายเท่าที่มีความเป็นไปได้ ซึ่งอาจเป็นการประเมินหลักฐานที่ไม่ถูกต้องในขั้นต้น การที่หน่วยงานอุทธรณ์อิสระนั้นจะสามารถออกคำตัดสินเรื่องคุณสมบัติของผู้มีสิทธิร้องขอภายใต้อนุสัญญา ๑๙๕๔ หรือเพียงแค่สามารถเพิกถอนคำตัดสินขั้นต้นและส่งคดีกลับไปให้พิจารณาใหม่โดยหน่วยงานที่กำหนดหรือตัดสินนั้น ขึ้นอยู่กับดุลพินิจของรัฐนั้นๆ สิ่ง que เลือกนั้นมักจะเป็นไปตามวิธีการโดยทั่วไปที่ใช้จัดการกับประเด็นเหล่านี้ในระบบกฎหมาย หรือระบบทางปกครองของรัฐนั้น นอกจากนี้รัฐอาจอนุญาตให้มีการทบทวนคำตัดสินโดยศาลต่อไป อันจะต้องเป็นการจัดการกับประเด็นปัญหาในข้อกฎหมายเท่านั้น และอาจถูกจำกัดโดยกฎหมายหรือกฎเกณฑ์ในกระบวนการวิธีพิจารณาความของศาลที่เกี่ยวข้องอีกด้วย

^{๔๔} แสดงให้เห็นถึงความสำคัญที่ผู้ยื่นคำร้องพึงได้รับการปฏิบัติภายใต้มาตรฐานที่เหมาะสมระหว่างกระบวนการกำหนดสถานะ โปรดดู ตอนที่ ๓ เพิ่มเติม

ค. การเชื่อมโยงการพิจารณาสถานภาพผู้ลี้ภัย กับการพิจารณาสถานะบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติ

๗๘. เมื่อผู้ขอต้องการยื่นทั้งคำร้องเป็นผู้ลี้ภัยและคำร้องเป็นบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติ สำคัญว่าแต่ละคำร้องจำเป็นต้องได้รับการตรวจสอบ และสถานะทั้งสองประเภทนี้จะต้องได้รับการรับรองอย่างชัดเจน สืบเนื่องจากการคุ้มครองภายใต้อนุสัญญา ๑๙๕๑ โดยทั่วไปให้สิทธิต่างๆ ในระดับชาติมากกว่าในอนุสัญญา ๑๙๕๔ เป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตามอาจมีหลายกรณีที่สถานภาพผู้ลี้ภัยได้ยุติลงโดยที่บุคคลนั้นไม่ได้รับสัญชาติ การคุ้มครองระหว่างประเทศในฐานะที่เป็นบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติจึงจำเป็นต้องเกิดขึ้น
๗๙. เนื่องจากบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติยังอาจจะเป็นผู้ลี้ภัย หรือได้รับสิทธิความคุ้มครองเพิ่มเติม^{๔๕} รัฐต้องรับรองว่า กระบวนการพิจารณาสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติจะผดุงไว้ซึ่งข้อกำหนดในการรักษาความลับของผู้ลี้ภัยที่อาจเป็นบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติด้วย ในกระบวนการพิจารณาสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติ ผู้ขอทุกคนควรจะได้รับแจ้งในระยะเวลาแรกของความจำเป็นในการแจ้งประเด็นข้อกังวลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้ลี้ภัย^{๔๖} หากมีข้อกังวลเหล่านั้นอยู่ ตัวตนของผู้ลี้ภัย (refugee) หรือผู้ขอลี้ภัย (asylum-seeker) จะต้องไม่ถูกเปิดเผยต่อหน่วยงานในประเทศที่เป็นแหล่งกำเนิดของบุคคลนั้นๆ เจ้าพนักงานที่พิจารณาสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติอาจต้องทำการสอบถามหน่วยงานต่างชาติในเรื่องที่เกี่ยวกับผู้ขอ ซึ่งสามารถผ่อนผันเรื่องการรักษาความลับของผู้ลี้ภัยและผู้ขอลี้ภัยที่ได้รับสิทธินั้นได้ดังที่จะกล่าวต่อไปในย่อหน้าที่ ๗๖-๗๗ เมื่อเป็นกรณีเช่นนี้ การพิจารณาสถานภาพผู้ลี้ภัยจะดำเนินต่อไปและการพิจารณาคำร้องเป็นบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติจะถูกระงับไว้ชั่วคราว
๘๐. ในกรณีที่มีการแยกกระบวนการพิจารณาสถานภาพผู้ลี้ภัยและกระบวนการพิจารณาสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติออกจากกัน กระบวนการพิจารณาสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติสามารถดำเนินการได้โดยไม่ต้องติดต่อเจ้าหน้าที่ของประเทศต้นทาง กระบวนการกำหนดสถานะทั้งสองกระบวนการอาจดำเนินการไปได้แบบคู่ขนาน อย่างไรก็ตามเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการค้นหาข้อเท็จจริงจากกระบวนการหนึ่งที่สามารถนำมาใช้ในกระบวนการอื่นๆ อาจเป็นการเหมาะสมที่จะดำเนินการสัมภาษณ์ก่อนจึงค่อยทำการรวบรวมและประเมินข้อมูลจากประเทศในขั้นตอนการพิจารณาสถานภาพผู้ลี้ภัย
๘๑. ในทำนองเดียวกันเมื่อกระบวนการพิจารณาสถานภาพผู้ลี้ภัยและกระบวนการพิจารณาสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติทำงานร่วมกันโดยผู้ยื่นคำร้องทั้งสองสถานะในเวลาเดียวกัน ผู้ดำเนิน

^{๔๕} โปรดดูข้อสรุปของคณะกรรมการบริหาร (Executive Committee Conclusion) ที่ ๑๐๓ (LVI) พ.ศ. ๒๕๔๘ ว่าด้วย การคุ้มครองเพิ่มเติม ที่ <http://www.unhcr.org/refworld/docid/43576e292.html>

^{๔๖} ในลักษณะเดียวกันผู้ยื่นคำร้องที่เข้าสู่กระบวนการกำหนดสถานะผู้ลี้ภัยควรได้รับทราบโอกาสที่จะสมัครเข้ารับการกำหนดสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติด้วย

การตรวจสอบต้องตรวจสอบสถานะผู้ลี้ภัยและตรวจสอบสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติพร้อมกัน^{๔๗} ถ้ามีข้อมูลไม่เพียงพอจะสรุปได้ว่าบุคคลใดเป็นบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติหากไม่ติดต่อเจ้าหน้าที่รัฐต่างประเทศ ให้ดำเนินกระบวนการพิจารณาสถานภาพผู้ลี้ภัยต่อไป

๘๒. ทั้งกระบวนการที่แยกการกำหนดสถานะทั้งสองหรือกำหนดสถานะทั้งสองร่วมกัน ในบางสถานการณ์ต้องเปิดโอกาสให้ผู้ยื่นคำร้องสามารถกลับมาสู่การร้องขอสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติได้อีกครั้ง เมื่อ

- ไม่สามารถร้องขอสถานะผู้ลี้ภัยได้
- มีการรับรองสถานะผู้ลี้ภัยแต่ภายหลังมีการยุติการรับรองสถานะนั้น
- มีการยกเลิกสถานะผู้ลี้ภัยเพราะผู้ยื่นคำร้องไม่เข้าหลักเกณฑ์ตาม ข้อ ๑๓ (๒) ของอนุสัญญาว่าด้วยสถานภาพผู้ลี้ภัย^{๔๘} หรือ
- ปราบกฏหลักฐานเพิ่มเติมภายหลังว่าบุคคลผู้นั้นเป็นบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติ การพิจารณาในลักษณะคล้ายกันใช้กับการร้องขอสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติและสิทธิความคุ้มครองเพิ่มเติมของบุคคล

ง. การประเมินพยานหลักฐาน

(๑) ประเภทของหลักฐาน

๘๓. การพิจารณาสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติต้องมีการประเมินแบบผสมผสานระหว่างข้อเท็จจริงและข้อกฎหมาย กรณีต่างๆ ไม่สามารถดำเนินการโดยอาศัยการวิเคราะห์กฎหมายสัญญาชาติเพียงด้านเดียวได้ เนื่องจากนิยามของบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติต้องมีการประเมินการใช้กฎหมายในทางปฏิบัติด้วย รวมทั้งการที่เจ้าหน้าที่รัฐเคารพคัดค้านทางตุลาการหรือไม่และเพียงใด^{๔๙} เอกสารที่เกี่ยวข้องแบ่งออกเป็นสองประเภท ได้แก่ เอกสารระบุสถานการณ์ส่วนบุคคล และเอกสารด้านกฎหมายหรือสถานการณ์อื่นๆ ในประเทศที่เกี่ยวข้อง

๘๔. เอกสารประวัติบุคคลช่วยกำหนดว่าในการกำหนดสัญชาติของผู้สมัครนั้น ผู้สมัครมีจุดเกาะเกี่ยวกับรัฐใดและจะใช้กระบวนการทางสัญชาติใดในการพิจารณา^{๕๐} ไม่ว่าในกรณีใดๆ ก็ตามรายการหลักฐานที่เกี่ยวข้องในแต่ละกรณี ซึ่งแสดงเป็นตัวอย่างที่อาจไม่ครอบคลุมหลักฐานที่อาจใช้ได้ทั้งหมดมีดังต่อไปนี้

^{๔๗} กระบวนการกำหนดสถานะผู้ลี้ภัยจำเป็นต้องใช้การระบุตัวบุคคลจากประเทศที่ผู้สมัครถือสัญชาติอยู่ หรือกรณีที่บุคคลผู้นั้นเป็นบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติให้ใช้ประเทศที่บุคคลผู้นั้นมีถิ่นพำนักอยู่เป็นประจำเพื่อการประเมินความหวาดกลัวต่อการประหัตประหาร โปรดดูย่อหน้า ๘๗-๙๓ และ ๑๐๑-๑๐๕ ใน UNHCR, คู่มือและแนวทางกระบวนการและเกณฑ์ในการกำหนดสถานะผู้ลี้ภัย (Handbook and Guidelines on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status), HCR/1P/4/ENG/REV.3, ธันวาคม ๒๐๑๑, <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4f33c8d92.html>

^{๔๘} โปรดดู UNHCR, ข้อสังเกตการยกเลิกสถานะผู้ลี้ภัย (Note on the Cancellation of Refugee Status), ๒๒ พฤศจิกายน ๒๐๐๔, <http://www.unhcr.org/refworld/docid/41a5dfd94.html>

^{๔๙} กล่าวถึงแล้วในย่อหน้าที่ ๔๘

^{๕๐} โปรดดูย่อหน้า ๙๒ ด้านล่าง

- ประวัติจากปากคำของผู้ยื่นคำร้อง (เช่น เอกสารคำร้องที่เป็นลายลักษณ์อักษร การสัมภาษณ์)
 - คำตอบจากเจ้าหน้าที่รัฐต่างชาติต่อข้อซักถามเรื่องสถานะสัญชาติของบุคคล
 - เอกสารซึ่งสามารถระบุตัวบุคคลได้ (เช่น สูติบัตร การคัดสำเนาทะเบียนราษฎร บัตรประจำตัวประชาชน เอกสารการลงทะเบียนเลือกตั้ง)
 - เอกสารการเดินทางต่าง ๆ (รวมถึงเอกสารที่หมดอายุแล้ว)
 - เอกสารขอมีสัญชาติหรือเอกสารแสดงการขอรับหลักฐานรับรองสัญชาติ
 - หนังสือรับรองการแปลงสัญชาติ
 - หนังสือรับรองการสละสัญชาติ
 - หนังสือตอบข้อซักถามจากรัฐต่าง ๆ เรื่องสัญชาติของผู้ยื่นคำร้องที่มีมาก่อนหน้านี้
 - ทะเบียนสมรส
 - ประวัติการเป็นทหาร/หนังสือรับรองการปลดประจำการ
 - ประกาศนียบัตรการศึกษา
 - หนังสือรับรองทางการแพทย์/ประวัติสุขภาพ (เอกสารรับรองที่ออกโดยโรงพยาบาลเมื่อเกิด สมุดบันทึกการรับวัคซีน)
 - เอกสารประจำตัวบุคคล เอกสารการเดินทางของบิดามารดา คู่สมรส และบุตร
 - เอกสารการเข้าเมือง เช่น ใบอนุญาตให้พำนักอาศัยในประเทศที่มีถิ่นพำนักประจำ
 - เอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเทศที่อาศัยอยู่ (เช่น เอกสารการจ้างงาน หนังสือแสดงกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน ข้อตกลงการเช่าที่พักอาศัย ประวัติการศึกษาออกโดยโรงเรียน หนังสือรับรองการรับศีลจุ่ม)
 - บันทึกปากคำบอกเล่าจากเพื่อนบ้านหรือสมาชิกในชุมชนที่ผู้ให้ปากคำสาบานตนรับรองความถูกต้องแล้ว
๘๕. ข้อมูลสถานการณ์ในประเทศอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพิจารณาสถานะ ซึ่งครอบคลุมหลักฐานว่าด้วยสัญชาติและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง การบังคับใช้กฎหมาย และการปฏิบัติของรัฐที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนสถานการณ์ทางกฎหมายภายใต้เขตอำนาจของรัฐที่เกี่ยวข้องว่าฝ่ายบริหารเคารพคำตัดสินทางตุลาการหรือไม่ ข้อมูลเหล่านี้อาจหาได้จากแหล่งข้อมูลภาครัฐบาลและภาคเอกชน อาจเป็นการขอขอรรมที่จะต้องให้หลักฐานจากผู้เชี่ยวชาญประกอบในบางกรณีที่มีความซับซ้อนของกฎหมายสัญชาติและการปฏิบัติในรัฐ
๘๖. ข้อมูลประเทศที่ถือว่าถูกต้องต้องมาจากแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้และปราศจากอคติ ควรใช้แหล่งข้อมูลมากกว่าหนึ่งแหล่ง ข้อมูลที่น่าเชื่อถือมากกว่าข้อมูลอื่นๆ ควรมาจากหน่วยงานของรัฐหรือผู้มีบทบาทภาคเอกชนที่ได้สั่งสมประสบการณ์ในการเฝ้าระวังหรือทบทวนสถานการณ์จำเป็นอย่างยิ่งที่จะมีการปรับปรุงข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประเทศต่างๆ ให้นทันสมัย

เป็นประจำ เพื่อให้บันทึกความเปลี่ยนแปลงทางด้านกฎหมายสัญญาติและการปฏิบัติในประเทศนั้นๆ ได้ ข้อมูลของประเทศต้องสอดคล้องกับเงื่อนไขเวลาที่มีเหตุการณ์ด้านสัญญาติที่เกี่ยวข้องกับกรณีที่กำลังพิจารณาอยู่ นอกจากนี้ต้องคำนึงถึงปฏิบัติการใดๆ ที่เจ้าหน้าที่ใช้กฎหมายสัญญาติของรัฐอาจปฏิบัติไม่เป็นไปในทางเดียวกันในแต่ละพื้นที่ โดยพิจารณาหลักฐานจากประเทศที่เกี่ยวข้องปรากฏด้วย

(๒) ประเด็นการพิสูจน์

๘๗. ในการพิจารณาการร้องขอสถานะ เจ้าหน้าที่ดำเนินการตามกระบวนการพิจารณาสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติต้องพิจารณาหลักฐานทั้งหมดที่มีอยู่ทั้งหลักฐานด้วยวาจาและลายลักษณ์อักษร
๘๘. บุคคลไร้รัฐในมาตรา ๑(๑) ของอนุสัญญา ๑๙๕๔ ต้องมีหลักฐานเชิงลบ คือ หลักฐานที่แสดงว่าเป็นบุคคลที่ไม่ถูกพิจารณาว่าเป็นคนสัญชาติของรัฐใดเลย ภายใต้ผลบังคับแห่งกฎหมายของรัฐนั้น การดำเนินการทางกฎหมายของรัฐซึ่งเป็นการความท้าทายสำคัญของผู้ยื่นคำร้องและทำให้ทราบว่าจะต้องใช้กฎว่าด้วยหลักฐานในกระบวนการพิจารณาสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติแบบใด

(๓) ภาระในการพิสูจน์

๘๙. ภาระพิสูจน์ในการดำเนินการทางกฎหมายหมายถึง การกำหนดว่าผู้ใดมีความรับผิดชอบในการพิสูจน์การร้องขอหรือข้ออ้าง โดยปกติในการดำเนินการทางปกครองหรือทางตุลาการผู้ร้องเป็นผู้มีความรับผิดชอบในเบื้องต้นที่ต้องยืนยันการกล่าวอ้างของตน ในกรณีการพิจารณาสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติ ตามหลักการภาระพิสูจน์ย่อมเป็นหน้าที่ของทั้งผู้ยื่นคำร้องและผู้ตรวจสอบที่ต้องรับผิดชอบร่วมกันและร่วมมือกันเพื่อให้ได้หลักฐานและข้อเท็จจริง กระบวนการพิจารณาสถานะเป็นการทำงานร่วมกันโดยมีเป้าหมายในการสร้างความชัดเจนว่าบุคคลมีคุณสมบัติเข้ากรอบของอนุสัญญา ๑๙๕๔ หรือไม่ ดังนั้นผู้ยื่นคำร้องมีหน้าที่ต้องให้ข้อมูลที่เป็ความจริงตามสถานะอย่างเต็มที่ ทั้งยังต้องส่งหลักฐานทั้งหมดที่มีอยู่ตามสมควร ในทำนองเดียวกันผู้มีอำนาจในการกำหนดสถานะต้องได้รับหลักฐานและยื่นหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้งหมดที่เจ้าหน้าที่พึงได้รับตามสมควร เพื่อให้สามารถกำหนดสถานะของผู้ยื่นคำร้องได้ด้วยความเป็นวัตถุวิสัย จะพบว่ารัฐจำนวนมากที่ดำเนินกระบวนการกำหนดสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติใช้วิธีปฏิบัติที่ไม่สร้างความเป็นปฏิบัติที่เที่ยงนี้้อยู่แล้ว
๙๐. โดยปกติของภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติ ผู้ยื่นคำร้องขอสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติมักไม่สามารถยื่นพยานเอกสารเพื่อพิสูจน์สถานะของตนได้ ในบางกรณีผู้ยื่นคำร้องอาจไม่มีพยานเอกสารเลย เจ้าหน้าที่ผู้พิจารณาสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติจึงต้องเข้าใจเงื่อนไขนี้ด้วย ในกรณีที่เหมาะสมสมควรผ่อนปรนให้ใช้พยานบุคคลเป็นผู้ให้ปากคำเพื่ออธิบายถึงสาเหตุที่ผู้ยื่นคำร้องไม่มีพยานเอกสารบางรายการได้^{๕๐}

^{๕๐} การประกันความยืดหยุ่นเพิ่มเติมในกรณีที่บุคคลประสบความยากลำบากเมื่อต้องรับเอกสารที่มาจากผู้มีอำนาจในต่างประเทศ โดยที่เอกสารนั้นต้องผ่านการรับรองเอกสารโดยนิตาริ พับลิคหรือมีตราประทับรับรองเอกสารอย่างเป็นทางการ

(๔) มาตรฐานในการพิสูจน์

๕๑. มาตรฐานการพิสูจน์จำเป็นต่อการตรวจสอบสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติเช่นเดียวกับภาวะพิสูจน์ มาตรฐานการพิสูจน์คือเกณฑ์การยอมรับพยานหลักฐานซึ่งจำเป็นต่อการตรวจสอบสถานะ ไร้รัฐไร้สัญชาติโดยคำนึงถึงความยากลำบากที่มีอยู่แล้วโดยธรรมชาติในการพิสูจน์สถานะ ดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ของผลกระทบจากการที่คำร้องอาจถูกปฏิเสธด้วยความ ผิดพลาด การกำหนดให้มีมาตรฐานการยอมรับพยานหลักฐานของความไร้รัฐไร้สัญชาติที่ สูงมากจะทำลายวัตถุประสงค์และจุดมุ่งหมายของอนุสัญญา ๑๙๕๔ รัฐจึงควรใช้มาตรฐาน ด้านพยานหลักฐานที่จำเป็นต้องใช้แบบเดียวกันกับข้อกำหนดด้านพยานหลักฐานในการ พิจารณาสถานภาพผู้ลี้ภัย เมื่อพบว่ามิใช่ภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติจะเป็นการประกันในระดับหนึ่ง ว่าสามารถกำหนดข้อเท็จจริงได้ใน “ในระดับที่มีเหตุผลโดยชอบ” ว่าบุคคลนั้นไม่ถูกพิจารณา ว่าเป็นคนสัญชาติของรัฐใดเลยภายใต้ผลบังคับแห่งกฎหมายของรัฐนั้น^{๕๑}
๕๒. ไม่จำเป็นต้องกำหนดภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติโดยการแสวงหาจุดเกาะเกี่ยวจากทุกรัฐในโลก การพิจารณานั้นให้พิจารณาเฉพาะรัฐที่จำเป็นและมีจุดเกาะเกี่ยวกับบุคคล โดยทั่วไปแล้ว จุดเกาะเกี่ยวจะตั้งอยู่บนพื้นฐาน อันได้แก่ การเกิดในดินแดน เชื้อสาย การสมรส การรับเป็น บุตร หรือถิ่นพำนักประจำ^{๕๒} อย่างไรก็ตามเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจกำหนดสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติ จะไม่สามารถดำเนินการในระดับที่มีเหตุผลโดยชอบได้ หากสามารถระบุชี้หลักฐานที่ชัดเจน ว่าบุคคลเป็นคนสัญชาติของรัฐที่สามารถระบุได้ หลักฐานด้านสัญชาติดังกล่าวอาจมีรูปแบบ ต่างๆ เช่น คำยืนยันเป็นลายลักษณ์อักษรจากเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจที่เป็นผู้รับผิดชอบต่อการ ตัดสินใจแปลงสัญชาติในรัฐต่างชาติน่า ผู้ยื่นคำร้องเป็นคนสัญชาติของรัฐนั้นผ่านการแปลง สัญชาติ หรือข้อมูลที่กำหนดขึ้นภายใต้กฎหมายสัญชาติและการปฏิบัติทางสัญชาติของรัฐ อื่นซึ่งผู้ยื่นคำร้องอาจได้รับสัญชาติโดยอัตโนมัติในรัฐนั้นๆ^{๕๓}
๕๓. ในกรณีที่ผู้ยื่นคำร้องไม่ให้ความร่วมมือในการกำหนดข้อเท็จจริง เช่น จงใจไม่ให้ข้อมูลที่ สามารถระบุตัวตนของตนเองหรือไม่สามารถให้ข้อเท็จจริงอันสมเหตุสมผลว่าตนเองเป็น บุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติ แม้ว่าผู้มีอำนาจตัดสินใจไม่สามารถที่จะแสดงหลักฐานว่าบุคคลมี สัญชาติใดสัญชาติหนึ่งเป็นการเฉพาะโดยชัดเจน ย่อมทำให้ผู้ยื่นคำร้องถูกปฏิเสธการขอ สถานะได้เว้นแต่มีหลักฐานอยู่แล้วว่าบุคคลผู้นั้นเป็นบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติที่มีเหตุผลโดย ชอบรองรับเพียงพอ^{๕๔} ในกระบวนการเช่นนี้จำเป็นต้องแยกออกจากกรณีที่ผู้ยื่นคำร้องไม่ สามารถดำเนินการให้ข้อเท็จจริงได้ ซึ่งแตกต่างจากกรณีที่ผู้ยื่นคำร้องไม่เต็มใจที่จะให้หลัก ฐานประกอบและ/หรือแสดงพยานหลักฐานประวัติส่วนตัวของตน

^{๕๑} โปรดดูย่อหน้า ๔๒ คู่มือและแนวทางปฏิบัติว่าด้วยและหลักเกณฑ์ในการกำหนดสถานะผู้ลี้ภัย เจริญวรรค ๔๗ ข้างต้น ในบริบทการกำหนดสถานะผู้ลี้ภัยที่บุคคลสามารถร้องขอสถานะจากความหวาดกลัวการประหัต ประหาร “ในระดับที่มีเหตุผลโดยชอบ” ว่าหากพำนักต่อเนื่องในประเทศต้นทางของตนต่อไปจะไม่สามารถ ทนพำนักอาศัยอยู่ต่อไปได้ด้วยเหตุผลที่ระบุไว้ในนิยาม [ผู้ลี้ภัย]”

^{๕๒} โปรดดูย่อหน้า ๑๘ ข้างต้น

^{๕๓} โปรดดูย่อหน้า ๒๗-๔๔ ข้างต้น ว่าด้วยการเก็บรักษาหลักฐานจากรัฐอื่นๆ รวมทั้งจากเจ้าหน้าที่กงสุล

^{๕๔} โปรดดูข้อ ๙ ด้านล่างเรื่องปัญหาความน่าเชื่อถือ

(๕) การขังน้ำหนักรักษา

๕๔. ในกรณีที่มีการยื่นเอกสารหลักฐานประวัติส่วนตัวบุคคลซึ่งเป็นหลักฐานแท้ในกระบวนการพิจารณาสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติ หลักฐานนี้มักจะมีศักดิ์เหนือกว่าคำให้การของบุคคลในการสรุปว่าบุคคลมีสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติหรือไม่ หากมีการเสนอเอกสารหลักฐานข้อมูลส่วนตัวบุคคลจำกัดหรือไม่มีเอกสารหลักฐานเลยนั้นจะให้น้ำหนักหลักฐานจากผู้ยื่นคำร้องที่เป็นลายลักษณ์อักษรและ/หรือหลักฐานด้วยวาจา ข้อมูลของประเทศที่มีอยู่และผลการสอบถามการเพิ่มเติมจากรัฐที่เกี่ยวข้อง คำแนะนำเรื่องน้ำหนักของหลักฐานบางชนิดที่มักจะใช้ในการกำหนดสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติอยู่ในย่อหน้าถัดไป ซึ่งต้องศึกษาควบคู่ไปกับคำแนะนำที่เกี่ยวข้องในบทที่ ๑ ที่ได้กล่าวไว้ในข้างต้นแล้ว

(๖) หนังสือเดินทาง

๕๕. หนังสือเดินทางฉบับจริงที่ยังไม่หมดอายุเป็นข้อสันนิษฐานว่าผู้ถือหนังสือเดินทางเป็นคนสัญชาติของประเทศผู้ออกหนังสือเดินทาง แต่อาจโต้แย้งข้อสันนิษฐานนี้ได้หากมีหลักฐานแสดงให้เห็นว่า แม้มีหนังสือเดินทางของประเทศนั้นแต่ก็ยังไม่ถือว่าคุณคือเป็นคนสัญชาติของรัฐโดยแท้จริง เช่น เอกสารนั้นเป็นหนังสือเดินทางที่ออกให้เพื่อหวังผลบางประการหรือหนังสือเดินทางที่ออกโดยมีข้อผิดพลาดเพราะหน่วยงานที่ออกไม่มีอำนาจ ในกรณีเหล่านี้หนังสือเดินทางย่อมไม่แสดงเจตจำนงของรัฐว่า ถือว่าคุณคือที่ถือหนังสือเดินทางเป็นคนสัญชาติของตน จะไม่มีข้อสันนิษฐานใด ๆ ในกรณีที่เป็นหนังสือเดินทางปลอมหรือหนังสือเดินทางที่ออกโดยฉ้อฉล^{๕๖}

(๗) การสอบถามและคำตอบจากหน่วยงานต่างชาติ

๕๖. บางครั้งข้อมูลจากหน่วยงานต่างชาติมีความสำคัญเป็นแกนกลางในกระบวนการพิจารณาสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติ แม้อาจไม่จำเป็นในกรณีที่มีหลักฐานเพียงพออยู่แล้ว ทั้งนี้ ภายใต้สถานการณ์ใด ๆ ก็ตามห้ามมิให้ติดต่อหน่วยงานรัฐต่างชาติเมื่อบุคคลกล่าวอ้างว่าตนมีความหวาดกลัวที่มีมูลว่าจะถูกประหารชีวิตหรือว่าแม้จะมีข้อสรุปเป็นที่สุดแล้วว่าคุณคนนั้นมิได้เป็นผู้ลี้ภัยหรือไม่มีสิทธิได้รับรูปแบบการคุ้มครองเพิ่มเติม

๕๗. อาจจำเป็นต้องใช้ความยืดหยุ่นในกระบวนการติดต่อกับหน่วยงานต่างชาติเพื่อยืนยันว่าบุคคลมีสถานะเป็นคนสัญชาติของประเทศนั้นๆ หรือไม่ หน่วยงานต่างชาติบางแห่งอาจยอมรับการสอบถามที่มาโดยตรงจากรัฐต่อรัฐ แต่รัฐอื่นๆ อาจกำหนดว่าจะตอบรับเฉพาะการสอบถามจากบุคคลเท่านั้น^{๕๗}

๕๘. ในกรณีที่หน่วยงานพิจารณาสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติสอบถามเจ้าหน้าที่รัฐต่างชาติว่าด้วยเรื่องของสัญชาติหรือสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติของบุคคลที่หน่วยงานต้องพิจารณากำหนดสถานะ

^{๕๖} ในประเด็นนี้โปรดดูย่อหน้า ๔๕ และ ๔๖ ข้างต้น

^{๕๗} รัฐอาจต้องการกำหนดข้อตกลงทวิภาคีหรือพหุภาคีว่าด้วยการสอบถามข้อมูลสัญชาติ ตัวอย่างข้อตกลงดังกล่าวอยู่ในสนธิสัญญาว่าด้วยหนังสือรับรองสัญชาติ ค.ศ. 1999 ซึ่งรัฐสมาชิกของคณะกรรมาธิการระหว่างประเทศว่าด้วยสถานะพลเมืองสหภาพยุโรปหรือสภายุโรปสามารถลงนามในสนธิสัญญาได้

ควรคำนึงถึงน้ำหนักการตอบสนองหรือการไม่ตอบสนองจากรัฐที่เกี่ยวข้อง^{๕๔}

๕๕. ในกรณีนี้ที่คำตอบจากหน่วยงานรัฐต่างชาติตอบเหตุผลที่ดูเหมือนจะเกี่ยวข้องกับความคิดพลาดในการใช้กฎหมายท้องถิ่นกับข้อเท็จจริงของผู้ยื่นคำร้องหรือมีข้อผิดพลาดในการประเมินข้อเท็จจริง ต้องประเมินคำตอบตามที่ตอบมาเพราะเป็นการแสดงทัศนคติวิสัยของรัฐอื่น ๆ ที่จำเป็นต่อการพิจารณาว่าบุคคลนั้นเป็นคนสัญชาติหรือไม่เพื่อวัตถุประสงค์ในการกำหนดนิยามบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติ^{๕๖} ถ้ามีเวลาเพียงพอหน่วยงานที่กำหนดสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติอาจสามารถที่จะยกข้อกังวลดังกล่าวกับหน่วยงานต่างชาติด้วยหวังว่าอาจได้รับความชัดเจนด้านสถานะสัญชาติของบุคคลมากขึ้น ตามจริงแล้วในบางกรณีการสอบถามอาจทำให้หน่วยงานรัฐต่างประเทศยอมรับว่าบุคคลที่สอบถามถึงนั้นเป็นคนสัญชาติหรือการยอมรับว่าบุคคลนั้นมีสิทธิที่จะได้มาซึ่งสัญชาติได้

(๘) การสัมภาษณ์

๑๐๐. การสัมภาษณ์ผู้ยื่นคำร้องเป็นโอกาสสำคัญสำหรับผู้มีอำนาจตัดสินใจสอบถามและสำรวจหลักฐานที่ผู้ยื่นคำร้องยื่นมา การถามคำถามปลายเปิดในบรรยากาศที่ไม่สร้างความเครียดปฏิบัติสามารถสร้าง “บรรยากาศแห่งความมั่นใจ”^{๖๐} เพื่อเสริมกำลังใจให้ผู้ยื่นคำร้องนำเสนอเรื่องของตนเองอย่างเต็มที่ที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้^{๖๑} ผู้ยื่นคำร้องจะต้องได้รับการแจ้งเตือนขั้นแรกของการสัมภาษณ์ว่า ผู้ยื่นคำร้องมีหน้าที่ให้ความร่วมมือกับการดำเนินการสัมภาษณ์ จากนั้นผู้ยื่นคำร้องต้องให้ข้อมูลที่ดีที่สุดเท่าที่จะตอบได้และตอบคำถามการสัมภาษณ์อย่างเต็มความสามารถและในหลายกรณีผู้ยื่นคำร้องอาจไม่ทราบแม้กระทั่งข้อมูลพื้นฐาน เช่น สถานที่เกิด ได้รับการจดทะเบียนการเกิดหรือไม่ การให้สัมภาษณ์ตามปกติอาจกระทำเพียงครั้งเดียวเพื่อสัมภาษณ์ประวัติผู้ยื่นคำร้องก็เพียงพอแล้ว ทว่า บางกรณีอาจจะจำเป็นต้องดำเนินการสัมภาษณ์เพิ่มเติมอีก

(๙) ประเด็นความน่าเชื่อถือ

๑๐๑. หากการกำหนดสถานะได้โดยอาศัยพยานเอกสารที่มีอยู่เมื่อประเมินเทียบกับข้อมูลของประเทศที่เกี่ยวข้องความน่าเชื่อถือของผู้สมัครจะไม่เป็นประเด็นระหว่างขั้นตอนการพิจารณาสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติ ในกรณีที่มีพยานหลักฐานน้อยหรือไม่มีเลย หน่วยงานพิจารณาสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติจะต้องอาศัยถ้อยแถลงของผู้ยื่นคำร้องในฐานะที่เป็นหลักฐานมากขึ้น

^{๕๔} แนวทางชี้แนะประเด็นนี้อยู่ที่ย่อหน้าที่ ๔๑ ข้างต้น

^{๕๕} โปรดดูย่อหน้าที่ ๔๕ และ ๔๖ ว่าด้วยการดำเนินการเมื่อทราบว่าไม่มีข้อผิดพลาดในการบังคับใช้กฎหมายท้องถิ่นกับกรณีบุคคลซึ่งจะไม่เกี่ยวข้องกับกรณีกำหนดสถานะแห่งรัฐ

^{๖๐} โปรดดูย่อหน้าที่ ๒๐๐ ใน *คู่มือและแนวทางปฏิบัติว่าด้วยและหลักเกณฑ์ในการกำหนดสถานะผู้ลี้ภัยเชิงอรรถที่ ๔๗* ข้างต้น

^{๖๑} โปรดดู เทคนิคการสัมภาษณ์โดยทั่วไปที่อภิปรายใน UNHCR, *การสัมภาษณ์ผู้ยื่นคำร้องขอสถานะผู้ลี้ภัย* RLD ๔ ค.ศ. ๑๙๙๕ เพิ่มเติมที่ <http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/3ceea3304.pdf> โปรดดู UNHCR นอกเหนือการพิสูจน์หลักฐาน การประเมินความน่าเชื่อถือในระบบการแสวงหาที่ลี้ภัยในสหภาพยุโรป: บทสรุปโดยย่อ (*Beyond Proof, Credibility Assessment in EU Asylum Systems: Summary*) ค.ศ. ๒๐๑๓ ที่ <http://www.refworld.org/docid/51a704244.html>, หน้า ๒๔

จึงเกิดประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความน่าเชื่อถือของเรื่องที่ยื่นคำร้องเล่าขึ้นได้ ผู้มีอำนาจตัดสินใจสามารถพิจารณาตัวบ่งชี้เชิงวัตถุวิสัยในการประเมินว่าความน่าเชื่อถือของถ้อยแถลงที่ยื่นคำร้องกล่าวมาเชื่อถือหรือไม่ ตัวชี้วัดความน่าเชื่อถือ ได้แก่ เรื่องเล่ามีความเฉพาะเจาะจงและรายละเอียดเพียงพอ ผู้ยื่นคำร้องเล่าเรื่องสอดคล้องกันกับข้อความที่เขียนหรือที่ให้ปากคำด้วยวาจาและสอดคล้องกับเรื่องของพยานบุคคลหรือสมาชิกในครอบครัวของผู้ยื่นคำร้อง ตลอดจนสอดคล้องกับข้อมูลประเทศต้นทางและสิ่งที่ยื่นคำร้องเล่ามีความเป็นไปได้หรือไม่ เป็นต้น

๑๐๑๒. ผู้ยื่นคำร้องต้องมีระดับความรู้ในระดับที่เหมาะสม โดยต้องคำนึงถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น ระดับการศึกษาของผู้ยื่นคำร้องและอายุมีความสัมพันธ์กับช่วงเวลาที่เกิดเหตุการณ์ใด เหตุการณ์หนึ่ง เป็นต้น ความซับซ้อนของกฎหมายสัญชาติ และการใช้กฎหมายสัญชาติ ผู้ยื่นคำร้องไม่จำเป็นต้องสามารถอธิบายได้อย่างชัดเจนว่าเหตุใดผลของการตัดสินใจโดยหน่วยงานที่มีอำนาจจึงเป็นเช่นนั้น หรือว่าหลักปฏิบัติด้านสัญชาติในประเทศที่พิจารณาเป็นเช่นไร เมื่อผู้ยื่นคำร้องมีอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ที่จะต้องตรวจสอบในการกำหนดสถานะ จำต้องทดสอบความรู้ด้านแนวปฏิบัติทางวัฒนธรรมหรือภาษาของผู้ยื่นคำร้องในระดับหนึ่ง โดยต้องคำนึงถึงระดับการศึกษาและความเข้าใจในขนบธรรมเนียมประเพณีในระดับต่างๆ กัน ด้วย การที่ผู้ยื่นคำร้องตอบคำถามสำคัญไม่ตรงประเด็นคำถามหรือหลีกเลี่ยงการตอบอย่าง ต่อเนื่อง โดยไม่มีคำอธิบายใดๆ อาจเป็นเหตุโดยชอบให้ต้องตระหนักในความน่าเชื่อถือของ ถ้อยแถลงของผู้ยื่นคำร้องมากขึ้น และต้องตระหนักมากยิ่งขึ้นหากบุคคลปฏิเสธที่จะตอบ คำถามบางข้อโดยไม่ให้เหตุผล

๑๐๑๓. เมื่อพิจารณาว่าประวัติบอกเล่าของผู้ยื่นคำร้องมีความน่าเชื่อถือหรือไม่ หน่วยงานผู้ตัดสินจะ ต้องประเมินว่าเรื่องราวที่น่าเสนอมีความสอดคล้องกันหรือไม่ นอกจากนี้ยังจะต้องสอดคล้อง กับข้อมูลที่เกี่ยวข้องได้ที่เกี่ยวกับกฎหมายสัญชาติและการปฏิบัติในประเทศนั้นๆ และมีการ ยืนยันโดยพยานเอกสารหรือหลักฐานอื่นๆหรือไม่ ความไม่สอดคล้องกันเล็กๆ น้อยๆ อาจ ไม่ทำลายความน่าเชื่อถือของประวัติของผู้ยื่นคำร้อง โดยเฉพาะกรณีที่ไม่เป็นสาระสำคัญต่อ การขอสถานะหรือเมื่อเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหลายปีก่อน ส่วนในเรื่องที่ผู้ ยื่นคำร้องเล่าอาจขัดแย้งกับพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับประเทศที่กล่าวอ้าง เป็นสิ่งสำคัญ ที่จะต้องตรวจสอบว่าไม่มีความแตกต่างกันในระดับภูมิภาคหรือการเลือกปฏิบัติบนพื้นฐาน ของความสัมพันธ์ทางการเมือง เชื้อชาติ ศาสนา หรือประเด็นอื่นๆ ในกลไกการให้สัญชาติ โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐนั้นๆ

๑๐๑๔. การแสดงออกของผู้ยื่นคำร้องไม่นับว่าเป็นตัวบ่งชี้ถึงระดับความน่าเชื่อถือ บุคคลไร้รัฐไร้ สัญชาติอาจต้องเผชิญกับการเลือกปฏิบัติอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งเป็นผลมาจากการไม่มีสัญชาติ อาจก่อให้เกิดความกังวล ระวัง หรือปกปิดตนเองในระหว่างสัมภาษณ์ ความแตกต่างทาง วัฒนธรรมของผู้ยื่นคำร้องกับเจ้าหน้าที่ผู้ทำการตัดสินใจบ่อยครั้งที่ทำให้เกิดการตีความที่คาด เคลื่อนจากการแสดงออกบางอย่าง

๑๐๑๕. ไม่ควรหาข้อสรุปเชิงลบถ้าบุคคลไม่ได้มีโอกาสสัมภาษณ์ในบรรยากาศเหมาะสมที่จะอธิบาย หรือชี้แจงข้อข้อง ความขัดแย้ง หรือความแตกต่างที่ปรากฏในเรื่องที่เล่าใดๆ ได้

๑๐๖. ความน่าเชื่อถือของเนื้อหาข้อเท็จจริงของคำกล่าวอ้างจะถูกกำหนดด้วยตัวชี้วัดความน่าเชื่อถือ พิจารณาจากคำอธิบายอันสมเหตุสมผลจากผู้ยื่นคำร้อง ซึ่งขึ้นอยู่กับสถานการณ์ของแต่ละบุคคล หากพิจารณาตามถ้อยแถลงและหลักฐานที่มีอยู่แล้ว พบว่ายังคงมีข้อสงสัยอยู่ และไม่มีหลักฐานอื่นใดมาชี้แจงข้อสงสัยดังกล่าว เจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจตัดสินใจควรพิจารณาว่าเหมาะสมหรือไม่ที่จะใช้หลักการยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้ผู้ยื่นคำร้อง^{๒๖}
๑๐๗. แม้เมื่อพบว่าองค์ประกอบของเรื่องของผู้ยื่นคำร้องเล่าขาดความน่าเชื่อถือไม่ได้หมายความว่าต้องตัดผู้ยื่นคำร้องออกจากการพิจารณาสถานะบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติ คำให้การของแต่ละคนยังคงต้องผ่านการประเมินในแง่หลักฐานอื่น ๆ เช่น ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประเทศนั้น ๆ ซึ่งอาจจะยังคงสนับสนุน ข้อค้นพบว่าผู้ยื่นคำร้องมีภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติ^{๒๗}

จ. การพิจารณากลไกเพิ่มเติม

(๑) การพิจารณาแบบกลุ่ม

๑๐๘. การพิจารณาสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติโดยใช้กระบวนการพิจารณาสถานะรายบุคคลเป็นบรรทัดฐาน เพราะกระบวนการนี้อำนวยความสะดวกตรวจสอบข้อเท็จจริง สถานการณ์ส่วนบุคคลของผู้ยื่นคำร้อง ประเทศที่มีการพิจารณาสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติดำเนินการตามแนวทางนี้ และประเทศส่วนใหญ่เป็นรัฐภาคีอนุสัญญา ๑๙๕๔ และดำเนินการประเมินสัญชาติ/ภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติในระดับปัจเจกบุคคลที่อยู่ในบริบทของการอพยพย้ายถิ่น
๑๐๙. เป็นไปได้ที่จะให้สถานะไร้รัฐไร้สัญชาติกับบุคคลที่เป็นสมาชิกของกลุ่มที่มีผลว่ามีสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติอยู่แล้ว^{๒๘} โดยไม่ต้องดำเนินการประเมินรูปแบบในระดับบุคคล ซึ่งอาจจะเป็นวิธีที่เหมาะสมในกรณีที่ปรากฏชัดแจ้งอยู่แล้วและมีข้อมูลวัตถุวิสัยว่าด้วยภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติของสมาชิกกลุ่มดังกล่าว เบื้องต้นเป็นบุคคลที่มีผลว่าเป็นบุคคลไร้รัฐตามนิยามมาตรา ๑(๑) แห่งอนุสัญญา ๑๙๕๔ ในกรณีที่ไม่มีหลักฐานที่หักล้างบุคคลย่อมมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองภายใต้อนุสัญญาดังกล่าว ดังนั้นการพิจารณาสถานะจึงขึ้นอยู่กับบุคคลนั้นเป็นสมาชิกของกลุ่มที่ระบุว่ามิคุณสมบัติตามนิยามมาตรา ๑(๑) หรือไม่
๑๑๐. การให้การยอมรับเบื้องต้นในสถานะบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติมิใช่หมวดหมู่ย่อยหรือมีศักดิ์น้อยกว่า ว่าเป็นการสะท้อนการประเมินหลักฐานที่มีประสิทธิภาพที่นำไปสู่การรับรองสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติภายใต้อนุสัญญา ๑๙๕๔ ในฐานะที่เป็นบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติ บุคคลย่อมได้รับ

^{๒๖} โปรดดู การอภิปรายของหลักการยกประโยชน์แห่งความสงสัยในบริบทที่แตกต่างจากนี้ ในที่ นอกเหนือจากการพิสูจน์หลักฐาน การประเมินความน่าเชื่อถือในระบบการแสวงหาที่ลี้ภัยในสหภาพยุโรป: บทสรุปโดยย่อ ค.ศ. ๒๐๑๓ โดยเฉพาะหน้า ๔๔

^{๒๗} วิธีการที่คล้ายกันนั้นนำไปใช้ในการกำหนดสถานะผู้ลี้ภัยด้วย โปรดพิจารณาย่อหน้า ๔๒ ของคู่มือและแนวทางปฏิบัติว่าด้วยและหลักเกณฑ์ในการกำหนดสถานะผู้ลี้ภัยเชิงอรรถ ๔๗ ข้างต้น ในการกำหนดลักษณะนิยามภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติประเด็นความน่าเชื่อถือมีโอกาสน้อยกว่าในการตัดสินใจว่าคุณคนมีสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติแต่ไม่มีผลเมื่อเทียบกับในการกำหนดสถานะผู้ลี้ภัย

^{๒๘} เทคนิคการพิจารณา *prima facie* ใช้ในการกำหนดสถานะผู้ลี้ภัยซึ่งมักพบในบริบทการกำหนดสถานะแบบกลุ่มบุคคลแต่ก็นำไปใช้ในการพิจารณาของปัจเจกบุคคลได้

ประโยชน์จากสิทธิที่ควบคุมเกี่ยวกับสถานะจนถึงวาระสิ้นสุดสถานะดังกล่าว เช่นเดียวกันกับ กลไกการพิจารณาสถานะระดับบุคคล การพิจารณาสถานะแบบกลุ่มต้องมีวิธีการเยียวยา ทางกฎหมายที่มีประสิทธิภาพสำหรับบุคคลหรือกลุ่มเพื่อคัดค้านข้อค้นพบที่มีมูลอันเป็น โทษต่อสถานะของตน

๑๑๑. การพิจารณาสถานะแบบกลุ่มบุคคลจะต้องอนุญาตให้มีการทบทวนคำสั่งยกเว้นที่กำหนดไว้ ในมาตรา ๑(๒) ของอนุสัญญา ๑๙๕๔ ในระดับบุคคล บุคคลที่เข้าข่ายหลักเกณฑ์ที่กำหนด ในมาตรา ๑(๒) จะไม่ได้รับการคุ้มครองภายใต้อนุสัญญา ๑๙๕๔ ถึงแม้ว่าจะเข้าข่ายนิยาม บุคคลไร้รัฐที่กำหนดไว้ในมาตรา ๑(๑) แห่งอนุสัญญา ๑๙๕๔:65 ก็ตาม

(๒) การกักตัวบุคคล

๑๑๒. การกักตัวบุคคลที่กำลังแสวงหาการคุ้มครองเป็นกิจวัตรด้วยเหตุแห่งความไร้รัฐไร้สัญชาติ เป็นการกระทำโดยพลการ^{๖๖} โดยปกติแล้วภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติย่อมจำกัดการเข้าถึงเอกสารที่ ระบุข้อมูลประวัติพื้นฐานและเอกสารการเดินทางอย่างมากเมื่อเทียบกับบุคคลปกติ นอกจากนี้ บุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติมักจะไม่มีการอยู่อาศัยตามกฎหมายในประเทศใดๆ ดังนั้นการไม่มี เอกสารหรือขาดใบอนุญาตเข้าเมืองที่จำเป็น ย่อมไม่สามารถนำมาใช้ในการสร้างความ ชอภธรรมเป็นการทั่วไปเพื่อกักตัวของบุคคลดังกล่าว ข้อ ๙ ของกติการะหว่างประเทศว่า ด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (ICCPR) รับประกันสิทธิในเสรีภาพตลอดจนความ ปลอดภัยของบุคคล ทั้งยังห้ามไม่ให้ควบคุมตัวบุคคลโดยพลการและโดยมิชอบด้วยกฎหมาย การกักตัวที่ชอบด้วยกฎหมายจะต้องมีการควบคุมโดยกฎหมายภายในประเทศ โดยเฉพาะมี การกำหนดระยะเวลาที่สามารถกักตัวบุคคลในสถานกักตัวและอาจมีการทบทวนการกักตัว โดยตุลาการเป็นระยะๆ การกักตัวที่มีไซการกักตัวตามอำเภอใจต้องคำนึงถึงความจำเป็นใน แต่ละกรณีที่มีเหตุผลรองรับ ได้สัดส่วน และไม่เลือกปฏิบัติ การกักตัวโดยไม่กำหนดหรือ

^{๖๖} โปรดพิจารณาเรื่องการกักกันคนเข้าเมืองเป็นการทั่วไป คณะทำงานองค์การสหประชาชาติว่าด้วยการกักขัง โดยพลการมีจุดยืนว่า (๕๘) ...เห็นว่าควรยกเลิกการกักกันคนเข้าเมืองแบบค่อยเป็นค่อยไป คนข้ามชาติใน สถานการณ์ที่การเข้าเมืองผิดปกติไม่ได้ก่ออาชญากรรมใดๆ การกำหนดให้การย้ายถิ่นที่ผิดปกติเป็นความ ผิดอาญาเป็นการดำเนินการเกินกว่าประโยชน์โดยชอบแห่งรัฐในการปกป้องดินแดนของตนและควบคุม กระแสการย้ายถิ่นผิดปกติ (๕๙) ถ้าจะต้องมีการกักกันทางปกครอง ต้องยึดหลักการความได้สัดส่วน และ ต้องใช้การกักกันเป็นทางเลือกสุดท้าย การกักกันต้องดำเนินการภายใต้ข้อจำกัดทางกฎหมายที่เข้มงวดและ ต้องมีการคุ้มครองผ่านระบบตุลาการด้วย ต้องระบุเหตุผลที่รัฐใช้เพื่อสร้างความชอบธรรมในการกักกันอย่าง ชัดเจน เช่น ความจำเป็นในการระบุตัวลักษณะคนข้ามชาติในสถานการณ์ผิดปกติ ความเสี่ยงว่าจะมีการ หลบหนี หรือช่วยขัปลักคนข้ามชาติที่เข้ามาอย่างผิดปกติซึ่งต้องคำสั่งให้ออกไปพ้นจากรัฐ และแจกแจง เหตุผลอย่างละเอียดถี่ถ้วนในการออกกฎหมาย คณะทำงานองค์การสหประชาชาติว่าด้วยการกักขังโดย พลการ รายงานต่อสมัชชาสิทธิมนุษยชน, A / HRC / 13/30, ๑๘ มกราคม ๒๐๑๐ <http://www.refworld.org/docid/502e0fa62.html> สำหรับด้านบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติโดยเฉพาะ โปรดพิจารณาบทสรุปจากคณะ กรรมการบริหาร UNHCR ๑๐๖ (LV1) ค.ศ. ๒๐๐๖ เรื่องการระบุนการป้องกันและการลดภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติ และการคุ้มครองบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติ <http://www.unhcr.org/453497302.html> ซึ่ง “ร้องขอให้รัฐไม่กักตัว บุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติด้วยเหตุว่าบุคคลนั้นไร้รัฐไร้สัญชาติแต่เพียงอย่างเดียวและให้การปกป้องให้สอดคล้อง กับกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศของตน ...”

แบบบังคับเป็นการกักตัวโดยพลการ^{b๑}

๑๑๓. ควรใช้การกักตัวเป็นมาตรการสุดท้าย การกักตัวสามารถใช้โดยชอบธรรมเฉพาะต่อเมื่อไม่มีมาตรการอื่นๆ ที่คุกคามน้อยกว่านี้หรือไม่มีวิธีการอื่นๆ ที่เป็นการบีบบังคับน้อยกว่านี้ หรือได้พิจารณาใช้มาตรการอื่นๆ ที่มีความเบากว่าโดยสิ้นแล้ว หรือเมื่อพบว่าไม่มีมาตรการอื่นๆ ที่มีประสิทธิภาพในการคุ้มครองจุดประสงค์โดยชอบด้วยกฎหมายของรัฐบาลนอกจากการกักตัว มาตรการอื่นๆ นอกเหนือจากการกักตัวได้แก่ การกำหนดให้บุคคลรายงานตัวหรือระบบการประกันตัว/วางหลักทรัพย์ประกัน จนถึงการใช้โครงสร้างการกักขังบุคคลภายในชุมชนและ/หรือโครงการจัดการรายกรณี เป็นส่วนของการประเมินความจำเป็นและการประเมินความได้สัดส่วนในการกักตัว หลักการทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับการใช้การกักตัวย่อมละเว้นการกักตัวเด็กไม่ว่าในสถานการณ์ใดๆ ก็ตาม
๑๑๔. เมื่อบุคคลรอการพิจารณาสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติอาจถูกกักตัว บุคคลนั้นจะต้องไม่ถูกกักตัวร่วมกับอาชญากรหรือบุคคลที่รอการพิจารณาคดี^{b๒} นอกจากนี้การกักขังบุคคลโดยตุลาการมีความจำเป็นเสมอ บุคคลที่ถูกคุมขังต้องเข้าถึงตัวแทนทางกฎหมาย รวมทั้งเข้าถึงการให้คำปรึกษาโดยไม่คิดค่าใช้จ่ายสำหรับผู้ยากไร้
๑๑๕. สำหรับบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติกรณีที่ไม่มีการบวนการพิจารณาสถานะเพื่อยืนยันตัวตนหรือสัญชาติ ย่อมนำไปสู่การถูกกักเป็นเวลานานหรือถูกกักโดยไม่มีกำหนดปล่อยตัว ขั้นตอนการพิจารณาสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติจึงเป็นกลไกสำคัญในการลดความเสี่ยงการถูกกักตัวเป็นเวลานานและ/หรือการกักตัวโดยพลการ

^{b๑} โปรดดูคำตัดสินคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนองค์การสหประชาชาติ คดี *van Alpen V เนเธอร์แลนด์* การสื่อสารฉบับที่ ๓๐๕/๑๙๘๘, วันที่ ๒๓ กรกฎาคม ๑๙๙๐, <http://www.refworld.org/docid/525414304.html> วรรค ๕:8๘; คดี *A v ออสเตรีย* CCPR / C / 59 / D / 560/1993 วันที่ ๓๐ เมษายน ๑๙๙๗ <http://www.refworld.org/docid/3ae6b71a0.html> วรรค ๙.๕; และ *Danyal Shafiq vs ออสเตรีย*, CCPR / C / 88 / D / 1324/2004, ๑๓ พฤศจิกายน ๒๐๐๖, <http://www.refworld.org/docid/47975af921.html> วรรค ๗.๓ ในบริบทของผู้ลี้ภัย บทสรุปคณะกรรมการบริหาร UNHCR ๔๕ (XXXVII) ๑๙๘๖ ว่าด้วยการกักขังผู้ลี้ภัยและผู้ขอลี้ภัยที่: <http://www.refworld.org/docid/3ae68c43c0.html> ระบุว่า ปกติควรหลีกเลี่ยงการคุมขังผู้ขอลี้ภัย แต่ถ้าจำเป็นการกักขังควรเกิดขึ้นเฉพาะเมื่อมีเหตุผลตามที่กฎหมายกำหนดเพื่อตรวจสอบตัวตนของแต่ละคน; เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงพื้นฐานของบุคคล; เมื่อบุคคลได้ทำลายเอกสารหรือจงใจนำเสนอเอกสารเท็จเพื่อที่จะทำให้เจ้าหน้าที่เข้าใจผิดและ/หรือกรณีที่มีข้อกังวลเรื่องการรักษาความปลอดภัยแห่งรัฐหรือข้อกังวลเรื่องความสงบเรียบร้อยของประชาชน โปรดดู UNHCR, *แนวทางเรื่องเกณฑ์และมาตรฐานที่ใช้กับการควบคุมตัวผู้ขอลี้ภัยและทางเลือกแทนการกักขัง* (Guidelines on the Applicable Criteria and Standards relating to the Detention of Asylum-Seekers and Alternatives to Detention) 2012, <http://www.unhcr.org/505b10ee9.html>

^{b๒} โปรดดูคำแนะนำในทำนองเดียวกันที่สัมพันธ์กับการกักขังผู้ขอลี้ภัย, อ้างแล้ว

(๓) บทบาทของ UNHCR

๑๑๖. UNHCR ช่วยรัฐหลายวิธีเพื่อให้รัฐบรรลุนำที่อันพึงปฏิบัติเรื่องภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติ^{๑๑๖} โดยใช้ความรู้เชิงเปรียบเทียบว่าด้วยกระบวนการพิจารณาสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติที่เกิดขึ้นในรัฐต่างๆ และประสบการณ์ขององค์กรในการประเมินภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติที่มี UNHCR สามารถให้คำแนะนำทั้งด้านการพัฒนากระบวนการพิจารณาสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติใหม่และการเพิ่มประสิทธิภาพกระบวนการที่มีอยู่^{๑๑๗} นอกจากนี้ UNHCR สามารถอำนวยความสะดวกในการสอบถามข้อมูลโดยหน่วยงานที่พิจารณาสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติกับหน่วยงานของรัฐอื่นๆ และสามารถทำหน้าที่เป็นแหล่งข้อมูลด้านกฎหมายสัญชาติและการดำเนินการด้านสัญชาติ^{๑๑๘} การที่ผู้ยื่นคำร้องเข้าถึง UNHCR ยังมีบทบาทอย่างมีนัยสำคัญในการสร้างความมั่นใจในความเป็นธรรมของกระบวนการกำหนดสถานะ สูดท้าย UNHCR อาจดำเนินการกำหนดสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติด้วยตนเองสำหรับบุคคลและ/หรือในระดับกลุ่มในกรณีที่เป็น

(๔) การสำรวจแนวทางการแก้ปัญหาจากต่างประเทศ

๑๑๗. ผู้ยื่นคำร้องบางคนในกระบวนการพิจารณาสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติอาจจะมีโอกาสที่เป็นจริงในการได้รับสถานะหรือกลับมารับสถานะซ้ำอีกในรัฐอื่นๆ ในบางกรณีโดยผ่านการได้รับสัญชาติหรือได้รับสัญชาติอีกครั้ง กรณีเหล่านี้มีแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลกำลังแสวงหาการพิจารณาสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติในบริบทการย้ายถิ่น ซึ่งทำให้เกิดประเด็นความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อแสวงหาวิธีการแก้ปัญหาที่เหมาะสมที่สุด ความพยายามที่จะรักษาโอกาสที่จะได้รับสถานะหรือได้รับสถานะซ้ำอีกครั้งอาจเป็นเหตุที่ขอขอร้อง แต่ต้องเกิดขึ้นภายหลังจากการพิจารณาสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติ การระงับการดำเนินการพิจารณาสถานะย่อมไม่เหมาะสมในบริบทนี้ เพราะการรับรู้สถานะไร้รัฐไร้สัญชาติของแต่ละบุคคลมีความจำเป็นต่อการได้รับความคุ้มครองเต็มรูปแบบตามสิทธิที่บุคคลพึงได้รับ

(๕) กระบวนการเพิ่มเติมและการคุ้มครองเชิงหลักฐานสำหรับกลุ่มเฉพาะ

๑๑๘. บุคคลบางกลุ่มอาจต้องเผชิญกับความท้าทายโดยเฉพาะในการสร้างสถานะสัญชาติของตน ต้องพิจารณาอายุ เพศ และความหลากหลายซึ่งจำเป็นต่อการพิจารณาว่าบุคคลบางคนพึงได้รับกระบวนการเพิ่มเติมและการคุ้มครองหลักฐานหรือไม่ เพื่อให้สามารถเข้าถึงการคุ้มครองให้แน่ใจว่าได้รับการตัดสินใจที่เป็นธรรมในกระบวนการพิจารณาสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติ

^{๑๑๖} โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายใต้วรรค ๔ ของมติ ๖๑/๑๓๗ สมัชชาสหประชาชาติ โปรดดูวรรค ๔ ข้างต้นและในภาคผนวก IV

^{๑๑๗} ตามที่กำหนดไว้ใน บทสรุปคณะกรรมการบริหาร UNHCR ๑๐๖ (LVII) ปี ๒๐๐๖ ซึ่งวรรค ๖๖๖ ข้างต้น คณะกรรมการบริหารได้ขอให้ UNHCR “เผยแพร่ข้อมูลอย่างแข็งขันและในกรณีที่เหมาะสมให้ฝึกอบรมฝ่ายรัฐบาลด้านกลไกที่เหมาะสมสำหรับการระบุ การบันทึก และการให้สถานะบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติ “และ” เพื่อให้คำแนะนำด้านเทคนิคให้กับรัฐภาคีในการดำเนินงานของอนุสัญญาว่าด้วยสถานะบุคคลไร้รัฐ ค.ศ. ๑๙๕๔ เพื่อให้เป็นการดำเนินงานที่สอดคล้องกันของบทบัญญัติ “(วรรค (t) และ (x)) โปรดดูภาคผนวก V.

^{๑๑๘} แนะนำให้รัฐปรึกษาฐานข้อมูลสัญชาติ ซึ่งใช้ได้ผ่านแหล่งต่างๆ เช่นฐานข้อมูลของ UNHCR Refworld www.refworld.org หรือแหล่งที่มีระดับภูมิภาค เช่น ฐานข้อมูลกฎหมายสัญชาติของกลุ่มสังเกตการณ์ประชาธิปไตยโดยสหภาพยุโรป (European Union Democracy Observer: EUDO) <http://eudo-citizenship.eu/databases> และการตรวจสอบกับแอฟริกาและโครงการรณรงค์ (Africa Governance Monitoring and Advocacy Project AfriMAP) www.afriomap.org

๑๑๕. เด็ก โดยเฉพาะเด็กที่ไม่มีผู้ปกครอง อาจต้องเผชิญกับความท้าทายในการสื่อสารอย่างรุนแรง เมื่อต้องสื่อสารข้อเท็จจริงพื้นฐานที่ด้านสัญชาติของตน รัฐที่มีกระบวนการกำหนดสถานะไว้รัฐไว้สัญชาติจะต้องปฏิบัติตามหลักการเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ที่ดีที่สุดสำหรับเด็กเมื่อพิจารณาสถานะสัญชาติและความจำเป็นที่จะได้รับความคุ้มครองเมื่อเด็กมีสถานะไว้รัฐไว้สัญชาติ^{๑๒๖} กระบวนการเพิ่มเติมและการคุ้มครองเชิงหลักฐานเพิ่มเติมสำหรับผู้ขอสถานะที่เป็นเด็ก รวมถึงการจัดลำดับความสำคัญการประเมินผลการร้องขอสถานะของเด็กในลำดับต้นๆ การมีตัวแทนทางกฎหมายที่ผ่านการฝึกอบรมเหมาะสมกับการบริการเด็ก รวมทั้งจัดผู้สัมภาษณ์และการจัดล่ามให้เหมาะสมกับเด็ก เช่นเดียวกับข้อสันนิษฐานว่ารัฐจะต้องมีภาระพิสูจน์มากขึ้นในกรณีที่ผู้สมัครเป็นเด็ก
๑๒๐. ในบางกรณีอาจพิจารณาใช้การดำเนินการที่คล้ายกันกับผู้ที่มีความบกพร่องทางร่างกาย^{๑๒๗} ที่ต้องเผชิญความยากลำบากในการสื่อสารข้อมูลด้านสถานะสัญชาติของตน ผู้มีอำนาจตัดสินใจต้องคำนึงว่า เนื่องจากการเลือกปฏิบัติต่อผู้ที่มีความบกพร่องทางร่างกาย ทำให้พวกเขาอาจจะมีโอกาสน้อยกว่าที่จะมีเอกสารระบุตัวตนและเอกสารอื่นๆ
๑๒๑. จะเป็นการดีกว่าถ้าผู้ร้องขอสถานะทุกคนได้รับทางเลือกในการเลือกผู้สัมภาษณ์และล่ามที่เป็นเพศเดียวกับตนเอง ผู้สัมภาษณ์และล่ามก็ควรจะตระหนักถึงและตอบสนองต่อความเปราะบางทางวัฒนธรรมหรือศาสนาใดๆ หรือปัจจัยส่วนบุคคล เช่น อายุและระดับการศึกษา ผู้หญิงอาจเผชิญอุปสรรคเพิ่มเติมในการรับเอกสารที่เกี่ยวข้อง อันเป็นผลมาจากการเลือกปฏิบัติ เช่น สตรีบัตรหรือเอกสารอื่น ๆ ที่สามารถระบุตัวตนที่จะสำคัญต่อสถานะสัญชาติของตน

^{๑๒๖} เด็กที่ไม่มีผู้ปกครองและเด็กที่แยกจากผู้ปกครองทั้งหมดจะได้เข้าสู่ขั้นตอนการกำหนดสถานะที่คำนึงถึงผลประโยชน์สูงสุดต่อเด็ก ผลที่ได้จากขั้นตอนการกำหนดสถานะไว้รัฐไว้สัญชาติเช่นเดียวกับผลการกำหนดสถานะผู้ลี้ภัยเป็นส่วนหนึ่งของการกำหนดผลประโยชน์สูงสุดของเด็ก โปรดดู UNHCR แนวทางของ UNHCR ว่าด้วยการกำหนดผลประโยชน์สูงสุดของเด็ก (UNHCR Guidelines on Determining the Best Interests of the Child) พฤษภาคม ค.ศ ๒๐๐๘ <http://www.refworld.org/docid/48480c342.html>

^{๑๒๗} อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิคนพิการ ๒๐๐๖ ระบุว่า “ความพิการเป็นแนวคิดที่มีวิวัฒนาการ ผลความพิการเกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่มีความบกพร่องและอุปสรรคด้านทัศนคติและสิ่งแวดล้อมที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมอย่างเต็มรูปแบบและมีประสิทธิภาพของผู้พิการในสังคม บนพื้นฐานที่เท่าเทียมกับคนอื่นๆ” “อารัมภบท วรรค (๖)

จ. การพิจารณาสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติที่อนุสัญญาว่าด้วยสถานะของบุคคลไร้รัฐ ค.ศ. ๑๙๕๔ ไม่ครอบคลุม

๑๒๒. บุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติหลายคนเข้าเกณฑ์ตามนิยามของอนุสัญญา ๑๙๕๔ พบว่าตนอยู่ในประเทศที่ไม่ได้เป็นรัฐภาคีของอนุสัญญานี้ อย่างไรก็ตามรัฐที่ไม่ได้เป็นภาคีจำนวนหนึ่งได้นำรูปแบบกระบวนการพิจารณาสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติบางรูปแบบไปแก้ปัญหาคู่คนดังกล่าวในดินแดนของรัฐตน เมื่อคำนึงถึงพันธะผูกพันของตนภายใต้กฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศอื่นๆ ในกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติมีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับมิติด้านกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศอื่นๆ หลายประการ เช่น สัมพันธ์กับการป้องกันการกักกันตัวโดยพลการ (ข้อ ๙ (๑) ของ ICCPR) สิทธิที่ด้านสัญชาติของหญิงยอมเท่าเทียมกับชาย (ข้อ ๙ อนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ ค.ศ. ๑๙๗๙) และสิทธิที่เด็กทุกคนจะมีสัญชาติ (ข้อ ๒๔ (๓) ของ ICCPR และข้อ ๗ (๑) ของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. ๑๙๘๙)
๑๒๓. บุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติโดยพฤตินัยอยู่นอกขอบเขตการคุ้มครองของอนุสัญญา ๑๙๕๔^{๑๔} บางรัฐได้รวมแนวคิดภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติโดยพฤตินัย (โดยเนื้อหา หากมิได้เป็นโดยชื่อที่ปรากฏเสมอไป) ในกระบวนการกำหนดสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติ โดยการตรวจสอบคุณสมบัติของผู้พึงได้รับการคุ้มครองด้วยเหตุนี้ๆ ควบคู่ไปกับเกณฑ์จากอนุสัญญา ๑๙๕๔
๑๒๔. มีการสนับสนุนให้รัฐให้ความคุ้มครองบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติโดยพฤตินัยนอกเหนือไปจากบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติตามอนุสัญญา ๑๙๕๔ บ่อยครั้งที่บุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติโดยพฤตินัยอยู่ในสถานการณ์ที่ผิดปกติหรืออยู่ในสถานกักตัวเป็นเวลานาน เพราะไม่สามารถกลับไปยังประเทศที่ตนมีสัญชาติ รัฐพึงพิจารณาปัจจัยต่าง ๆ เพื่อตัดสินใจเลือกประเภทกระบวนการกำหนดสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติโดยพฤตินัย หนึ่งในข้อพิจารณาก็คือ เมื่อแรกเริ่มอาจไม่ปรากฏชัดเจนว่าผู้ยื่นคำร้องเป็นบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติตามอนุสัญญา ๑๙๕๔ หรือผู้ยื่นคำร้องอาจเข้าข่ายแนวคิดความไร้รัฐไร้สัญชาติโดยพฤตินัยหรือไม่ แม้ด้วยทัศนะของผู้ยื่นคำร้องเองก็อาจไม่ทราบชัด ไม่ว่าภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติโดยพฤตินัยจะถูกกำหนดที่ใด กระบวนการต้องไม่ห้ามหากบุคคลจะร้องขอความคุ้มครองในฐานะผู้ลี้ภัยหรือในฐานะบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติตามอนุสัญญา ๑๙๕๔ สำหรับรัฐที่อยู่ภายใต้กฎหมายระหว่างประเทศ การรับรู้สถานะยอมทำให้รัฐมีภาระหน้าที่ต่อบุคคลมากขึ้นกว่าหน้าที่ซึ่งรัฐพึงมีเมื่อรับรองสถานะของบุคคลเป็นผู้ไร้รัฐไร้สัญชาติโดยพฤตินัย

^{๑๔} ตามที่ระบุไว้ในย่อหน้าที่ 7 ข้างต้นไม่มีนิยามสากล ของคำว่าบุคคลไร้รัฐโดยพฤตินัย มาตรา II.A. ของข้อสรุปปราโต (Prato Conclusion) เจริญรอด 4 ข้างต้นเสนอว่าให้ใช้นิยามปฏิบัติการสำหรับคำว่า ผู้ไร้รัฐโดยพฤตินัยเป็นบุคคลที่อยู่นอกประเทศที่ตนมีสัญชาติที่ไม่สามารถเต็มใจที่จะใช้ประโยชน์จากคุ้มครองจากประเทศนั้นด้วยเหตุผลโดยชอบ การคุ้มครองในความหมายนี้หมายถึงสิทธิการคุ้มครองทางการทูตที่รัฐสัญชาติใช้สิทธิเพื่อปกป้องจากการละเมิดโดยการกระทำโดยมิชอบในระดับสากลต่อคนสัญชาติของตน เช่น การคุ้มครองทางการทูต การคุ้มครองทางกงสุล และความช่วยเหลือโดยทั่วไป รวมทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการกลับไปยังรัฐสัญชาติ

ส่วนที่ ๓ : สถานะของบุคคล ไร้รัฐไร้สัญชาติในระดับประเทศ

ก. กฎหมายระหว่างประเทศและสถานะของ บุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติ

(๑) การเปรียบเทียบระหว่างสถานภาพของผู้ลี้ภัยและสถานะของบุคคลไร้รัฐ ไร้สัญชาติ

๑๒๕. สถานะของบุคคลไร้รัฐตามอนุสัญญา ๑๙๕๔ นำรูปแบบมาจากการดำเนินการสำหรับผู้ลี้ภัย
ในอนุสัญญาว่าด้วยสถานภาพผู้ลี้ภัย ค.ศ. ๑๙๕๑ การเปรียบเทียบเนื้อหาของอนุสัญญาทั้งสอง
แสดงให้เห็นว่าบทบัญญัติต่างๆ ในอนุสัญญา ๑๙๕๔ ถูกนำมาใช้ตามตัวอักษรหรือมีการ
เปลี่ยนแปลงน้อยที่สุดจากบทบัญญัติที่สอดคล้องกันในอนุสัญญาว่าด้วยสถานภาพผู้ลี้ภัย
ค.ศ. ๑๙๕๑ ส่วนใหญ่ที่เป็นเช่นนี้เพราะการจัดทำร่างประวัติศาสตร์ร่วมกันของอนุสัญญาทั้งสองฉบับ
คือ อนุสัญญาว่าด้วยสถานภาพผู้ลี้ภัย ค.ศ. ๑๙๕๑ และ อนุสัญญา ๑๙๕๔ มาจาก
การทำงานของคณะกรรมการเฉพาะกิจว่าด้วยภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติและปัญหาที่เกี่ยวข้อง
ซึ่งได้รับการแต่งตั้งโดยคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคม^{๑๒๕} ค.ศ. ๑๙๔๙ อันเป็นผลมา
จากรายงานการจัดเตรียมร่าง (Travaux Préparatoires) ของอนุสัญญาว่าด้วยสถานภาพ
ผู้ลี้ภัย ค.ศ. ๑๙๕๑ ที่มีความเกี่ยวข้องอย่างยิ่งโดยเฉพาะในการตีความอนุสัญญา ๑๙๕๔^{๑๒๖}
๑๒๖. เช่นเดียวกันกับอนุสัญญาว่าด้วยสถานภาพผู้ลี้ภัย ค.ศ. ๑๙๕๑ สิทธิที่กำหนดไว้ในอนุสัญญา
๑๙๕๔ ไม่จำกัดเฉพาะบุคคลที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติจากการ
พิจารณาสถานะที่ดำเนินการโดยรัฐหรือ UNHCR บุคคลไร้รัฐไร้สัญชาตินับจากช่วงเวลา
ที่บุคคลมีคุณสมบัติตรงเกณฑ์ในอนุสัญญา ๑๙๕๔ การพิจารณาของข้อเท็จจริงนี้เป็นเพียง
การยืนยันสถานะดังกล่าวเท่านั้น แต่สิทธิที่บุคคลภายใต้อนุสัญญา ๑๙๕๔ ได้รับนั้นเชื่อมโยง
กับสภาพของการปรากฏตัวของบุคคลนั้นๆ ในรัฐ โดยประเมินถึงระดับความเกี่ยวพันที่
มีกับประเทศที่บุคคลนั้นอาศัยอยู่

^{๑๒๕} มติ ๒๔๘ (IX) วันที่ ๘ สิงหาคม ค.ศ. ๑๙๔๙ แม้ว่าการคุ้มครองบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติมีจุดประสงค์แต่แรก
ให้ดำเนินการผ่านการออกพิธีสารซึ่งจะใช้บังคับโดยอนุโลมและมีการกำหนดสิทธิสำคัญไว้ในอนุสัญญาว่า
ด้วยสถานภาพผู้ลี้ภัย ค.ศ. ๑๙๕๑ แต่การตัดสินใจภายหลังได้นำมาใช้เป็นเครื่องมือในฐานะอนุสัญญาว่าด้วย
สถานะของบุคคลไร้รัฐ โปรดดูข้อมูลเพิ่มเติมด้านประวัติศาสตร์การร่างอนุสัญญาโดยละเอียดใน Travaux
Préparatoires ใน UNHCR อนุสัญญาว่าด้วยสถานะของบุคคลไร้รัฐ: ประวัติศาสตร์และการตีความ - ความ
เห็นของ Nehemiah Robinson (Convention Relating to the Status of Stateless Persons: Its History
and Interpretation – A Commentary by Nehemiah Robinson) 1955 <http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/4785f03d2.pdf> (“ความคิดเห็นของโรบินสันต่ออนุสัญญาว่าด้วยสถานะของบุคคลไร้รัฐ ค.ศ.
๑๙๕๔”)

^{๑๒๖} โปรดดูย่อหน้า ๑๓๒-๑๓๙ ต่อไปเป็นการเฉพาะเรื่องระดับสิทธิให้แก่บุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติภายใต้อนุสัญญา
ว่าด้วยสถานะของบุคคลไร้รัฐ ค.ศ. ๑๙๕๔ ขึ้นอยู่กับระดับความเกาะเกี่ยวกับรัฐภาคี

๑๒๗. แม้อนุสัญญาทั้งสองมีวิธีการโดยรวมเดียวกัน อนุสัญญา ๑๙๕๔ ยังคงมีความแตกต่างที่มีนัยสำคัญหลายประการจากอนุสัญญา ๑๙๕๑ ไม่มีข้อห้ามมิให้ผลักดันบุคคลกลับโดยไม่สมัครใจ (refoulement) (อนุสัญญา ๑๙๕๑ ข้อ ๓๓) และไม่มีมาตรการควบคุมจากบทลงโทษจากความผิดการเข้าเมืองผิดกฎหมาย (อนุสัญญา ๑๙๕๑ ข้อ ๓๑) นอกจากนี้ทั้งสิทธิในการทำงานและการสมาคมยังต่ำกว่ามาตรฐานการปกป้องที่เทียบเคียงได้ในบทบัญญัติของอนุสัญญา ๑๙๕๑^{๗๗} ขอบเขตการคุ้มครองการถูกไล่ออกจากดินแดนในแต่ละอนุสัญญายังแตกต่างกันอีกด้วย

๑๒๘. บุคคลอาจเป็นบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติพร้อมกับเป็นผู้ลี้ภัยในเวลาเดียวกัน^{๗๘} ในกรณีนี้ย่อมเป็นสิ่งสำคัญที่คำร้องของแต่ละสถานะทั้งสองมีการดำเนินการพิจารณาและสถานะทั้งสองได้รับการรับรองอย่างชัดเจน ในทำนองเดียวกัน หากจำเป็นต้องมีมาตรฐานการคุ้มครองเสริมเพิ่ม รวมถึง การป้องกันจากการผลักดันกลับประเทศหรือดินแดนซึ่งชีวิตหรือเสรีภาพอาจถูกคุกคาม รัฐต้องใช้มาตรฐานการคุ้มครองกับบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติที่มีคุณสมบัติได้รับการคุ้มครองเหล่านี้ด้วย^{๗๙}

(๒) ภาพรวมของมาตรฐานในการปฏิบัติต่อบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติภายใต้อนุสัญญาว่าด้วยสถานะของบุคคลไร้รัฐ ค.ศ. ๑๙๕๔

๑๒๙. มาตรา ๑๒-๓๒ แห่งอนุสัญญา ๑๙๕๔ กำหนดสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่รัฐพึงปฏิบัติต่อบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติ อนุสัญญา ๑๙๕๔ แบ่งสิทธิต่างๆ เป็นหมวดหมู่ดังต่อไปนี้

- สถานะทางกฎหมาย (รวมถึง สถานะบุคคล สิทธิในทรัพย์สิน สิทธิในการสมาคม และการเข้าถึงกระบวนการทางกฎหมาย)
- การจ้างงานโดยได้รับสิ่งตอบแทน (รวมถึง การจ้างงานที่ได้รับค่าจ้าง การทำงานแบบเป็นนายตนเอง และการเข้าถึงงานวิชาชีพโดยเสรี)
- สวัสดิการ (รวมถึง การได้รับปันส่วน ที่อยู่อาศัย การศึกษาภาครัฐ ความช่วยเหลือบรรเทาทุกข์สาธารณะ กฎหมายแรงงาน และประกันสังคม) และ
- มาตรการทางปกครอง (รวมถึง ความช่วยเหลือในทางปกครอง เสรีภาพในการเดินทาง เอกสารประจำตัว เอกสารการเดินทาง ภาษีเงินได้ของแผ่นดิน การโอนสัญชาติ การไล่ออกจากดินแดน และการแปลงสัญชาติ)

^{๗๗} อย่างไรก็ตาม อนุสัญญาว่าด้วยสถานะของผู้ลี้ภัย ค.ศ. ๑๙๕๑ และ อนุสัญญาว่าด้วยสถานะของบุคคลไร้รัฐ ค.ศ. ๑๙๕๔ กำหนดเช่นเดียวกันว่า ขอให้รัฐ “พิจารณาโดยคำนึงถึงปัญหาของบุคคลไร้รัฐในการปรับสิทธิของบุคคลไร้รัฐให้เช่นเดียวกับคนสัญชาติของตน” โปรดดู มาตรา ๑๗ (๒) แห่งอนุสัญญา ๑๙๕๔

^{๗๘} ดังที่กล่าวไว้ในย่อหน้า ๑๕ เบื้องต้น นิยามบุคคลไร้รัฐภายใต้อนุสัญญาว่าด้วยสถานะของบุคคลไร้รัฐและนิยามผู้ลี้ภัยในอนุสัญญาว่าด้วยสถานะผู้ลี้ภัย ค.ศ. ๑๙๕๑ ไม่ได้เป็นการจำกัดซึ่งกันและกัน

^{๗๙} สำหรับข้อมูลเพิ่มเติมว่าด้วยประเมินการคุ้มครองเพิ่มเติม ผู้ลี้ภัย และการร้องขอสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติในกระบวนการกำหนดสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติ และหลักประกันการรักษาความลับโปรดดูย่อหน้า ๗๘-๘๒ ข้างต้น

๑๓๐. อนุสัญญา ๑๙๕๔ ได้กำหนดมาตรฐานขั้นต่ำ เช่นเดียวกับอนุสัญญา ๑๙๕๑ อนุสัญญา ๑๙๕๔ กำหนดว่ารัฐต้องดำเนินการจัดสรรให้ผู้รับประโยชน์ได้รับการปฏิบัติดังนี้
- การปฏิบัติที่จะดำเนินการต่อบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติไม่ว่าจะเป็นการปฏิบัติใดๆ ต้องเป็นไปในลักษณะเดียวกันกับการปฏิบัติต่อพลเมืองหรือคนต่างด้าวอื่นๆ
 - ได้รับการปฏิบัติเช่นเดียวกับคนสัญชาติ
 - ได้รับการปฏิบัติในทางที่เป็นคุณให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ และไม่ว่าในกรณีใดๆ จะต้องได้รับการปฏิบัติที่เป็นคุณไม่น้อยกว่าที่ปฏิบัติต่อคนต่างด้าวโดยทั่วไปในสถานการณ์เดียวกัน และ
 - ได้รับการปฏิบัติแบบเดียวกันกับคนต่างด้าวโดยทั่วไป
๑๓๑. รัฐอาจพิจารณาเพื่ออำนวยความสะดวกเท่าเทียมกันระหว่างบุคคลที่มีสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติและคนสัญชาติมากขึ้น ตามจริงแล้วภายใต้อนุสัญญาสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ รัฐย่อมมีพันธกรณีที่จะทำเช่นนั้นได้ รัฐมีความรับผิดชอบที่จะเคารพ คุ้มครอง และเติมเต็มสิทธิตามอนุสัญญา ๑๙๕๔ สำหรับบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติเพื่อเป็นการตอบแทนพันธกรณีข้อ ๒ แห่งอนุสัญญาเดียวกันที่กำหนดให้บุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติต้องปฏิบัติตามกฎหมายของประเทศที่ตนเองอยู่

(๒.๑) สิทธิแบบค่อยเป็นค่อยไปและมีเงื่อนไข

๑๓๒. สิทธิที่บัญญัติไว้ในอนุสัญญา ๑๙๕๔ จะขยายไปยังบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติโดยขึ้นอยู่กับระดับความผูกพันกับรัฐ บทบัญญัติบางประการมีผลบังคับใช้กับบุคคลใดบุคคลหนึ่งมีคุณสมบัติตรงตามนิยาม “บุคคลไร้รัฐ” ในอนุสัญญา ๑๙๕๔ และอยู่ภายใต้เขตอำนาจของรัฐภาคีหรืออยู่ในดินแดนของรัฐ บุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติอาจได้รับสิทธิอื่นๆ โดยมีเงื่อนไขว่าบุคคลได้ “เข้ารัฐโดยชอบด้วยกฎหมาย” “พำนักในรัฐโดยชอบด้วยกฎหมาย” หรือ “มีถิ่นที่อยู่เป็นปกติวิสัย” ในดินแดนของรัฐภาคี รัฐจึงอาจให้บุคคลที่ผ่านการพิจารณาว่าเป็นบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติได้ รับสิทธิมากกว่าสิทธิที่รัฐประกันไว้แก่บุคคลที่รอการกำหนดสถานะ อย่างไรก็ตามบุคคลประเภทหลังมีสิทธิหลายประการตามอนุสัญญา ๑๙๕๔ ซึ่งคล้ายกับการปฏิบัติต่อผู้ขอลี้ภัย ภายใต้อนุสัญญาว่าด้วยสถานภาพผู้ลี้ภัย ค.ศ. ๑๙๕๑
๑๓๓. สิทธิที่บัญญัติไว้ในอนุสัญญา ๑๙๕๔ จะเริ่มเกิดขึ้นเมื่อบุคคลอยู่ภายใต้เขตอำนาจของรัฐภาคี ได้แก่ สิทธิในสถานะบุคคล (มาตรา ๑๒) สิทธิในทรัพย์สิน (มาตรา ๑๓) การเข้าถึงศาลยุติธรรม (มาตรา ๑๖ (๑)) การปันส่วน (มาตรา ๒๐) การศึกษาภาคีรัฐ (มาตรา ๒๒) ความช่วยเหลือทางปกครอง (มาตรา ๒๕) และการอำนวยความสะดวกในการแปลงสัญชาติ (มาตรา ๓๒) สิทธิเพิ่มเติมที่เกิดขึ้นเมื่อบุคคลปรากฏตัวทางกายภาพอยู่ในดินแดนของรัฐภาคี คือ เสรีภาพในการนับถือศาสนา (มาตรา ๔) และสิทธิในมีการเอกสารระบุตัวตน (มาตรา ๒๗)
๑๓๔. อนุสัญญา ๑๙๕๔ เล็งเห็นว่าบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติที่ “เข้ารัฐโดยชอบด้วยกฎหมาย” ที่ปรากฏตัวในรัฐภาคี (จากภาษาฝรั่งเศสว่า “se trouvant régulièrement”) จะได้รับสิทธิของผู้ “เข้ารัฐโดยชอบด้วยกฎหมาย” เพิ่มเติม รวมถึงสิทธิในการมีส่วนร่วมในการทำงานแบบเป็นนาย

ตัวเอง (มาตรา ๑๘) เสรีภาพในการเดินทางภายในรัฐ (มาตรา ๒๖) และได้รับการป้องกันจากการขับออกจากรัฐ (มาตรา ๓๑)

๑๓๕. บุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติที่ “เข้ารัฐโดยชอบด้วยกฎหมาย” ภายใต้อำนาจรัฐภาคี ต้องได้รับอนุญาตจากรัฐว่าปรากฏตัวในประเทศได้ แนวคิดนี้รวมการปรากฏตัวโดยที่มีบทบัญญัติตามกฎหมายกำหนดว่ามีโทษอย่างชัดเจนและการปรากฏตัวอันเป็นที่ทราบและมีได้ถูกห้าม ทั้งนี้โดยคำนึงถึงสถานการณ์ส่วนบุคคลทั้งหมดของบุคคลนั้นๆ^{๑๐} การปรากฏตัวอาจเป็นการชั่วคราวก็ได้ การตีความข้อกำหนดในอนุสัญญา ๑๙๕๔ ต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และจุดประสงค์ของอนุสัญญา ๑๙๕๔ เพื่อให้มั่นใจว่าบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติสามารถใช้สิทธิที่กำหนดไว้ในอนุสัญญา ๑๙๕๔ ให้ได้อย่างกว้างขวางที่สุด ซึ่งประวัติศาสตร์การร่างอนุสัญญา ๑๙๕๔

^{๑๐} อนุสัญญาว่าด้วยสถานะผู้ลี้ภัย ค.ศ. ๑๙๕๑ กล่าวถึงการได้รับสิทธิเฉพาะด้านของผู้ลี้ภัยตามเงื่อนไขต่างๆ ตามระดับความผูกพันกับรัฐ โปรดดูวรรค ๒๙ ของ UNHCR, *หมายเหตุการคุ้มครองระหว่างประเทศ / AC.96 / 830*, ๗ กันยายน ๑๙๙๔, <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3f0a935f2.html> ตาม “ความคิดเห็นของโรบินสันต่ออนุสัญญาว่าด้วยสถานะของบุคคลไร้รัฐ ค.ศ. ๑๙๕๔” ในเชิงอรรถ ๗๕ ดังกล่าวไว้ข้างต้น: “ควรสันนิษฐานว่าคำว่า ‘เข้ารัฐโดยชอบด้วยกฎหมาย’ ที่ใช้อนุสัญญาฯ นี้ [๑๙๕๔] มีความหมายเช่นเดียวกับในอนุสัญญาว่าด้วยสถานะผู้ลี้ภัย”; ในย่อหน้าที่ ๕ ในความเห็นต่อข้อ ๑๕ แนวคิดการพำนักโดย “ชอบด้วยกฎหมาย” ตามวัตถุประสงค์ของอนุสัญญาว่าด้วยสถานะผู้ลี้ภัย ค.ศ. ๑๙๕๑ และในแง่ของประวัติศาสตร์ร่างอนุสัญญาว่าด้วยสถานะผู้ลี้ภัย ค.ศ. ๑๙๕๑ และ อนุสัญญาว่าด้วยสถานะของบุคคลไร้รัฐ ค.ศ. ๑๙๕๔ ที่ได้กระทำร่วมกัน จึงนำอนุสัญญาว่าด้วยสถานะผู้ลี้ภัย ค.ศ. ๑๙๕๑ ไปใช้ในการตีความอนุสัญญาว่าด้วยสถานะของบุคคลไร้รัฐ ค.ศ. ๑๙๕๔ ดังนี้” ... “ชอบด้วยกฎหมาย” คือ การได้รับการประเมินด้วยกฎหมายและกฎระเบียบของประเทศที่มีตามปกติ ทว่า การตัดสินใจความชอบด้วยกฎหมายควรคำนึงถึงสถานการณ์รอบด้าน รวมถึงข้อเท็จจริงว่ามีการเข้ารัฐอันเป็นที่ทราบและมีได้ถูกห้ามหรือรัฐยอมให้มีการปรากฏตัวในรัฐ เพราะสถานการณ์ที่ล่อแหลมของบุคคลนั้น” โปรดดูในเรื่องนี้การอภิปรายการ “เข้ารัฐโดยชอบด้วยกฎหมาย” ในย่อหน้าที่ ๘ ของ UNHCR “*การพำนักโดยชอบด้วยกฎหมาย*” - *หมายเหตุว่าด้วยการตีความ (Lawfully Staying) – A Note on Interpretation*), ๓ พฤษภาคม ๑๙๘๘ <http://www.unhcr.org/refworld/docid/42ad93304.html> คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติได้ตัดสินว่า บุคคลที่ต้องคำสั่งขับไล่แต่ไม่ได้มีการบังคับใช้ได้รับอนุญาตให้อยู่ในสวีเดนตามหลักมนุษยธรรมเป็นบุคคลที่ “เข้าดินแดนโดยชอบด้วยกฎหมาย” เพื่อวัตถุประสงค์ให้ใช้สิทธิเสรีภาพในการเดินทาง ซึ่งได้รับการคุ้มครองตามกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง มาตรา ๑๒ โปรดดู Celepli v. สวีเดน CCPR / C / 51 / D / 456/1991 วันที่ ๒๖ กรกฎาคม ๑๙๙๔ <http://www.refworld.org/docid/51b6e7ad4.html> ย่อหน้า ๙.๒

ได้ยื่นยันไว้^{๑๑๐} ผู้ยื่นคำร้องขอสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติที่เข้าสู่การกำหนดสถานะจึง “เข้ารัฐโดยชอบด้วยกฎหมาย” ในดินแดนของรัฐภาคี^{๑๑๑} ในทางกลับกันบุคคลที่ไม่มีสถานะคนเข้าเมืองในประเทศและไม่ได้รับโอกาสให้เข้าสู่กระบวนการพิจารณาสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติไม่ได้ “เข้ารัฐโดยชอบด้วยกฎหมาย” ในประเทศ

๑๓๖. อนุสัญญา ๑๙๕๔ กำหนดสิทธิต่างๆ ของการ “พำนักโดยชอบด้วยกฎหมาย” ในรัฐภาคีเพิ่มเติม (จากภาษาฝรั่งเศสว่า “résident régulièrement”) ได้แก่ สิทธิการ “พำนักโดยชอบด้วยกฎหมาย” ในอนุสัญญา ๑๙๕๔ รวมถึงสิทธิในการสมาคม (มาตรา ๑๕) สิทธิในการทำงาน (มาตรา ๑๗) การปฏิบัติวิชาชีพโดยเสรี (มาตรา ๑๙) การเข้าถึงที่อยู่อาศัยที่รัฐจัดให้ (มาตรา ๒๑) สิทธิในการบรรเทาทุกข์สาธารณะชน (มาตรา ๒๓) สิทธิแรงงานและประกันสังคม (มาตรา ๒๔) และเอกสารการเดินทาง (มาตรา ๒๘)^{๑๑๒}

^{๑๑๐} โปรดดูความเห็นของโรบินสันต่ออนุสัญญาว่าด้วยสถานะของบุคคลไร้รัฐ ค.ศ. ๑๙๕๔ เซิงอรรถ ๗๕ ข้างต้น โดยเฉพาะมาตรา ๑๕, ๑๘ และ ๓๑ ในแง่ของประวัติศาสตร์การจัดทำร่างอนุสัญญาว่าด้วยสถานะผู้ลี้ภัย ค.ศ. ๑๙๕๑ และอนุสัญญาว่าด้วยสถานะของบุคคลไร้รัฐ ค.ศ. ๑๙๕๔ ร่วมกัน และขอบเขตที่บัญญัติในอนุสัญญา ๑๙๕๔ สะท้อนอนุสัญญา ๑๙๕๑ ดังนั้นสิ่งสำคัญที่จะต้องทราบคือถ้อยแถลงของผู้ร่วมประชุมจากฝรั่งเศสในการอธิบายความหมายของคำว่า “การยอมรับโดยปกติวิสัย” ที่ใช้ในข้อความที่ประเทศฝรั่งเศสเสนอ ซึ่งคณะกรรมการยกย่องยอมรับในภายหลัง ความว่า: “ผู้ใดครอบครองใบอนุญาตพำนักย่อมมีสถานะปกติ ด้วยความเป็นจริงเดียวกันบุคคลที่ยังไม่ได้ครอบครองใบอนุญาตอยู่อาศัยแต่ได้สมัครขอรับใบอนุญาตนั้นและมีบริบরণว่าได้ยื่นคำร้องแล้วถือว่าอยู่ในสถานะปกติ เฉพาะบุคคลที่ไม่ได้ร้องขอสถานะหรือร้องขอสถานะแต่ได้รับการปฏิเสธคำร้องเท่านั้นที่มีสถานะผิดปกติ “ คณะกรรมการเฉพาะกิจว่าด้วยผู้ลี้ภัยและบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติและปัญหาที่เกี่ยวข้องแห่งองค์การสหประชาชาติ *วาระแรก: สรุบบันทึกการประชุมครั้งที่สิบห้า* ที่เลค ซัคเซส, นิวยอร์ก, ๒๗ มกราคม ๑๙๕๐ E / AC.32 / SR.15, วันที่ ๖ กุมภาพันธ์ ๑๙๕๐, <http://www.unhcr.org/refworld/docid/40aa1d5f2.html> ขณะที่คำว่า “การยอมรับโดยปกติวิสัย” ในที่สุดไม่ได้อยู่ในอนุสัญญาว่าด้วยสถานะผู้ลี้ภัย ค.ศ. ๑๙๕๑ แต่เป็นที่มานะคิดของ “เข้ารัฐโดยชอบด้วยกฎหมาย”

^{๑๑๑} โปรดดู ย่อหน้า ๗๒ ซึ่งกำหนดว่า ขั้นตอนการกำหนดสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติจะมีผลระงับยับยั้งการดำเนินการบุคคลที่อยู่ในกระบวนการกำหนดสถานะจากรัฐ ตลอดระยะเวลากระบวนการกำหนดสถานะจนเมื่อได้รับผลการพิจารณา ระยะเวลาที่บุคคลที่จะได้รับการพิจารณาว่า “เข้ารัฐโดยชอบด้วยกฎหมาย” ในประเทศใดประเทศหนึ่งเป็นผลมาจากการอยู่ในกระบวนการกำหนดสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติมักจะเป็นระยะเวลาสั้นๆ ดังที่กล่าวไว้ในย่อหน้า ๗๔-๗๕ การดำเนินการพิจารณาคำร้องที่เขียนโดยมีพื้นฐานที่ดีอาจต้องใช้เวลาไม่กี่เดือนเพื่อบรรลุการกำหนดสถานะขั้นสุดท้าย ส่วนการตัดสินใจเบื้องต้นโดยทั่วไปจะใช้เวลาไม่เกินหกเดือนนับจากยื่นคำร้องในประเทศ

^{๑๑๒} ตั้งแต่วันที่ ๑ เดือนเมษายน ค.ศ. ๒๐๑๐ เอกสารการเดินทางทั้งหมดที่ออกโดยรัฐ รวมทั้งเอกสารการเดินทางสำหรับบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติตามอนุสัญญาว่าด้วยสถานะของบุคคลไร้รัฐ ค.ศ. ๑๙๕๔ จะต้องสามารถอ่านได้โดยเครื่องอ่านสอคล้องกับที่องค์การการบินพลเรือนระหว่างประเทศ (“ICAO”) กำหนดมาตรฐาน โปรดดู ICAO ภาคผนวก ๙ ของอนุสัญญาว่าด้วยการบินพลเรือนระหว่างประเทศ, *การอำนวยความสะดวก (Annex 9 to the Convention on International Civil Aviation, Facilitation)* กรกฎาคม ๒๐๐๕ และ ICAO-UNHCR, *คู่มือสำหรับการออกเอกสารที่เครื่องอ่านสามารถอ่านได้เดินทางเพื่อผู้ลี้ภัยและบุคคลไร้รัฐ (Guide for Issuing Machine Readable Travel Documents for Refugees and Stateless Persons)* ตุลาคม ๒๐๑๒, <http://www.refworld.org/docid /52b166a34.html>

๑๓๗. ข้อกำหนดด้าน “การพำนักโดยชอบด้วยกฎหมาย” กำหนดกรอบระยะเวลาการแสดงผลตนในดินแดนมากขึ้น โดยไม่จำเป็นต้องมีสถานะการพำนักถาวร หากรัฐอนุญาตให้พำนักในช่วงเวลาสั้นๆ ก็เป็นการเพียงพอแล้ว ตราบใดที่บุคคลนั้นไม่ได้เป็นผู้เข้าเยี่ยมเยียนประเทศชั่วคราว บุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติที่ได้รับอนุญาตให้มีถิ่นพำนักในประเภทนี้^{๑๔๔} นอกจากนี้ยังครอบคลุมบุคคลที่ได้รับอนุญาตให้พำนักชั่วคราวที่จะอยู่นานกว่าไม่กี่เดือน ในทางตรงกันข้ามผู้เยี่ยมเยียนประเทศเป็นระยะเวลาสั้นๆ ไม่ถือว่า “พำนักโดยชอบด้วยกฎหมาย” บุคคลที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติตามกระบวนการกำหนดสถานะ แต่ผู้ที่ไม่ได้ใบอนุญาตพำนักได้รับการรับรองทั่วไปว่า “การพำนักโดยชอบด้วยกฎหมาย” ในรัฐภาคีโดยอาศัยได้ตามระยะเวลาที่ใช้รอการกำหนดสถานะในประเทศ

๑๓๘. สิทธิสูงสุดทำนองที่อนุสัญญา ๑๙๕๔ กำหนดให้แก่บุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติที่ “มีถิ่นที่อยู่เป็นปกติวิสัย” หรือ “ภูมิลำเนา” ในรัฐภาคี สิทธิสำหรับผู้ที่มี “มีถิ่นที่อยู่เป็นปกติวิสัย” ได้แก่ การคุ้มครองสิทธิทางศิลปะและทรัพย์สินทางปัญญา (มาตรา ๑๔) และสิทธิที่เกี่ยวข้องกับการเข้าถึงศาลยุติธรรม รวมทั้งความช่วยเหลือทางกฎหมายและความช่วยเหลือในการวางเงินประกันหรือจ่ายหลักประกันค่าใช้จ่ายทางกฎหมาย (มาตรา ๑๖ (๒))

๑๓๙. สภาพที่บุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติมี “ถิ่นที่อยู่เป็นปกติวิสัย” หรือ มี “ภูมิลำเนา” แสดงว่า บุคคลอาศัยอยู่ในรัฐภาคีอย่างต่อเนื่องและเสถียร “ถิ่นที่อยู่เป็นปกติวิสัย” ย่อมเป็นที่เข้าใจได้ว่ามีที่อยู่อาศัยที่เสถียรและเป็นที่อยู่อาศัยโดยข้อเท็จจริง ครอบคลุมถึงการที่บุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติผู้ที่ได้รับอนุญาตให้มีถิ่นพำนักถาวร และยังใช้กับบุคคลที่ไม่มีใบอนุญาตให้พำนักแต่ตั้งรกรากอยู่ในประเทศนานหลายปีและคาดหวังว่าจะมีที่อยู่อาศัยในประเทศนั้นต่อไป

(๓) กฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ

๑๔๐. สถานะของบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติตามกฎหมายภายในประเทศต้องสะท้อนบทบัญญัติของกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้อง ส่วนใหญ่สิทธิมนุษยชนนั้นยอมให้กับบุคคลทุกคนโดยไม่คำนึงถึงสัญชาติหรือสถานะการเข้าเมืองรวมทั้งต้องใช้กับบุคคลไร้รัฐไร้

^{๑๔๔} แนวคิดของการ “พำนัก” ได้รับการตีความตามบริบทของอนุสัญญาว่าด้วยสถานะผู้ลี้ภัย ค.ศ. ๑๙๕๑ และมีผลบังคับใช้กับการตีความอนุสัญญาว่าด้วยสถานะของบุคคลไร้รัฐ ค.ศ. ๑๙๕๔ ดังนี้ “การพำนัก” หมายถึง การอยู่อาศัยที่ไม่ถาวรแม้จะชัดเจนมากขึ้นกว่าการและพักเปลี่ยนเส้นทางเดินทาง” โปรดดูย่อหน้า ๒๓ UNHCR “การพำนักโดยชอบด้วยกฎหมาย” - หมายเหตุว่าด้วยการตีความ ในเชิงอรรถที่ ๔๐ ข้างต้น

สัญชาติด้วย^{๕๕} นอกจากนี้หลักความเสมอภาคและไม่เลือกปฏิบัติเป็นการทั่วไป ห้ามการเลือกปฏิบัติใดๆ บนพื้นฐานสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติ^{๕๖} อาจมีการจำแนกกลุ่มบุคคลโดยชอบสำหรับกลุ่มต่างๆ ที่มีสถานะต่างกันในสาระสำคัญ^{๕๗} ดังนั้นรัฐอาจสำรวจมาตรการยืนยันสิทธิเพื่อช่วยกลุ่มบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติที่เปราะบางพิเศษโดยเฉพาะในดินแดนของตน

๑๔๑. กฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศเสริมระบบการคุ้มครองที่กำหนดไว้ในอนุสัญญา ๑๙๕๔^{๕๘} ทั้งยังมีข้อบัญญัติในกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศจำนวนมากที่กำหนดสิทธิที่พบในอนุสัญญา ๑๙๕๔ กฎหมายอื่นๆ กำหนดมาตรฐานที่สูงขึ้นในการปฏิบัติหรือเพื่อสิทธิมนุษยชนที่ไม่ปรากฏในอนุสัญญา ๑๙๕๔ ด้วย^{๕๙}
๑๔๒. สิ่งสำคัญสำหรับบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติคือสิทธิที่บัญญัติไว้ในกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ข้อ ๑๒ (๔) คือสิทธิในการเข้า “ประเทศของตนเอง” สิทธิ

^{๕๕} โปรดดู คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน, *ข้อเสนอแนะทั่วไป ฉบับที่ ๑๕* (สถานะคนต่างด้าวภายใต้กติกาฯ) (General Comment No.15 (The Position of Aliens under the Covenant) ๑๑ เมษายน ๑๙๘๖ ที่ <http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/45139acfc.pdf> คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน, *ข้อเสนอแนะทั่วไป ฉบับที่ ๓๑* (พันธกรณีตามกฎหมายทั่วไปของรัฐภาคีของกติกาฯ) CCPR / C / 21 / Rev.1 / Add.13, ๒๖ พฤษภาคม ๒๐๐๔, ที่ <http://www.refworld.org/docid/478b26ae2.html> โปรดดู คณะอนุกรรมการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ, *ผู้รายงานพิเศษสิทธิของประชาชนที่ไม่ใช่พลเมือง รายงานฉบับสุดท้าย E / CN / Sub.2 / 2003/23* ๒๖ พฤษภาคม ๒๐๐๓ ที่ <http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/3f46114c4.pdf> โปรดสังเกตว่าการอุปโภคสิทธิมนุษยชนเต็มรูปแบบย่อมได้รับการอำนวยความสะดวกเพราะเหตุที่บุคคลครอบครองของสัญชาติ ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องมีการคุ้มครองเฉพาะแก่บุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติภายใต้อนุสัญญาว่าด้วยสถานะของบุคคลไร้รัฐ ค.ศ. ๑๙๕๔

^{๕๖} โปรดดูตัวอย่าง กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ข้อ ๒ (๑) และ ข้อ ๒๖

^{๕๗} โปรดดู คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน, *ข้อเสนอแนะทั่วไปฉบับที่ ๑๘* (การไม่เลือกปฏิบัติ), ๑๐ พฤศจิกายน ๑๙๘๙, <http://www.unhcr.org/refworld/pd/453883fa8.pdf> ย่อหน้า ๑๓ โปรดพิจารณาบทสรุปผู้บริหารและย่อหน้า ๒๓ ใน *ผู้รายงานพิเศษสิทธิของประชาชนที่ไม่ใช่พลเมือง รายงานฉบับสุดท้าย* กล่าวไว้ในเชิงอรรถที่ ๘๕

^{๕๘} นอกจากนี้ยังมีการอภิปรายเกี่ยวกับประเทศที่ยังไม่ได้เข้าเป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วยสถานะของบุคคลไร้รัฐ ค.ศ. ๑๙๕๔ โปรดดูต่อไปในย่อหน้าที่ ๑๖๖ ด้านล่าง

^{๕๙} ตัวอย่างเช่นการป้องกันการควบคุมตัวโดยพลการในข้อ ๙ (๑) ของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง และอนุสัญญาสิทธิมนุษยชนระดับภูมิภาคที่บังคับใช้อยู่

นี้ก้าวไกลกว่าการเข้าประเทศซึ่งบุคคลถือสัญชาติ^{๑๐๑} นอกจากนี้ยังรับรองสิทธิการเข้าแล้วยังรับรองสิทธิการอยู่ในประเทศของบุคคลที่มีความสัมพันธ์พิเศษกับรัฐ ซึ่งรวมถึงบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติที่มีความสัมพันธ์ยาวนานกับรัฐ และบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติที่ถูกเพิกถอนสัญชาติซึ่งเป็นการละเมิดกฎหมายระหว่างประเทศ หรือผู้ที่ได้รับการปฏิเสธสัญชาติจากรัฐ ในกรณีที่ได้รัฐอื่นสืบทอดสิทธิจากดินแดนเดิมที่บุคคลอาศัยเป็นปกติวิสัย

๑๐๓. ข้อพิจารณาประการหนึ่งคือแม้กฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศมีพัฒนาการต่าง ๆ อนุสัญญา ๑๙๕๔ ยังคงมีนัยสำคัญในการรับมือภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติเฉพาะด้านซึ่งยังไม่มีกฎหมายอื่นๆ รับมือ โดยเฉพาะบทบัญญัติเรื่องเอกสารประจำตัวและเอกสารการเดินทางเช่นเดียวกับการให้ความช่วยเหลือทางปกครองแก่บุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติ นอกจากนี้บทบัญญัติในอนุสัญญา ๑๙๕๔ ไม่อนุญาตให้มีการลิดรอนสิทธิในช่วงเวลาที่เกิดเหตุฉุกเฉินสาธารณะ ซึ่งแตกต่างจากอนุสัญญาสิทธิมนุษยชนบางฉบับและยังกำหนดมาตรฐานกว้างกว่าอนุสัญญาอื่นๆ ภายใต้กฎหมายสิทธิมนุษยชน^{๑๐๒}

ข. บุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติในสถานการณ์ของการโยกย้ายถิ่นฐาน

(๑) บุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติที่ยังรอการพิจารณาสถานะ

๑๐๔. ตามที่กล่าวไว้ในบทนำของหนังสือคู่มือฉบับนี้ แม้ว่าอนุสัญญา ๑๙๕๔ จะไม่ได้กล่าวถึงขั้นตอนกระบวนการพิจารณาสถานะภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติอย่างชัดเจน แต่มีนัยบ่งบอกถึงความรับผิดชอบของรัฐในการระงับตัวบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติ เพื่อสร้างความเห็นพ้องในการปฏิบัติการตามมาตรฐานที่เหมาะสมภายใต้อนุสัญญา^{๑๐๓} ย่อหน้าต่อจากนี้จะกล่าวถึงสถานะที่เหมาะสมของบุคคลที่อยู่ระหว่างการพิจารณาสถานะความเป็นบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติ

^{๑๐๑} โปรดดูคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน, *ข้อเสนอแนะทั่วไป* ฉบับที่ ๒๗ (เสรีภาพในการเดินทาง) CCPR / C / 21 / Rev.1 / Add.9 ๒ พฤศจิกายน ๑๙๙๙ <http://www.refworld.org/docid/45139c394.html> ย่อหน้า ๒๐: การใช้คำตามข้อ ๑๒ วรรค ๔ ไม่แยกแยะระหว่างคนชาติและคนต่างด้าว (“ไม่มีผู้ใด”) ดังนั้นสามารถระบุบุคคลที่มีสิทธิที่จะใช้สิทธินี้ โดยการตีความความหมายของคำว่า “ประเทศของตนเอง” ซึ่งขอบเขตของ “ประเทศของตนเอง” กว้างกว่าแนวคิด “ประเทศที่ตนถือสัญชาติ” โดยไม่จำกัดสัญชาติในความหมายอย่างเป็นทางการว่าเป็นสัญชาติที่ได้มาโดยการเกิดหรือได้มาโดยการให้สัญชาติ อย่างน้อยที่สุดครอบคลุมบุคคลที่มีความสัมพันธ์พิเศษหรือสิทธิร้องขอความสัมพันธ์กับประเทศที่กำหนด ทำให้ไม่สามารถพิจารณาบุคคลเช่นนี้ให้เป็นเพียงคนต่างด้าวทั่วไป ตัวอย่างเช่น กรณีคนชาติของประเทศที่ถูกถอนสัญชาติของตนอันเป็นการละเมิดกฎหมายระหว่างประเทศและบุคคลจากประเทศที่ตนสัญชาติ แต่ประเทศนั้นถูกผนวกหรือโอนเป็นส่วนหนึ่งของอีกประเทศ บุคคลที่ถูกปฏิเสธสัญชาติชาติ เป็นต้น นอกจากนี้ภาษาในมาตรา ๑๒ วรรค ๔ ยังอนุญาตให้ตีความแบบกว้างที่อาจครอบคลุมประเภทผู้อาศัยในระยะยาวอื่นๆ รวมทั้งแต่ไม่จำกัดเฉพาะบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติที่ถูกลิดรอนสิทธิที่จะได้รับสัญชาติโดยพลการจากประเทศภูมิลำเนา

^{๑๐๒} เช่นการป้องกันมิให้ขับบุคคลที่ “เข้ารัฐโดยชอบด้วยกฎหมาย” ออกจากรัฐ ในดินแดนที่กำหนดไว้ภายใต้กติกากระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ข้อ ๑๓ เพื่อการคุ้มครองเชิงกระบวนการส่วนอนุสัญญาว่าด้วยสถานะของบุคคลไร้รัฐ ค.ศ. ๑๙๕๔ มาตรา ๓๑ ยังจำกัดการขับบุคคลออกไปจากรัฐโดยชอบธรรมไว้ชัดเจน

^{๑๐๓} โปรดดูย่อหน้า ๘

๑๔๕. บุคคลซึ่งอยู่ระหว่างรอคำตัดสินพิจารณาสถานะ มีสิทธิขั้นต่ำตามขอบเขตอำนาจกฎหมาย หรือการดำรงอยู่ในอาณาเขตและสิทธิ “อันชอบด้วยกฎหมาย”^{๑๓๓} ดังนั้นสถานะของบุคคลไม่ ว่าหญิงหรือชายต้องประกันให้มีเอกสารระบุตัวตน สิทธิในการสร้างอาชีพตนเอง อิสรภาพในการเดินทาง และความคุ้มครองจากการถูกผลักดันออกนอกประเทศ94เป็นการเฉพาะนอกเหนือสิ่งอื่น สิทธิภายใต้อนุสัญญา ตามที่กล่าวถึงข้างต้นคล้ายคลึงกับสิทธิตามอนุสัญญา ๑๙๕๑ จึงแนะนำให้ปัจเจกบุคคลซึ่งอยู่ระหว่างรอการพิจารณาสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติได้รับการปฏิบัติด้วยมาตรฐานเดียวกับผู้ขอลี้ภัย ซึ่งคำร้องอยู่ระหว่างการพิจารณาโดยรัฐเดียวกัน
๑๔๖. สถานะของผู้ที่อยู่ระหว่างการพิจารณาสถานะภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติต้องสะท้อนสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องต่างๆ เช่น ความคุ้มครองจากการถูกกักขังโดยพลการ และความช่วยเหลือตามความจำเป็นพื้นฐาน^{๑๓๕} การอนุญาตให้บุคคลที่อยู่ระหว่างการพิจารณาสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติ ได้รับการจ้างงานเพื่อสร้างรายได้ แม้ว่าจะอยู่ภายในขอบเขตจำกัด อาจลดความกดดันต่อทรัพยากรของรัฐ และเสริมศักดิ์ศรีและการพึ่งตนเองได้ของบุคคลผู้นั้น

(๒) สิทธิอาศัยของบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติที่ถูกต้องกำหนดสถานะแล้ว

๑๔๗. แม้ว่าอนุสัญญา ๑๙๕๔ ไม่ได้กำหนดอย่างชัดเจนให้รัฐมอบสิทธิในการพำนักอาศัยแก่คนที่ถูกต้องกำหนดสถานะเป็นบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติ แต่การอนุญาตให้สิทธินี้จะช่วยเติมเต็มเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของสนธิสัญญา ซึ่งสะท้อนอยู่ในแนวทางปฏิบัติของรัฐว่าด้วยขั้นตอนกระบวนการพิจารณาสถานะบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติ หากปราศจากสิทธิในการอยู่อาศัยแล้ว บุคคลก็ยังคงเสี่ยงต่อความไม่มั่นคงและการกีดกันจากสิทธิต่างๆ ซึ่งระบุอยู่ในอนุสัญญา ๑๙๕๔ และกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ
๑๔๘. ในการนี้จึงแนะนำให้รัฐมอบใบอนุญาตพำนักอาศัยเป็นระยะเวลาอย่างน้อย ๒ ปีให้แก่ผู้ที่ได้รับการรับรองว่าเป็นบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติ แม้ว่าใบอนุญาตสำหรับระยะเวลาที่ยาวนานกว่านี้ เช่น 5 ปี จะสอดคล้องกับผลประโยชน์ด้านความมีเสถียรภาพมากกว่า โดยใบอนุญาตนี้สามารถต่ออายุได้ และมีความเป็นไปได้ในการแปลงสัญชาติที่อำนวยความสะดวกให้เกิดขึ้นภายใต้มาตรา ๓๒ ของอนุสัญญา ๑๙๕๔ นี้
๑๔๙. หากบุคคลที่ได้รับการรับรองว่าเป็นบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติ และต่อมาได้รับสัญชาติหรือได้สัญชาติคืนจากอีกรัฐหนึ่ง อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงกฎหมายเกี่ยวกับสัญชาติ สถานะบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติของบุคคลนั้นจะยุติลงตามอนุสัญญา ๑๙๕๔ ซึ่งอาจสร้างความชอบธรรมให้แก่การยกเลิกใบอนุญาตพำนักอาศัยที่ได้รับเมื่อมีสถานะเป็นบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติ และต้องคำนึงด้วยว่าสัดส่วนเกี่ยวกับสิทธิและปัจจัยภายใต้กฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ อาทิ ระดับใดที่บุคคลจะสามารถสร้างชีวิตส่วนตัวและครอบครัวในรัฐได้
๑๕๐. การรับรองว่าบุคคลนั้นมีสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติตามอนุสัญญา ๑๙๕๔ ยังนำไปสู่การนำไปใช้

^{๑๓๓} ตามที่กล่าวไว้ในย่อหน้า ๑๓๔-๑๓๕ ข้างต้น ซึ่งนำมาใช้กับรัฐที่ไม่มีขั้นตอนกระบวนการกำหนดสถานะเป็นการเฉพาะ เมื่อบุคคลกล่าวอ้างเรียกร้องความเป็นบุคคลไร้รัฐในอีกบริบทหนึ่งด้วย

^{๑๓๕} โปรดดูย่อหน้า ๑๔๐-๑๔๑ ข้างต้น

สิทธิ “การอาศัยอย่างถูกต้องตามกฎหมาย”^{๑๖} นอกเหนือจากสิทธิอาศัยด้วย ดังนั้นสิทธิในการทำงาน การเข้าถึงบริการสาธารณสุขและความช่วยเหลือทางสังคม รวมทั้งเอกสารการเดินทางต้องประกอบมากับใบอนุญาตการพำนักอาศัย

๑๕๑. แม้ว่าอนุสัญญา ๑๙๕๔ ไม่ได้กล่าวถึงเอกภาพของครอบครัว แต่ก็ส่งเสริมให้รัฐภาคีเอื้ออำนวยให้ผู้ที่ได้รับการรับรองสถานะไร้รัฐไร้สัญชาติในเขตดินแดนตนกลับมามีครอบครัวพร้อมกับคู่สมรสและผู้อยู่ในอุปการะ^{๑๗} โดยแท้จริงแล้วรัฐบางรัฐมีพันธกรณีตามสนธิสัญญาสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศหรือระดับภูมิภาคที่เกี่ยวข้องให้ดำเนินการดังกล่าวได้^{๑๘}

๑๕๒. บทบัญญัติทั้ง ๒ ในอนุสัญญาที่ครอบคลุมจำกัดแค่สำหรับบุคคลที่มี “ถิ่นที่อยู่อาศัยประจำ” ไม่ได้แปรจากการรับรองสถานะบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติโดยอัตโนมัติ^{๑๙} อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาว่าบุคคลได้ใช้ชีวิตอยู่ในประเทศอย่างมีเสถียรภาพแล้ว บทบัญญัติเหล่านี้ก็นำมาใช้ได้

(๓) เมื่อมีความคุ้มครองในรัฐอื่น

๑๕๓. หากบุคคลที่ได้รับการรับรองว่าเป็นบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติมีโอกาสได้รับความคุ้มครองที่น่าจะเป็นไปได้จริงในอนาคตอันใกล้ ซึ่งสอดคล้องกับมาตรฐานของอนุสัญญา ๑๙๕๔ จากอีกรัฐหนึ่ง รัฐเจ้าภาพสามารถใช้ดุลพินิจในการให้สถานะที่มีลักษณะเปลี่ยนผ่านมากกว่าที่กล่าวไว้ในย่อหน้า ๑๔๘-๑๕๒ ข้างต้น โดยให้พิจารณาแยกสำหรับผู้ที่สมัครใจหรือเลือกที่จะสละสัญชาติ^{๒๐}

๑๕๔. ในกรณีเหล่านี้ต้องให้ความระมัดระวังเพื่อประกันเกณฑ์การกำหนดว่าปัจเจกบุคคลมีโอกาสได้รับความคุ้มครองจากที่อื่นที่น่าจะเป็นจริงนั้นเป็นการตีความอย่างแคบ^{๒๑} ในมุมมองของ UNHCR จะสามารถพิจารณาว่ามี การให้ความคุ้มครองในประเทศอื่นเมื่อบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติ

^{๑๖} โปรดดูย่อหน้า ๑๓๖-๑๓๗ ข้างต้น

^{๑๗} ส่วนคำอธิบายเกี่ยวกับเอกภาพของครอบครัวในบริบทของอนุสัญญา ๑๙๕๑ ให้อ่าน *Handbook on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status* ตามข้อความหมายเหตุ ๔๗ ข้างต้น ย่อหน้า ๑๘๑-๑๘๘ ผู้อยู่ในอุปการะของบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติจะมีสิทธิได้รับสถานะบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติหรือไม่ขึ้นขึ้นอยู่กับ การตรวจสอบสถานะสัญชาติของผู้อยู่ในอุปการะแต่ละคน เพื่อยืนยันความถูกต้องตามคุณสมบัติของ “บุคคลไร้รัฐ” ตามอนุสัญญา ๑๙๕๔ อย่างไรก็ตามการเอื้ออำนวยให้เกิดเอกภาพของครอบครัวก็สามารถทำได้โดยการให้สิทธิอาศัยแก่ผู้อยู่ในอุปการะของบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติในเขตดินแดนของรัฐภาคี แม้ว่าผู้อยู่ในอุปการะจะไม่ใช่บุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติก็ตาม

^{๑๘} โปรดดูย่อหน้า ๑๔๐-๑๔๓ ข้างต้นเพิ่มเติมว่าพันธกรณีด้านสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศเสริมสิทธิตามอนุสัญญา ๑๙๕๔ อย่างไรบ้าง

^{๑๙} โปรดดูย่อหน้า ๑๓๘-๑๓๙ ข้างต้น

^{๒๐} โปรดดูย่อหน้า ๑๖๑-๑๖๒ เพิ่มเติมข้างต้น

^{๒๑} นอกจากนี้ จำเป็นต้องมีมาตรการป้องกันเพื่อปกป้องบุคคลที่ปราศจากสถานะทางกฎหมายในทุกที่ และประกันว่าสถานการณ์พิเศษต่างๆ ที่สร้างความชอบธรรมในการออกใบอนุญาตพำนักอาศัย จะได้รับการตรวจสอบอย่างถูกต้องเหมาะสม

- สามารถได้รับหรือได้คืนสัญชาติผ่านขั้นตอนกระบวนการเรียบง่าย รวดเร็ว และไม่ขึ้นอยู่กับดุลพินิจ ซึ่งเป็นเพียงพิธีทางการ หรือ
- ได้รับสถานะอยู่อาศัยถาวรในประเทศถิ่นที่อยู่อาศัยประจำ ซึ่งการเดินทางกลับโดยพลันสามารถทำได้

๑๕๕. โดยกรที่ได้รับหรือได้คืนสัญชาติ บุคคลต้องสามารถใช้ประโยชน์จากขั้นตอนกระบวนการที่เข้าถึงได้ง่าย ทั้งทางกายภาพและทางการเงิน รวมทั้งเรียบง่ายในเชิงขั้นตอนกระบวนการและข้อกำหนดด้านหลักฐาน นอกจากนี้กระบวนการได้รับสัญชาติหรือได้คืนสัญชาติต้องรวดเร็วและประกันผล เนื่องจากไม่ขึ้นกับดุลพินิจหากได้บรรลุซึ่งข้อกำหนดที่บัญญัติไว้แล้ว^{๑๐๒}

๑๕๖. ในทางตรงกันข้ามขั้นตอนกระบวนการในการได้รับสัญชาติอื่นๆ อาจไม่แสดงถึงโอกาสได้รับความคุ้มครองในที่อื่นอย่างเพียงพอและเชื่อถือได้ ดังนั้นจึงไม่สร้างความชอบธรรมแก่การมอบเพียงสถานะเปลี่ยนผ่านแก่บุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติ ตัวอย่างเช่น การเข้าถึงขั้นตอนกระบวนการแปลงสัญชาติที่ตามกฎระเบียบทั่วไปแล้ว อยู่ในดุลพินิจของเจ้าหน้าที่และไม่มี การประกันผลลัพธ์ไม่เพียงพอต่อปัจเจกบุคคลนั้น ในลักษณะเดียวกัน ขั้นตอนกระบวนการในการได้รับสัญชาติที่มีข้อกำหนดคลุมเครือหรือที่สร้างพันธะให้บุคคลต้องเดินทางไปยังประเทศที่ตนถือสัญชาติเดิมด้วยตนเอง โดยไม่มีการประกันการเข้าและพำนักในประเทศนั้นตามกฎหมายได้ก็ไม่เพียงพอเช่นกัน

๑๕๗. ในส่วนของความสามารถของบุคคลที่จะเดินทางกลับประเทศถิ่นที่อยู่อาศัยประจำเดิมแล้ว จะต้องสร้างโอกาสในการใช้ชีวิตอย่างมั่นคงและมีศักดิ์ศรีตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของอนุสัญญา ๑๙๕๔ ดังนั้นข้อยกเว้นนี้จะใช้กับบุคคลที่ได้รับสถานะพำนักอาศัยถาวรในอีกประเทศหนึ่งแล้ว หรือที่จะได้รับเมื่อเดินทางถึงประเทศหนึ่งแล้วเท่านั้น โดยพร้อมกันนี้ ปัจเจกบุคคลได้รับสิทธิพลเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมอย่างเต็มที่ และที่ซึ่งมีโอกาสสมเหตุสมผลในการได้รับสัญชาติจากรัฐนั้น^{๑๐๓} การอนุญาตให้กลับไปยังอีกประเทศหนึ่งเพียงสั้นๆ ไม่เพียงพอต่อบุคคล

^{๑๐๒} ตัวอย่างขั้นตอนกระบวนการที่ผู้เคยได้รับสัญชาติจะได้รับสัญชาติอีกครั้งด้วยการลงนามในคำอุทธรณ์ที่กงสุลที่ใกล้ที่สุด ตามด้วยการออกสูติบัตร หรือหนังสือเดินทางที่ยกเลิกหรือหมดอายุแล้ว ในที่ซึ่งหน่วยงานที่มีอำนาจมีพันธกรณีต่อการปรับแก้ให้คืนสัญชาติ ขั้นตอนกระบวนการที่คล้ายคลึงกันอาจเกี่ยวข้องกับการลงทะเบียนหรือการใช้สิทธิในการเลือกเพื่อได้มาซึ่งสัญชาติด้วย

^{๑๐๓} ย่อหน้า ๒๐-๒๒ ในข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติ, *Position on the return of persons not found to be in need of international protection to their countries of origin: UNHCR's Role*, พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๓, <http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/4cea23c62.pdf> โดยให้อ่านอิงกับเกณฑ์ที่ระบุอยู่ในหนังสือคู่มือฉบับนี้

(๓.๑) เมื่อภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติเกิดจากการเสียสัญชาติ หรือจากการสละสัญชาติโดยสุจริตและด้วยความสมัครใจ

๑๕๘. ในหลายกรณีบุคคลจะให้ความร่วมมือเพื่อให้ได้มาหรือปรับแก้คืนสัญชาติ หรือจัดเตรียมการเดินทางกลับสู่ประเทศถิ่นที่อยู่อาศัยประจำเดิม ซึ่งอาจเกิดขึ้นเมื่อบุคคลสละหรือสูญเสียสัญชาติอย่างไม่เต็มใจ แต่ก็สามารถเกิดขึ้นได้เมื่อบุคคลปฏิเสธสัญชาติเดิมตนโดยสุจริตและสมัครใจเพื่อจะได้มาซึ่งสัญชาติอื่นด้วย ในบางกรณีเมื่อกฎหมายว่าด้วยสัญชาติว่างไว้อย่างหละหลวม บุคคลเหล่านี้ต้องปฏิเสธสัญชาติตนเพื่อจะร้องขอสัญชาติอื่น แต่กลับไม่สามารถได้รับสัญชาติที่สองได้ และกลายเป็นบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติไป
๑๕๙. ทางออกที่ดีที่สุดที่สุดในกรณีเหล่านี้คือ การได้รับสัญชาติเดิมอีกครั้ง เมื่อรัฐกำหนดว่าบุคคลนั้นเป็นบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติ แต่มีความเป็นไปได้ที่จะได้รับสัญชาติเดิมอีกครั้ง รัฐไม่ต้องจัดหาใบอนุญาตพำนักอาศัยให้ บุคคลนั้นจะได้รับสถานะผู้อพยพลักษณะใดลักษณะหนึ่งเพื่อเป็นการอนุญาตให้คงอยู่ในเขตดินแดนได้ภายในระยะเวลาหนึ่ง ขณะเตรียมการย้ายไปยังรัฐอื่น การอนุญาตชั่วคราวนี้ครอบคลุมระยะเวลาสั้นๆ เพียงไม่กี่เดือน และไม่ต้องให้สิทธิเสมอภาคบุคคลที่ได้รับการออกใบอนุญาตพำนักอาศัย โดยอาจให้สถานะที่ใกล้เคียงกับที่จัดให้ระหว่างกระบวนการกำหนดสถานะก็ได้
๑๖๐. รัฐสามารถขยายการอนุญาตให้อยู่ต่อชั่วคราวเมื่อการรับเข้า/การรับเข้าอีกครั้ง หรือการได้รับสัญชาติอีกครั้งดำเนินการไม่สำเร็จโดยไม่ได้เป็นความผิดของบุคคล อย่างไรก็ตามสามารถจำกัดระยะเวลาการขยายการอนุญาตนี้เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการเอื้ออำนวยให้ ความพยายามด้านรับเข้า/การรับเข้าอีกครั้ง หรือการได้รับสัญชาติอีกครั้งเสร็จสิ้นสมบูรณ์ และการจัดให้มีความแน่นอนแก่บุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติที่ได้รับผลกระทบในระดับหนึ่ง หากครบกำหนดเวลาแล้ว และการรับเข้า/การรับเข้าอีกครั้ง หรือการได้รับสัญชาติอีกครั้งยังไม่เสร็จสิ้นแม้ว่าจะมีความพยายามอย่างสุจริตใจ โดยบุคคลแล้ว ให้เป็นความรับผิดชอบของรัฐภาคีที่จะมอบสถานะแก่บุคคล โดยทั่วไปเมื่อได้รับการรับรองว่าเป็นบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติแล้ว ได้แก่ ใบอนุญาตพำนักอาศัยที่ต่ออายุได้พร้อมกับสิทธิ รวมทั้งสิทธิในการทำงานและการได้รับเอกสารการเดินทาง

(๓.๒) เมื่อภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติเกิดจากการสละสัญชาติด้วยความสมัครใจอันเนื่องจากการเลือกสัญชาติ

๑๖๑. บุคคลจำนวนหนึ่งปฏิเสธสัญชาติโดยสมัครใจ เพราะไม่ประสงค์ถือสัญชาติของรัฐหนึ่งๆ หรือเชื่อว่าจะนำไปสู่การให้สถานะความคุ้มครองในอีกประเทศหนึ่ง^{๑๐๔} การรับเข้ารัฐสัญชาติเดิมอีกครั้ง พร้อมกับได้รับสัญชาตินั้นเป็นทางออกที่น่าจะได้รับเลือกในสถานการณ์เช่นนี้ หากไม่มีความร่วมมือจากบุคคลสำหรับการรับเข้าอีกรัฐหนึ่งหรือการได้รับสัญชาติอีก

^{๑๐๔} กฎหมายระหว่างประเทศยินยอมให้บุคคลทุกคนมีสิทธิในสัญชาติ แต่ไม่ได้ครอบคลุมถึงสิทธิที่บุคคลจะเลือกสัญชาติเฉพาะเจาะจงได้ ซึ่งมีการยอมรับอย่างกว้างขวางถึงการที่รัฐมอบสัญชาติให้โดยปริยายตามปัจจัยที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของบุคคล อาทิ การสืบเชื้อสาย การเกิดในเขตดินแดน หรือการพำนักอาศัยในเขตดินแดนขณะการสืบทอดอำนาจรัฐ

ครั้ง เจ้าหน้าที่มีสิทธิดำเนินการพูดคุยหรือกับรัฐอื่น เพื่อประกันการรับปัจเจกบุคคลนั้นเข้าประเทศ ในบริบทนี้จะเกี่ยวข้องกับพันธกรณีระหว่างประเทศอื่นๆ ของรัฐสัญชาติเดิม รวมทั้งการป้องกันภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติหากมีการสละสัญชาติและสิทธิการเข้าประเทศตนเอง^{๑๐๕}

๑๖๖. รัฐไม่จำเป็นต้องออกหรือต่ออายุใบอนุญาตอยู่อาศัยแก่บุคคลเหล่านี้ ซึ่งไม่ได้รับสิทธิทั้งหมดที่คาดการณ์ไว้ในอนุสัญญา ๑๙๕๔ โดยไม่เกี่ยวกับอุปสรรคด้านความคุ้มครองอื่นใด การกลับคืนโดยไม่สมัครใจไม่ได้รับการยกเว้นได้ในกรณีเช่น รัฐสัญชาติเดิมเป็นประเทศถิ่นพำนักอาศัยประจำมาก่อน และเจ้าหน้าที่รัฐได้เตรียมออกใบพำนักอาศัยถาวรให้แก่บุคคลที่เกี่ยวข้อง

(๓.๓) การพิจารณาถึงความผูกพันของบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติกับท้องถิ่น

๑๖๗. เมื่อบุคคลได้พัฒนาสายสัมพันธ์ใกล้ชิดกับรัฐเจ้าบ้านอันเป็นผลจากการพำนักอาศัยมายาวนานและความเชื่อมโยงทางครอบครัว โดยปกติแล้วสมควรที่จะมอบสถานะและรับรองเป็นบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติ เป็นใบอนุญาตพำนักอาศัยที่ต่ออายุได้และสิทธิต่างๆ แม้ว่าอาจมีความคุ้มครองในอีกรัฐหนึ่งด้วย^{๑๐๖} ในบางกรณีแนวทางนี้อาจจำเป็นเพื่อดำเนินการตามพันธกรณีด้านสิทธิมนุษยชน เช่น การงดเว้นการแทรกแซงนอกกฎหมายหรือโดยผลการต่อความเป็นส่วนตัว ครอบครัวหรือบ้านพักอาศัย^{๑๐๗}

ค. บุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติที่อยู่ใน “ประเทศบ้านเกิดของตนเอง”

๑๖๘. ดังที่ได้กล่าวไว้ในย่อหน้า ๑๔๒ ข้างต้น บุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติส่วนหนึ่งอาจพิจารณาแล้วว่าอยู่ใน “ประเทศตนเอง” ตามความที่กำหนดไว้ในมาตรา ๑๒(๔) ของ ICCPR บุคคลเหล่านี้ครอบคลุมบุคคล ซึ่งเป็นผู้พำนักอาศัยประจำเป็นเวลายาวนานในรัฐ ที่มักจะเป็นประเทศเกิด

^{๑๐๕} โปรดดูโดยเฉพาะ มาตรา ๗ (๑) ในอนุสัญญาว่าด้วยการลดภาวะไร้รัฐ ค.ศ. ๑๙๖๑ และมาตรา ๑๒ (๔) ในกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (ICCPR) นอกจากนั้นความสัมพันธ์อันมิตรและความร่วมมือระหว่างรัฐบนฐานของหลักความสุจริตใจกำหนดให้มีการรับเข้าอีกครั้งภายใต้สภาวะการณ์เหล่านี้ ข้อตกลงระหว่างรัฐหลายฉบับเชื้ออำนาจเพื่อการนี้โดยจัดให้มีการรับบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติกลับเข้าอีกครั้ง รวมทั้งผู้ถือสัญชาติเดิมและผู้มีถิ่นพำนักประจำเดิม สำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยสหประชาชาติ (UNHCR) อาจสามารถมีบทบาทในเรื่องนี้ได้ โปรดดูย่อหน้า (j) ในข้อสรุปคณะกรรมการบริหาร UNHCR หมายเลข ๙๖ (LIV) ค.ศ. ๒๐๐๓ ว่าด้วยการกลับคืนของบุคคลผู้ซึ่งไม่จำเป็นต้องได้รับความคุ้มครองระหว่างประเทศ ที่ <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3f93b1ca4.html> ซึ่งคณะกรรมการบริหารแนะนำตามสถานการณ์ ว่า UNHCR มีบทบาทเสริมความพยายามโดยรัฐว่าด้วยการกลับคืนของบุคคลผู้ซึ่งไม่จำเป็นต้องได้รับความคุ้มครองระหว่างประเทศ โดย (i) ส่งเสริมร่วมกับรัฐถึงหลักการที่ว่ารัฐเป็นผู้รับผิดชอบรับคืนผู้ถือสัญชาติตน และหลักการการลดภาวะการไร้รัฐไร้สัญชาติ (ii) แสดงจุดยืนอย่างชัดเจนต่อสาธารณะว่าด้วยการยอมรับการกลับคืนของบุคคลผู้ซึ่งไม่จำเป็นต้องได้รับความคุ้มครองระหว่างประเทศ (iii) ดำเนินการสนทนากับรัฐอย่างต่อเนื่องในการทบทวนตัวบทกฎหมายพลเมือง โดยเฉพาะหากอนุญาตให้มีการปฏิเสธสัญชาติโดยไม่ได้ประกันว่าบุคคลผู้นั้นจะได้รับสัญชาติอื่น และอาจใช้เพื่อยุติหรือยืดเวลาที่บุคคลจะกลับคืนสู่ประเทศที่ตนถือสัญชาติได้

^{๑๐๖} โดยเฉพาะเมื่อความเชื่อมโยงกับอีกรัฐหนึ่งค่อนข้างไม่มีนัยสำคัญ อย่างไรก็ตามก็ยังคงแยกออกจากสายสัมพันธ์อันลึกซึ้งที่บุคคลพิจารณาแล้วว่าได้อยู่ใน “ประเทศตน”

^{๑๐๗} โปรดดูย่อหน้า ๑๔๐-๑๔๓ ข้างต้น

การอยู่ใน “ประเทศตนเอง” ทำให้บุคคลมีสิทธิเข้าและคงอยู่ในประเทศได้ตามนัยสำคัญของสถานะตนภายใต้กฎหมายประเทศนั้น ความสัมพันธ์อันลึกซึ้งกับรัฐดังกล่าว มักจะทำให้ไม่มีความเชื่อมโยงกับประเทศอื่น สร้างเงื่อนไขจำเป็นทางการเมืองและศีลธรรมแก่รัฐในการใช้อำนาจให้เกิดการบูรณาการบุคคลเหล่านี้เข้าสู่สังคมอย่างเต็มรูปแบบ ข้อเท็จจริงที่ว่าบุคคลเหล่านี้เป็นบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติใน “ประเทศตนเอง” มักจะสะท้อนมาจากการเลือกปฏิบัติในการสร้างกรอบและนำใช้กฎหมายเกี่ยวกับสัญชาติ บางคนถูกปฏิเสธสัญชาติ แม้ว่าจะเกิดและพำนักอาศัยอยู่แต่ในรัฐดังกล่าวเท่านั้น บางคนอาจถูกเพิกถอนสัญชาติเนื่องจากเป็นสมาชิกของกลุ่มในชุมชนที่ไม่เป็นที่ชื่นชอบทางการเมืองหรือทางสังคม^{๑๑๕}

๑๑๕. สถานะที่เหมาะสมสำหรับบุคคลที่อยู่ใน “ประเทศตนเอง” เหล่านี้คือการถือสัญชาติของรัฐดังกล่าว ตามที่กล่าวถึงในส่วนที่สองข้างต้น กลไกกำหนดสถานะของบุคคลหรือกลุ่มประชากรที่ถูกต้องในกรณีนี้เกี่ยวข้องกับปรับแก้คืนหรือการมอบสัญชาติให้^{๑๑๖} การพึ่งพิงขั้นตอนกระบวนการกำหนดความเป็นบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติโดยทั่วไปไม่เหมาะสมนัก อย่างไรก็ตาม หากคาดว่าบุคคลจะขอความคุ้มครองผ่านกลไกนั้น อย่างน้อยสถานะได้รับการรับรองควรจะรวมการพำนักถาวรและการให้อำนาจให้ได้รับสัญชาติด้วย^{๑๑๗}

ง. สถานะของบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติที่ไม่ครอบคลุมภายใต้อนุสัญญา ๑๙๕๔

๑๑๖. บุคคลจำนวนมากที่ตรงกับนิยามของบุคคลไร้รัฐภายใต้อนุสัญญา ๑๙๕๔ อาศัยอยู่ในประเทศที่ไม่ได้เป็นภาคีสถิติสนธิสัญญานี้ อย่างไรก็ตามมาตรฐานตามอนุสัญญา และแนวทางปฏิบัติของรัฐภาคีอาจเป็นประโยชน์ต่อประเทศเหล่านั้นในการนำไปใช้และปฏิบัติตามยุทธศาสตร์การจัดการกับภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติในเขตดินแดนตน และกำกับสถานะของบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติ โดยเฉพาะรัฐที่ยังไม่ได้เป็นภาคีของอนุสัญญา อาจให้ความสนใจติดตามดูแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับการออกหนังสือแสดงตัวตนและเอกสารการเดินทางแก่บุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติ เป็นมาตรการซึ่งได้เลือกรับนำมาใช้ในหลายประเทศที่ไม่ได้เป็นคู่สัญญา นอกจากนี้ ทุกๆ รัฐต้องปฏิบัติตามพันธกรณีภายใต้กฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ อาทิ ความคุ้มครองจากการกักขังโดยพลการ (มาตรา ๙ (๑) ของ ICCPR) และสิทธิที่จะเดินทางเข้าและคงอยู่ใน “ประเทศตน” (มาตรา ๑๒ (๔) ของ ICCPR) 111 ในกรณีที่เป็นบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติในแหล่งกำเนิด

^{๑๑๕} ส่วนที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้คือ ข้อห้ามว่าด้วยการเพิกถอนสัญชาติโดยพลการ โดยพบได้ในหลายมาตรา และในมาตรา ๑๕ (๒) ของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน และข้อห้ามต่อการเลือกปฏิบัติตามที่ระบุไว้ในกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ โดยเฉพาะข้อห้ามตามกฎหมายเด็ดขาดซึ่งจะละเมิดมิได้ต่อการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติ ลักษณะจารีตกฎหมายเด็ดขาดซึ่งจะละเมิดมิได้กล่าวถึงอยู่ในข้อความหมายเหตุ ๑๓ ข้างต้น

^{๑๑๖} โปรดดูย่อหน้า ๕๘-๖๑

^{๑๑๗} เมื่อรัฐได้สร้างประชากรไร้รัฐไร้สัญชาติขึ้นในเขตดินแดนตนแล้ว รัฐอาจไม่เต็มใจที่จะเริ่มขั้นตอนกระบวนการกำหนดความเป็นบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติ หรือมอบสถานะบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติตามที่ได้รับคำแนะนำไว้ ในกรณีเหล่านี้ ความพยายามของ UNHCR เพื่อประกันทางออกให้แก่ประชากรกลุ่มนี้อาจต้องนอกเหนือไปจากการรณรงค์ โดยเป็นการให้คำแนะนำเชิงเทคนิคเฉพาะทางและการสนับสนุนด้านปฏิบัติการแก่กิจกรรมริเริ่มที่มุ่งสร้างการยอมรับความเชื่อมโยงระหว่างบุคคลและรัฐผ่านการมอบสัญชาติ

๑๖๗. บุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติโดยพฤตินัยก็อยู่นอกเหนือความคุ้มครองตามอนุสัญญา ๑๙๕๔ ด้วย^{๑๒} อย่างไรก็ตามบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติโดยพฤตินัยนี้ไม่สามารถกลับคืนสู่ประเทศที่ตนถือสัญชาติได้โดยพลัน การอนุญาตให้พำนักอยู่ได้ชั่วคราวอย่างน้อยก็ส่งเสริมเสถียรภาพแก่บุคคลเหล่านี้ระดับหนึ่ง ดังนั้นรัฐอาจพิจารณาให้สถานะที่คล้ายคลึงกับที่แนะนำไว้ข้างต้น ในย่อหน้า ๑๕๙ แก่บุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติ ผู้ซึ่งมีความเป็นไปได้ที่จะได้รับการประกันความคุ้มครองในที่อื่นๆ ในหลายๆ กรณีมาตรการเปลี่ยนผ่านระหว่างกาลลักษณะนี้ก็เพียงพอแล้ว เนื่องจากการกลับคืนจะเป็นไปได้ด้วยความช่วยเหลือด้านกงสุลที่คืบชั้น หรือการเปลี่ยนแปลงนโยบายเกี่ยวกับความช่วยเหลือด้านกงสุลให้แก่บุคคลเหล่านั้น เป็นต้น
๑๖๘. เมื่อทำที่ที่จะได้รับความคุ้มครองระดับประเทศอาจเป็นไปได้ จึงแนะนำให้ขยายสถานะบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติโดยพฤตินัยด้วยการมอบใบอนุญาตพำนักอาศัยในรูปแบบที่คล้ายคลึงกับที่มอบให้แก่บุคคลซึ่งได้รับการยอมรับว่าไร้รัฐตามอนุสัญญา ๑๙๕๔ โดยทั่วไปแล้ว ข้อเท็จจริงที่ว่าบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติโดยพฤตินัยเป็นผู้ถือสัญชาติหมายความว่า การกลับคืนสู่ประเทศสัญชาติตนเป็นทางออกที่ยั่งยืนและเป็นทางเลือกที่ดีที่สุด อย่างไรก็ตามหากการจัดการกับอุปสรรคในการกลับคืนเป็นไปได้ยาก ข้อพิจารณาในการนำไปปฏิบัติและในด้านมนุษยธรรมเป็นทางออกระดับท้องถิ่นโดยการแปลงสัญชาติถือเป็นการวิธีที่เหมาะสม

^{๑๒} ตามที่บันทึกไว้ในย่อหน้า ๗ ข้างต้นว่าไม่มีกรณีให้นิยามภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติโดยพฤตินัยที่เป็นที่ยอมรับระหว่างประเทศ ด้วยความพยายามในการให้นิยามแก่คำนี้ อาจกล่าวได้ว่าบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติโดยพฤตินัยเป็นผู้ถือสัญชาติแต่ไม่สามารถหรือเนื่องจากเหตุอันชอบธรรมตามกฎหมายไม่ปรารถนาที่จะได้รับความคุ้มครองจากรัฐที่ตนถือสัญชาติเอง โปรดดูเพิ่มเติมในหมวด II.A. ของPrato Conclusions ในข้อความหมายเหตุ ๔ ข้างต้น ซึ่งเสนอการนำใช้นิยามตามนี้ บุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติโดยพฤตินัยเป็นบุคคลที่อยู่นอกประเทศสัญชาติตน ซึ่งไม่สามารถหรือเนื่องจากเหตุอันชอบธรรมตามกฎหมายไม่ปรารถนาที่จะได้รับความคุ้มครองจากรัฐที่ตนถือสัญชาติเอง ความคุ้มครองในลักษณะนี้อ้างอิงถึงสิทธิความคุ้มครองทางการทูตโดยรัฐสัญชาตินั้น เพื่อเยียวยาการกระทำผิดระหว่างประเทศต่อผู้ถือสัญชาติตน รวมทั้งความคุ้มครองทางการทูตและทางกงสุล และความช่วยเหลือโดยทั่วไป และที่เกี่ยวข้องกับการกลับคืนสู่รัฐสัญชาติตน

ภาคผนวก ๑ – อนุสัญญาว่าด้วยสถานะ ของบุคคลไร้รัฐ ค.ศ. ๑๙๕๔*

อารัมภบท

บรรดาอัครภาคีผู้ทำสัญญา

ตามที่ กฎบัตรสหประชาชาติพร้อมทั้งปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ซึ่งสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติให้ความเห็นชอบเมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๑๙๔๘ ได้ยืนยันหลักการที่ให้นุชนิยามได้รับสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานโดยปราศจากการเลือกปฏิบัติ

ตามที่ สหประชาชาติได้แสดงความห่วงใยอย่างมาก เกี่ยวกับบุคคลไร้รัฐในหลายโอกาส และพยายามให้บุคคลไร้รัฐได้มาซึ่งสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

ตามที่ มีเพียงบุคคลไร้รัฐซึ่งเป็นผู้ลี้ภัยด้วยเท่านั้นที่ได้รับการคุ้มครองโดยอนุสัญญาว่าด้วยสถานภาพผู้ลี้ภัย ณ วันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ ๑๙๕๑ และยังมีบุคคลไร้รัฐจำนวนมากที่ไม่ได้รับความคุ้มครองจากอนุสัญญานี้

ด้วยเหตุนั้น เป็นการสมควรที่จะกำหนดและปรับปรุงสถานะของบุคคลไร้รัฐด้วยข้อตกลงระหว่างประเทศ

ได้ตกลงกัน ดังต่อไปนี้

หมวดที่หนึ่ง : หมวดทั่วไป

มาตรา ๑

นิยามของคำว่า “บุคคลไร้รัฐ”

๑. ตามจุดมุ่งหมายของอนุสัญญานี้ คำว่า “บุคคลไร้รัฐ” หมายถึง บุคคลที่ไม่ถูกพิจารณาว่าเป็นคนสัญชาติของรัฐใดเลยภายใต้ผลบังคับแห่งกฎหมายของรัฐนั้น

๒. อนุสัญญานี้ไม่ใช้

- (i) ต่อบุคคลที่ขณะนี้ได้รับความคุ้มครองหรือความช่วยเหลือจากองค์กรหรือหน่วยงานขององค์การสหประชาชาตินอกจากสำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติตราบเท่าที่ยังได้รับความคุ้มครองและช่วยเหลือ

* United Nations Treaty Series, vol. ๓๖๐, หน้า ๑๑๗

- (ii) ต่อบุคคลที่ได้รับการยอมรับจากหน่วยงานผู้มีอำนาจของประเทศซึ่งพวกเขาได้พำนักในฐานะที่มีสิทธิและหน้าที่เยี่ยงผู้ถือสัญชาติของประเทศนั้น
- (iii) ต่อบุคคลซึ่งมีเหตุผลอันหนักแน่นในอันที่จะทำให้พิจารณาได้ว่า
 - (a) บุคคลนั้นได้ประกอบอาชญากรรมต่อสันติภาพ อาชญากรรมสงครามหรืออาชญากรรมต่อมนุษยชาติตามที่บัญญัติไว้ในกรรมสารระหว่างประเทศต่างๆเกี่ยวกับเรื่องนี้
 - (b) บุคคลนั้นได้ประกอบอาชญากรรมร้ายแรง ซึ่งไม่ใช่อาชญากรรมการเมืองภายนอกประเทศที่ตนพำนักอยู่ก่อนที่ประเทศนั้นจะยอมรับตนเข้าอาณาเขต
 - (c) บุคคลที่มีความผิดในการละเมิดวัตถุประสงค์และหลักการขององค์การสหประชาชาติ

มาตรา ๒

พันธะโดยทั่วไป

บุคคลไร้รัฐทุกคนมีหน้าที่ต่อประเทศที่ตนเข้ามาอยู่ในอาณาเขต โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปฏิบัติตามกฎหมายและข้อบังคับรวมทั้งมาตรการในการรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน

มาตรา ๓

การไม่เลือกปฏิบัติ

รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาจะต้องนำบทบัญญัติของอนุสัญญานี้มาใช้แก่บุคคลไร้รัฐโดยปราศจากการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งเชื้อชาติ ศาสนา หรือประเทศต้นทาง

มาตรา ๔

ศาสนา

รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาจะต้องปฏิบัติต่อบุคคลไร้รัฐภายในอาณาเขตของตนอย่างน้อยเท่าเทียมกับที่ปฏิบัติต่อคนสัญชาติของตนในเรื่องเสรีภาพการประกอบกิจกรรมทางศาสนาและเสรีภาพการให้การศึกษาด้านศาสนากับบุตรหลาน

มาตรา ๕

สิทธิอื่นๆ นอกเหนือจากอนุสัญญานี้

ให้ถือว่าไม่มีสิ่งใดในอนุสัญญานี้ที่ลดทอนสิทธิและผลประโยชน์ที่บุคคลไร้รัฐได้รับจากรัฐภาคีแห่งอนุสัญญา นอกเหนือจากที่กำหนดในอนุสัญญานี้

มาตรา ๖

ข้อความ “ในสถานการณ์เช่นเดียวกัน”

เพื่อประโยชน์ของอนุสัญญาฉบับนี้ ข้อความ “ในสถานการณ์เช่นเดียวกัน” หมายถึง เงื่อนไขใดๆ (รวมทั้งเงื่อนไขเกี่ยวกับระยะเวลาและเกี่ยวกับการเข้ามาหรือการพำนัก) ที่กำหนดให้บุคคลต้องปฏิบัติตามเป็นการเฉพาะเพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิที่เกี่ยวข้อง แม้ว่าบุคคลนั้นไม่ได้เป็นบุคคลไร้รัฐก็ต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขดังกล่าว โดยยกเว้นเงื่อนไขที่ไม่สามารถปฏิบัติได้ ด้วยเหตุแห่งสภาพความเป็นบุคคลไร้รัฐ

มาตรา ๗

ข้อยกเว้นจากภาวะถ้อยที่ถ้อยปฏิบัติ

๑. รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาจะต้องปฏิบัติต่อบุคคลไร้รัฐเช่นเดียวกับที่ปฏิบัติต่อบุคคลต่างด้าวโดยทั่วไป ยกเว้นว่า อนุสัญญาฉบับนี้มีข้อกำหนดที่ให้ประโยชน์มากกว่า
๒. ภายหลังจากการพำนักเป็นระยะเวลาสามปี ให้บุคคลไร้รัฐทุกคนได้รับสิทธิยกเว้นจากการถ้อยที่ถ้อยปฏิบัติในทางนิติบัญญัติในอาณาเขตของรัฐภาคีแห่งอนุสัญญา
๓. ในกรณีที่ไม่มีภาวะถ้อยที่ถ้อยปฏิบัติ รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาแต่ละแห่งจะต้องคงปฏิบัติต่อบุคคลไร้รัฐตามสิทธิและเสรีภาพที่พวกเขาพึงมีอยู่แล้ว นับแต่วันที่อนุสัญญามีผลบังคับใช้ต่อรัฐนั้น
๔. ในกรณีที่ไม่มีภาวะถ้อยที่ถ้อยปฏิบัติ รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาจะต้องพิจารณาอย่างเป็นคุณในอันที่จะเป็นประโยชน์ในทางปฏิบัติต่อบุคคลไร้รัฐ ในสิทธิและประโยชน์ที่นอกเหนือจากที่ได้บัญญัติไว้ตามวรรค ๒ และ ๓ และเพื่อขยายข้อยกเว้นจากภาวะถ้อยที่ถ้อยปฏิบัติต่อบุคคลไร้รัฐที่ไม่มีคุณสมบัติตรงตามเงื่อนไขที่ให้ไว้ในวรรค ๒ และ ๓

บทบัญญัติของวรรค ๒ และ ๓ ใช้ต่อสิทธิและประโยชน์ที่ได้กล่าวถึงในมาตรา ๑๓, ๑๔, ๑๙, ๒๑ และ ๒๒ ของอนุสัญญาฉบับนี้และต่อสิทธิและประโยชน์ที่อนุสัญญาฉบับนี้ไม่ได้บัญญัติไว้

มาตรา ๘

การยกเว้นจากมาตรการพิเศษ

สำหรับมาตรการพิเศษที่อาจใช้กับบุคคล ทวิสัญชาติ หรือผลประโยชน์ของคนสัญชาติ หรือของผู้ที่เคยเป็นคนสัญชาติของรัฐต่างประเทศนั้น รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาจะต้องไม่ใช้มาตรการดังกล่าวกับบุคคลไร้รัฐ ด้วยเหตุที่เขาเคยถือสัญชาติของรัฐอื่นเป็นอย่างเดียว รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาที่บทบัญญัติของกฎหมายตนไม่ให้ใช้หลักการทั่วไปที่อยู่ในมาตรานี้ ให้รัฐนั้นให้การยกเว้นที่เป็นคุณแก่บุคคลไร้รัฐดังกล่าว ตามความเหมาะสม

มาตรา ๙

มาตรการชั่วคราว

ไม่มีสิ่งใดในอนุสัญญานี้ห้ามรัฐภาคีแห่งอนุสัญญา ในช่วงเวลาสงครามหรือสถานการณ์อื่นที่พิเศษและร้ายแรงจากการใช้มาตรการชั่วคราวซึ่งพิจารณาว่าเป็นความจำเป็นต่อความมั่นคงของชาติในกรณีของบุคคลนั้นๆ ซึ่งอยู่ในระหว่างการพิจารณาโดยรัฐภาคีแห่งอนุสัญญาว่า บุคคลนั้นแท้จริงแล้วคือบุคคลไร้รัฐและมีความจำเป็นต้องใช้มาตรการนั้นต่อบุคคลนั้นเพื่อผลประโยชน์ด้านความมั่นคงของชาติ

มาตรา ๑๐

การให้พำนักอยู่ต่อไป

๑. ในกรณีที่บุคคลไร้รัฐต้องพลัดถิ่นโดยการบังคับในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองและถูกย้ายไปยังอาณาเขตของรัฐภาคีแห่งอนุสัญญา และพำนักในที่นั้น ให้ถือว่าระยะเวลาที่ถูกบังคับให้พำนักอยู่นั้นเป็นการพำนักในอาณาเขตโดยชอบด้วยกฎหมาย
๒. ในกรณีที่บุคคลไร้รัฐต้องพลัดถิ่นโดยการบังคับในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองจากอาณาเขตของรัฐภาคีแห่งอนุสัญญา และได้กลับไปยังอาณาเขตนั้นด้วยวัตถุประสงค์ของการพำนักก่อนการบังคับใช้อนุสัญญานี้ ให้ถือว่าช่วงระยะเวลาการพำนักก่อนหน้าและภายหลังการถูกบังคับให้พลัดถิ่นเป็นช่วงเวลาต่อเนื่องกันเพื่อการใดก็ตามที่จำเป็นต้องแสดงว่า มีการพำนักที่ต่อเนื่องกัน

มาตรา ๑๑

คนเดินทางที่ไม่มีสัญชาติ

ในกรณีของคนเดินทางที่ไม่มีสัญชาติทำงานในฐานะลูกเรือบนเรือที่ชักธงของรัฐภาคีแห่งอนุสัญญา ให้รัฐนั้นพิจารณาด้วยความเมตตาในการตั้งถิ่นฐานบนอาณาเขตและออกเอกสารเดินทางให้หรืออนุญาตเป็นการชั่วคราวให้การเข้าประเทศเป็นการเฉพาะเพื่อเอื้ออำนวยต่อการตั้งถิ่นฐานในประเทศอื่นแก่บุคคลนั้น

หมวดที่ ๒ : สถานะทางกฎหมาย

มาตรา ๑๒

สถานะบุคคล

๑. สถานะบุคคลของบุคคลไร้รัฐจะขึ้นอยู่กับกฎหมายของประเทศแห่งภูมิลำเนาหรือในกรณีที่ไม่มีภูมิลำเนา ให้เป็นไปตามกฎหมายของประเทศที่พำนัก
๒. ให้รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาเคารพต่อสิทธิของบุคคลไร้รัฐที่มีอยู่เดิม ซึ่งขึ้นอยู่กับสถานะของบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิทธิเกี่ยวเนื่องกับการสมรส โดยสิทธิดังกล่าวต้องเป็นสิทธิที่กฎหมายของรัฐภาคีให้การรับรองหากว่าบุคคลนั้นไม่ได้เป็นบุคคลไร้รัฐ และต้องสอดคล้องกับธรรมเนียมปฏิบัติที่กฎหมายของรัฐนั้นกำหนดไว้ ตามความจำเป็น

มาตรา ๑๓

สิทธิการพิมพ์และอสังหาริมทรัพย์

ให้รัฐภาคีแห่งอนุสัญญา ปฏิบัติในลักษณะที่เป็นคุณต่อบุคคลไร้รัฐเท่าที่จะทำได้ ในกรณีใดๆ โดยไม่น้อยกว่าที่ปฏิบัติต่อบุคคลต่างด้าวโดยทั่วไปในสถานการณ์เดียวกัน เกี่ยวกับการได้มาซึ่งสังหาริมทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์และสิทธิอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับสัญญาเช่าหรือสัญญาอื่นๆ เกี่ยวกับสังหาริมทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์

มาตรา ๑๔

สิทธิในศิลปกรรมและทรัพย์สินทางอุตสาหกรรม

บุคคลไร้รัฐจะต้องได้รับความคุ้มครองในประเทศที่เขามีถิ่นพำนักประจำเช่นเดียวกับ ความคุ้มครองที่คนสัญชาติของประเทศนั้นได้รับในด้าน การคุ้มครองทรัพย์สินทางอุตสาหกรรม ได้แก่ สิ่งประดิษฐ์หรือตัวอย่างแบบ เครื่องหมายการค้า ชื่อทางการค้าและสิทธิในผลงานทางวรรณคดี ศิลปะและวิทยาศาสตร์ บุคคลไร้รัฐจะต้องได้รับความคุ้มครองในอาณาเขตของรัฐภาคีอื่นๆ แห่งอนุสัญญาที่เขามีถิ่นพำนักประจำเช่นเดียวกับความคุ้มครองที่คนสัญชาติในอาณาเขตของประเทศนั้นได้รับ

มาตรา ๑๕

สิทธิในการเข้าร่วมสมาคม

ในด้านการเข้าร่วมสมาคมและสภาพแรงงานที่ไม่ได้หวังผลทางการเมืองและ ผลกำไร รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาจะต้องปฏิบัติต่อบุคคลไร้รัฐที่อยู่อย่างถูกต้องตามกฎหมาย ในอาณาเขตแดนแห่งรัฐอย่างเป็นคนเท่าที่จะเป็นไปได้ และไม่ว่าในกรณีใด ต้องไม่น้อย กว่าที่ปฏิบัติต่อบุคคลต่างด้าวในสถานการณ์เดียวกัน

มาตรา ๑๖

การนำคดีขึ้นสู่ศาล

๑. บุคคลไร้รัฐจะต้องมีเสรีภาพในการนำคดีขึ้นสู่ศาลในอาณาเขตของรัฐภาคีแห่ง อนุสัญญาทุกแห่ง
๒. บุคคลไร้รัฐมีสิทธิได้รับผลปฏิบัติจากรัฐภาคีแห่งอนุสัญญาที่เขาพำนักอยู่เช่นเดียวกับที่รัฐนั้นให้ต่อคนสัญชาติของรัฐในการนำคดีขึ้นสู่ศาล รวมทั้งความช่วยเหลือทาง กฎหมายและข้อยกเว้นจากการวางหลักประกัน
๓. การปฏิบัติดังกล่าวไว้ในวรรค ๒ ให้บุคคลไร้รัฐได้รับผลปฏิบัติจากประเทศที่เขา มีถิ่นพำนักประจำ เช่นเดียวกับผลปฏิบัติที่คนสัญชาติได้รับในประเทศที่เขามี ถิ่นพำนักประจำ

หมวดที่ ๓ : การประกอบอาชีพเพื่อหารายได้

มาตรา ๑๗

ค่าตอบแทนจากการจ้างงาน

๑. รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาจะต้องปฏิบัติต่อบุคคลไร้รัฐที่อยู่อย่างถูกต้องตามกฎหมายในอาณาเขตแดนแห่งรัฐอย่างเป็นคนเท่าที่จะเป็นไปได้และไม่ว่าในกรณีใดต้องไม่น้อยไปกว่าที่ปฏิบัติต่อบุคคลต่างด้าวโดยทั่วไปในสถานการณ์เดียวกัน ในด้านสิทธิการทำงานเพื่อได้รับค่าจ้าง
๒. รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาจะต้องให้การพิจารณาโดยคำนึงถึงปัญหาของบุคคลไร้รัฐในการปรับสิทธิของบุคคลไร้รัฐให้เช่นเดียวกับคนสัญชาติของตนโดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อบุคคลไร้รัฐที่เข้ามาในอาณาเขตตามโครงการการจ้างแรงงานหรือภายใต้โครงการแรงงานอพยพ

มาตรา ๑๘

การประกอบกิจการส่วนตัว

รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาจะต้องปฏิบัติต่อบุคคลไร้รัฐที่อาศัยอยู่ในอาณาเขตของรัฐอย่างเป็นคนเท่าที่จะเป็นไปได้และไม่ว่าในกรณีใดต้องไม่น้อยกว่าที่ปฏิบัติต่อบุคคลต่างด้าวโดยทั่วไปในสถานการณ์เดียวกัน ในด้านสิทธิการประกอบกิจการทางเกษตรกรรมอุตสาหกรรมหัตถกรรมและการพาณิชย์และการจัดตั้งบริษัทการค้าและอุตสาหกรรมของตน

มาตรา ๑๙

การประกอบอาชีพอิสระ

รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาจะต้องปฏิบัติต่อบุคคลไร้รัฐที่พำนักอยู่ในอาณาเขตของตนโดยชอบด้วยกฎหมายซึ่งมีคุณสมบัติที่หน่วยงานผู้มีอำนาจของรัฐให้การรับรอง และผู้ที่ต้องการจะประกอบอาชีพอิสระในกรณีใดๆ ไม่น้อยไปกว่าที่ปฏิบัติต่อบุคคลต่างด้าวในสถานการณ์เดียวกัน

หมวดที่ ๔: สวัสดิการ

มาตรา ๒๐

การปันส่วน

ในกรณีที่มีระบบการปันส่วนซึ่งใช้กับประชากรจำนวนมากและบังคับใช้ในการกระจายสินค้าในช่วงขาดแคลน จะต้องปฏิบัติต่อบุคคลไร้รัฐเช่นเดียวกับที่ปฏิบัติต่อคนสัญชาติ

มาตรา ๒๑

ที่อยู่อาศัย

ในด้านที่พักอาศัย รัฐบาลที่อยู่ที่ภายใต้กฎหมายหรือข้อบังคับ หรือการควบคุมของเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง ให้รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาปฏิบัติต่อบุคคลไร้รัฐที่อยู่อย่างถูกต้องตามกฎหมายในอาณาเขตแดนแห่งรัฐอย่างเป็นคนเท่าที่จะเป็นไปได้ และไม่ว่าในกรณีใด ต้องไม่น้อยกว่าที่ปฏิบัติต่อบุคคลต่างด้าวในสถานการณ์เดียวกัน

มาตรา ๒๒

การศึกษาของรัฐ

๑. รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาจะต้องปฏิบัติต่อบุคคลไร้รัฐเช่นเดียวกับที่ปฏิบัติต่อคนสัญชาติของรัฐในด้านการศึกษาระดับพื้นฐาน
๒. รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาจะต้องปฏิบัติต่อบุคคลไร้รัฐอย่างเป็นคนเท่าที่จะเป็นไปได้และไม่ว่าในกรณีใดต้องไม่น้อยกว่าที่ปฏิบัติต่อบุคคลต่างด้าวโดยทั่วไปในสถานการณ์เดียวกัน ในด้านการศึกษานอกเหนือจากการศึกษาระดับพื้นฐาน และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการเข้าถึงการศึกษา การให้การรับรอง ประกาศนียบัตร อนุปริญญาและปริญญาบัตรของสถานศึกษาต่างชาติ การยกเว้นค่าเล่าเรียนและค่าธรรมเนียม และการให้ทุนการศึกษา

มาตรา ๒๓

การบรรเทาทุกข์

รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาจะต้องปฏิบัติต่อบุคคลไร้รัฐที่อยู่ในอาณาเขตอย่างถูกต้องตามกฎหมายเช่นเดียวกับที่ปฏิบัติต่อคนสัญชาติของรัฐ ในด้านการบรรเทาทุกข์และความช่วยเหลือสาธารณะ

มาตรา ๒๔

กฎหมายแรงงานและการประกันสังคม

๑. รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาจะต้องปฏิบัติต่อบุคคลไร้รัฐที่อยู่ในอาณาเขตอย่างถูกต้องตามกฎหมายเช่นเดียวกับที่ปฏิบัติต่อกันสัญชาติของรัฐ ในประเด็นดังต่อไปนี้
 - (a) ในกรณีที่ได้รับการกำกับดูแลโดยกฎหมายหรือข้อบังคับหรือเป็นกรณีที่ต้องควบคุมจากหน่วยงานบริหาร: ค่าตอบแทน รวมทั้งเบี้ยเลี้ยงครอบครัวที่เป็นส่วนหนึ่งของค่าตอบแทน ชั่วโมงการทำงาน การทำงานล่วงเวลารายวันหยุดที่ได้รับค่าแรง ข้อจำกัดในการทำงานที่บ้าน อายุขั้นต่ำของการจ้างงาน การฝึกงาน และการฝึกอบรม การทำงานของสตรีและการทำงานของเยาวชน และการใช้สิทธิประโยชน์ของการเจรจา ต่อรอง
 - (b) การประกันสังคม (ข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการบาดเจ็บที่เกิดจากการจ้างงาน โรคที่เกิดจากอาชีพ การลาคลอด การเจ็บป่วย การพิการ ความชรา การตาย การว่างงาน ความรับผิดชอบต่อครอบครัว และในกรณีฉุกเฉินอื่นตามกฎหมาย หรือกฎระเบียบภายในประเทศที่ครอบคลุมโดยโครงการประกันสังคม) จะต้องปฏิบัติตามข้อจำกัด
 - (i) อาจมีการดำเนินการที่เหมาะสมเพื่อดำรงสิทธิที่ได้รับแล้วและสิทธิที่จะได้รับเพิ่มเติม
 - (ii) กฎหมายหรือข้อบังคับของประเทศที่พำนักอาจกำหนดการจัดการพิเศษสำหรับผลประโยชน์หรือเงินช่วยเหลือทั้งหมดหรือบางส่วนจากเงินกองทุนสาธารณะ และเกี่ยวกับเงินซึ่งจ่ายให้แก่ผู้ที่ไม่ได้ทำตามเงื่อนไขในการสะสมซึ่งกำหนดไว้ในการจ่ายบำนาญตามปกติ
๒. สิทธิที่จะได้รับเงินชดเชยการเสียชีวิตของบุคคลไร้รัฐซึ่งเป็นเหตุมาจากการบาดเจ็บในการทำงานหรือจากโรคจากการประกอบอาชีพจะไม่ได้รับผลกระทบจากข้อเท็จจริงที่ว่า ผู้ได้รับผลประโยชน์พำนักอยู่นอกอาณาเขตของรัฐภาคีแห่งอนุสัญญา
๓. รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาจะต้องอำนวยความสะดวกจากการตกลงที่มีระหว่างตนให้แก่บุคคลไร้รัฐหรือที่ทำในภายภาคหน้า เกี่ยวกับการดำรงไว้ซึ่งสิทธิที่ได้รับมาและสิทธิที่จะได้รับเกี่ยวกับประกันสังคม เฉพาะเงื่อนไขที่บังคับใช้กับคนสัญชาติของรัฐภาคีแห่งอนุสัญญาในความตกลงดังกล่าว
๔. รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาจะพิจารณาด้วยความเมตตาที่จะอำนวยความสะดวกอันเกิดจากข้อตกลงอื่นๆ ที่คล้ายคลึงกันนี้แก่บุคคลไร้รัฐมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ในกรณีที่ข้อตกลงดังกล่าวใช้บังคับระหว่างรัฐภาคีแห่งอนุสัญญาและรัฐที่ไม่ได้ทำสัญญา

หมวดที่ ๕: มาตรการบริหาร

มาตรา ๒๕

ความช่วยเหลือจากด้านบริหาร

๑. เมื่อการใช้สิทธิตามปกติของบุคคลไร้รัฐต้องได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานในต่างประเทศซึ่งไม่อาจเข้าถึงหน่วยงานดังกล่าวได้ รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาที่บุคคลนั้นพำนักอยู่จะต้องดำเนินการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้นั้นโดยเจ้าหน้าที่ของตน
๒. หน่วยงานหรือเจ้าหน้าที่ตามที่กล่าวถึงในวรรค ๑ จะต้องส่งหรือจัดให้มีการจัดส่งเอกสารหรือคำรับรองต่างๆ ภายใต้การกำกับดูแลของตนไปยังบุคคลไร้รัฐนั้นตามปกติเช่นเดียวกับที่จัดส่งให้บุคคลต่างด้าวโดยหรือผ่านเจ้าหน้าที่ของรัฐนั้น
๓. เอกสารหรือคำรับรองต่างๆ ที่จัดส่งให้ นั้นจะใช้แทนเอกสารราชการที่จัดส่งให้กับบุคคลต่างด้าวโดยหรือผ่านเจ้าหน้าที่ของรัฐนั้นและจะต้องได้รับความเชื่อถือเมื่อไม่มีข้อพิสูจน์เป็นอย่างอื่น
๔. เว้นในกรณีที่อาจให้ผลปฏิบัติพิเศษต่อผู้ยากไร้ บริการต่างๆ ซึ่งกล่าวไว้ ณ ที่นี้ อาจเรียกเก็บค่าธรรมเนียมได้ แต่ค่าธรรมเนียมดังกล่าวจะเรียกเก็บได้ในอัตราสมควรและสมสัดส่วนกับอัตราที่เรียกเก็บจากคนสัญชาติของรัฐสำหรับบริการที่คล้ายคลึงกัน
๕. บทบัญญัติในมาตรานี้จะไม่ส่งผลกระทบต่อมาตรา ๒๗ และ ๒๘

มาตรา ๒๖

อิสรภาพในการเคลื่อนย้าย

รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาจะให้บุคคลไร้รัฐซึ่งอยู่ในอาณาเขตตนโดยชอบด้วยกฎหมายได้รับสิทธิที่จะเลือกที่อยู่อาศัยและเคลื่อนย้ายได้อย่างเสรีภายในอาณาเขตของรัฐ ทั้งนี้จะต้องอยู่ภายใต้ระเบียบข้อบังคับซึ่งใช้กับคนต่างด้าวโดยทั่วไปในสถานการณ์เดียวกัน

มาตรา ๒๗

เอกสารแสดงตน

รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาจะต้องออกเอกสารแสดงตนแก่บุคคลไร้รัฐภายในอาณาเขตของตน ซึ่งเป็นผู้ที่ไม่ใช่เอกสารเดินทางที่สามารถใช้ได้

มาตรา ๒๘

เอกสารเดินทาง

รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาจะต้องออกเอกสารเดินทางแก่บุคคลไร้รัฐซึ่งอยู่ในอาณาเขตของรัฐนั้นโดยชอบด้วยกฎหมาย เพื่อวัตถุประสงค์ในการเดินทางภายนอกอาณาเขตของรัฐนั้น เว้นเสียแต่ว่าจะทำมิได้เนื่องจากเหตุผลด้านความมั่นคงแห่งชาติหรือความสงบเรียบร้อยของประชาชน ข้อบัญญัติที่กำหนดรายการของอนุสัญญานี้จะนำมาใช้กับเอกสารดังกล่าว รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาจะออกเอกสารเดินทางที่ว่านี้แก่บุคคลไร้รัฐภายในอาณาเขตรัฐ

รัฐจะพิจารณาด้วยความเมตตาในการออกเอกสารเดินทางเช่นว่านี้แก่บุคคลไร้รัฐที่อยู่ในอาณาเขตของรัฐซึ่งไม่สามารถได้รับเอกสารเดินทางจากประเทศที่ตนมีถิ่นพำนักโดยชอบด้วยกฎหมาย รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาจะต้องออกเอกสารแสดงตนแก่บุคคลไร้รัฐผู้ใดก็ตามในอาณาเขตของตนซึ่งไม่สามารถรับเอกสารเดินทางที่ใช้ได้การได้

มาตรา ๒๙

ภาษีเงินได้ของแผ่นดิน

๑. รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาจะไม่เรียกเก็บอากร เงินอันพึงชำระหรือภาษีในลักษณะใดก็ตามจากบุคคลไร้รัฐไม่ว่าในรูปแบบอื่นใดหรือสูงกว่าที่เรียกเก็บจากคนสัญชาติของรัฐในสถานการณ์คล้ายคลึงกัน
๒. ความในวรรคหนึ่งข้างต้นไม่ตัดสิทธิในการประยุกต์กฎหมายหรือข้อบังคับใดๆ กับบุคคลไร้รัฐเช่นเดียวกับที่ใช้กับคนต่างด้าว ในเรื่องการเรียกเก็บเงินอันพึงชำระซึ่งเกิดจากการออกเอกสารราชการต่างๆ รวมทั้งหนังสือแสดงตน

มาตรา ๓๐

การโอนทรัพย์สิน

๑. รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาจะต้องอนุญาตตามกฎหมายและข้อบังคับของรัฐให้บุคคลไร้รัฐโอนสินทรัพย์ซึ่งได้นำเข้ามาอาณาเขตของตนไปยังอีกประเทศหนึ่งซึ่งยอมรับให้มีการตั้งถิ่นฐาน
๒. รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาจะต้องพิจารณาด้วยความเมตตาในคำขออนุญาตโอนสินทรัพย์ของบุคคลไร้รัฐซึ่งจำเป็นในการตั้งถิ่นฐานอีกประเทศหนึ่งซึ่งได้ยอมรับตนไม่ว่าสินทรัพย์เหล่านั้นจะอยู่ที่ใด

มาตรา ๓๑

การขับไล่

๑. รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาจะไม่ขับไล่บุคคลไร้รัฐที่อยู่อย่างถูกต้องตามกฎหมายในอาณาเขตแดนแห่งรัฐเว้นแต่ด้วยเหตุผลความมั่นคงของชาติและความสงบเรียบร้อยของประชาชน
๒. การขับไล่บุคคลไร้รัฐดังกล่าวจะดำเนินการได้ด้วยการตัดสินใจที่เป็นไปตามกระบวนการทางกฎหมายเท่านั้น เว้นเสียแต่ว่า เป็นเหตุผลบังคับด้านความปลอดภัยของชาติ บุคคลไร้รัฐจะต้องได้รับอนุญาตให้ยื่นหลักฐานเพื่อพิสูจน์ตัวเองและเพื่ออุทธรณ์และให้มีตัวแทนเพื่อจุดมุ่งหมายดังกล่าวต่อหน่วยงานผู้มีอำนาจหรือเจ้าหน้าที่ซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากหน่วยงานผู้มีอำนาจ
๓. รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาจะต้องอนุญาตให้บุคคลไร้รัฐมีเวลาพอสมควรในการแสวงหาการเข้าเมืองตามกฎหมายให้เข้าไปอยู่ในประเทศอื่น รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาจะต้องสงวนสิทธิที่จะใช้มาตรการภายในบางประการในระหว่างช่วงเวลานั้นตามที่เห็นว่าจำเป็น

มาตรา ๓๒*การแปลงสัญชาติ*

รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาจะต้องอำนวยความสะดวกเท่าที่ทำได้ในการทำให้บุคคลไร้รัฐ มีความผสมกลมกลืนและในการแปลงสัญชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รัฐจะต้องพยายามทุกวิถีทางที่จะรีบเร่งกระบวนการแปลงสัญชาติและลดค่าธรรมเนียมและค่าใช้จ่ายต่างๆ ที่จะเกิดจากกระบวนการนั้นเท่าที่ทำได้

หมวดที่ ๖: ข้อกำหนดสุดท้าย**มาตรา ๓๓***รายละเอียดเกี่ยวกับกฎหมายภายในประเทศ*

รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาจะแจ้งให้เลขาธิการสหประชาชาติทราบถึงกฎหมายและข้อบังคับต่างๆ ซึ่งรัฐอาจดำเนินการเพื่อบังคับใช้อนุสัญญานี้

มาตรา ๓๔*การระงับข้อพิพาท*

ข้อพิพาทใดๆ ระหว่างรัฐภาคีแห่งอนุสัญญานี้ที่เกี่ยวกับการตีความหรือการบังคับใช้ซึ่งไม่สามารถระงับได้โดยวิธีอื่นๆ จะต้องให้ส่งไปยังศาลยุติธรรมระหว่างประเทศโดยการร้องขอของรัฐคู่พิพาทฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

มาตรา ๓๕*การลงนาม การให้สัตยาบันและการภาคยานุวัติ*

๑. อนุสัญญานี้เปิดให้ลงนาม ณ สำนักงานใหญ่สหประชาชาติจนถึงวันที่ ๓๑ ธันวาคม ๑๙๕๕
๒. จะเปิดให้ลงนามในนามของ
 - (a) รัฐสมาชิกใดๆ ของสหประชาชาติ
 - (b) รัฐอื่นๆ ที่ได้รับเชิญให้เข้าร่วมการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสถานะของบุคคลไร้รัฐ และ
 - (c) รัฐใดๆ ซึ่งได้รับเชิญให้ลงนามหรือลงนามในอนุสัญญาซึ่งระบุโดยสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติ
๓. จะต้องได้รับการให้สัตยาบันและสัตยาบันสารจะต้องเก็บรักษาไว้ที่เลขาธิการสหประชาชาติ
๔. อนุสัญญานี้จะเปิดเพื่อการภาคยานุวัติโดยรัฐที่อ้างในวรรค ๒ ของมาตรานี้ การภาคยานุวัติจะมีผลเมื่อมีการส่งมอบภาคยานุวัติสารไว้กับเลขาธิการสหประชาชาติ

มาตรา ๓๖

ขอบเขตพื้นที่การบังคับใช้ออนุสัญญา

๑. รัฐใดเมื่อลงนาม ให้สัตยาบันหรือภาคยานุวัติ อาจประกาศให้อนุสัญญานี้มีผลครอบคลุมทั่วหรืออาณาเขตใดๆ ซึ่งจะต้องรับผิดชอบต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คำประกาศนี้ให้ผลเมื่ออนุสัญญาใช้บังคับกับรัฐนั้น
๒. ภายหลังจากการบังคับใช้ออนุสัญญาเมื่อไหร่ก็ตาม จะต้องแจ้งต่อเลขาธิการสหประชาชาติซึ่งจะมีผลจากวันที่เก้าสิบหลังวันที่เลขาธิการสหประชาชาติได้รับคำบอกกล่าวนั้น หรือจากวันที่อนุสัญญาได้ถูกบังคับใช้กับรัฐที่ตั้งกล่าว แล้วแต่สิ่งใดจะเกิดขึ้นก่อนหลัง
๓. ในส่วนที่เกี่ยวกับอาณาเขตที่อนุสัญญานี้ยังไม่ได้มีผลบังคับใช้ในช่วงเวลาที่ลงนาม ให้สัตยาบัน หรือภาคยานุวัติ แต่ละรัฐที่เกี่ยวข้องจะต้องพิจารณาความเป็นไปได้ในการดำเนินการขั้นตอนที่จำเป็นเพื่อบังคับใช้ออนุสัญญานี้ไปยังอาณาเขตของตน ด้วยความยินยอมของรัฐบาลของรัฐนั้นด้วยเหตุผลทางรัฐธรรมนูญตามความจำ

มาตรา ๓๗

ข้อกำหนดว่าด้วยสหพันธรัฐ

ในกรณีของสหพันธรัฐหรือรัฐซึ่งไม่ใช่เอกราช ให้ใช้บทบัญญัติดังต่อไปนี้

- (a) ในส่วนที่เกี่ยวกับมาตราต่างๆ ของอนุสัญญานี้ ซึ่งอยู่ภายใต้เขตอำนาจกฎหมายของฝ่ายนิติบัญญัติแห่งสหพันธรัฐ ให้ความผูกพันของรัฐบาลสหพันธรัฐเป็นเช่นเดียวกันกับภาคีซึ่งไม่ใช่สหพันธรัฐ
- (b) ในส่วนที่เกี่ยวกับมาตราต่างๆ ของอนุสัญญานี้ซึ่งอยู่ภายใต้เขตอำนาจกฎหมายแห่งมลรัฐ จังหวัดหรือมณฑล ซึ่งไม่ผูกพันตามระบบรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธรัฐที่จะดำเนินการทางกฎหมาย ให้รัฐบาลสหพันธรัฐแจ้งมาตราเหล่านั้นโดยการทำคำแนะนำเพื่อขอความอนุเคราะห์ไปยังเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องของมลรัฐ จังหวัด หรือมณฑลในโอกาสแรกที่ทำได้
- (c) สหพันธรัฐภาคีแห่งอนุสัญญานี้ โดยการร้องขอของรัฐภาคีอื่นๆ ผ่านทางเลขาธิการสหประชาชาติจะส่งคำแถลงด้านกฎหมายและการปฏิบัติของสหพันธรัฐและหน่วยที่ประกอบเป็นสหพันธรัฐของตนซึ่งเกี่ยวกับบทบัญญัติใดบทบัญญัติหนึ่งโดยเฉพาะของอนุสัญญานับนี้ อันแสดงขอบเขตการมีผลบังคับแห่งบทบัญญัตินั้น ทั้งนี้ไม่ว่าโดยการดำเนินการทางกฎหมายหรือวิธีอื่น

มาตรา ๓๘

ข้อสงวน

๑. ณ เวลาที่ลงนาม ให้สัตยาบันหรือภาคยานุวัติ รัฐใดๆ อาจตั้งข้อสงวนต่อมาตราต่างๆ แห่งอนุสัญญาได้ ยกเว้นมาตรา ๑, ๓, ๔, ๑๖ (๑), ๓๓, ๓๖-๔๖ ทั้งหมด
๒. รัฐที่ตั้งข้อสงวนตามวรรค ๑ แห่งมาตรานี้ อาจถอนข้อสงวนนั้นได้ในเวลาใดๆ โดยการแจ้งไปยังเลขาธิการสหประชาชาติเพื่อให้เกิดผลบังคับใช้

มาตรา ๓๙

การมีผลบังคับใช้

๑. อนุสัญญานี้จะมีผลบังคับในวันที่เก้าสิบหลังจากวันที่สัตยาบันสารหรือภาคยานุวัติสารได้มีการส่งมอบ
๒. ในกรณีซึ่งรัฐให้สัตยาบันหรือภาคยานุวัติอนุสารฉบับนี้ ภายหลังจากที่สัตยาบันหรือภาคยานุวัติสารได้ส่งไปเก็บรักษาแล้ว ให้อนุสัญญามีผลบังคับในวันที่เก้าสิบหลังจากวันที่รัฐนั้นได้ส่งสัตยาบันสารหรือภาคยานุวัติสารไปเก็บ

มาตรา ๔๐

การเพิกถอน

๑. รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาอาจเพิกถอนอนุสัญญานี้ในเวลาใดๆ โดยแจ้งไปยังเลขาธิการสหประชาชาติ
๒. การเพิกถอนจะมีผลต่อรัฐภาคีแห่งอนุสัญญา เมื่อเวลาหนึ่งปีผ่านไปนับจากวันที่เลขาธิการสหประชาชาติได้รับแจ้งการเพิกถอน
๓. รัฐใดซึ่งได้ประกาศหรือแจ้งตามมาตรา ๓๖ อาจประกาศในเวลาใดๆ ภายหลังจากสามารถแจ้งไปยังเลขาธิการสหประชาชาติว่าให้ระงับการบังคับใช้อนุสัญญาฉบับนี้ไปยังอาณาเขตนั้นภายในเวลาหนึ่งปีนับจากวันที่เลขาธิการได้รับคำบอกกล่าว

มาตรา ๔๑

การแก้ไข

๑. รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาอาจร้องขอให้มีการแก้ไขอนุสัญญานี้ในเวลาใดๆ โดยแจ้งไปยังเลขาธิการสหประชาชาติ
๒. สมัชชาใหญ่สหประชาชาติจะแนะนำขั้นตอนหากมี เพื่อดำเนินการให้เป็นไปตามคำร้องขอนั้น

มาตรา ๔๒

การแจ้งโดยเลขาธิการสหประชาชาติ

เลขาธิการสหประชาชาติจะต้องรายงานแก่สมาชิกทั้งหมดของสหประชาชาติและทั้งที่มีใช้รัฐสมาชิกตามที่ระบุไว้ในมาตรา ๓๕ ให้ทราบดังต่อไปนี้ คือ

- (a) การลงนาม การให้สัตยาบันและภาคยานุวัติตามมาตรา ๓๕
- (b) การประกาศและการแจ้งตามมาตรา ๓๖
- (c) การสงวนและการถอนข้อสงวนตามมาตรา ๓๗
- (d) วันที่อนุสัญญาจะมีผลบังคับใช้ตามมาตรา ๓๗
- (e) การเพิกถอนและการบอกกล่าวตามมาตรา ๔๐
- (f) การร้องขอเพื่อการแก้ไขตามมาตรา ๔๑

โดยความสุจริต ผู้ที่ลงชื่อข้างท้าย ตามที่ได้รับมอบอำนาจอย่างถูกต้อง ได้ลงชื่ออนุสัญญานี้ในนามของรัฐบาลตน

ทำขึ้น ณ นครนิวยอร์ก วันที่สี่สิบแปด เดือนกันยายน หนึ่งในพันเก้าร้อยห้าสิบสี่ ในเอกสารฉบับเดียว โดยให้ถือข้อความในภาษาอังกฤษ ฝรั่งเศสและสเปนเป็นบทหลักฐานเท่าเทียมกัน ให้เก็บรักษาไว้ ณ สำนักงานบรรณสารของสหประชาชาติ และให้ส่งฉบับซึ่งรับรองว่าถูกต้องไปยังสมาชิกสหประชาชาติ และรัฐที่มีใช้สมาชิกรตามมาตรา ๓๕

กำหนดรายการ

วรรค ๑

๑. เอกสารเดินทางที่อ้างถึงในมาตรา ๒๗ ของอนุสัญญานี้จะต้องระบุว่า ผู้ถือเอกสารคือบุคคลไรรัฐภายใต้เงื่อนไขของอนุสัญญา ๒๗ กันยายน ค.ศ. ๑๙๕๔
๒. จะต้องจัดทำเอกสารอย่างน้อยสองภาษา หนึ่งในนั้นจะต้องเป็นภาษาอังกฤษหรือฝรั่งเศส
๓. รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาจะต้องพิจารณาความต้องการในการรับรองรูปแบบเอกสารเดินทางที่แนบมานี้

วรรค ๒

ให้เป็นไปตามข้อบังคับที่มีอยู่ในประเทศผู้ออกเอกสาร เด็กอาจรวมอยู่ในเอกสารเดินทางของผู้ปกครองหรือผู้ใหญ่บุคคลอื่น ในสถานการณ์ยกเว้น

วรรค ๓

ค่าธรรมเนียมในการออกเอกสารจะต้องไม่สูงกว่าอัตราค่าสุดของค่าธรรมเนียมที่ติดต่อหนังสือเดินทางของคนสัญชาติ

วรรค ๔

ในกรณีพิเศษหรือกรณียกเว้น จะต้องดำเนินการจัดทำเอกสารให้ใช้งานได้ในประเทศต่างๆ จำนวนมากเท่าที่จะทำได้

วรรค ๕

เอกสารจะต้องใช้การได้ไม่ต่ำกว่าสามเดือนและไม่เกินสองปี

วรรค ๖

๑. การต่ออายุหรือการขยายระยะเวลาการใช้งานของเอกสารขึ้นอยู่กับหน่วยงานที่ออกเอกสาร ตราบเท่าที่ผู้ถือเอกสารเดินทางไม่ได้ตั้งถิ่นฐานถูกต้องตามกฎหมายในเขตแดนอื่นและพำนักโดยชอบด้วยกฎหมายในเขตแดนของหน่วยงานดังกล่าว การออกเอกสารใหม่ขึ้นอยู่กับหน่วยงานผู้ออกเอกสารฉบับที่แล้วภายใต้เงื่อนไขเดียวกัน
๒. เจ้าหน้าที่สถานทูตหรือสถานกงสุลอาจมีอำนาจในการขยายระยะเวลาการใช้งานเอกสารเดินทางที่ออกโดยรัฐบาลของตนในระยะเวลาไม่เกินหกเดือน
๓. รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาอาจพิจารณาด้วยความอนุเคราะห์ ในการต่ออายุหรือขยายระยะเวลาการใช้งานของเอกสารเดินทางหรือออกเอกสารใหม่ ให้กับบุคคลไร้รัฐที่ไม่ได้พำนักในเขตแดนของตนโดยชอบด้วยกฎหมายอีกต่อไป ซึ่งเป็นบุคคลที่ไม่สามารถได้รับเอกสารเดินทางจากประเทศที่ตนพำนักอย่างถูกต้องตามกฎหมาย

วรรค ๗

รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาอาจรับรองความถูกต้องของเอกสารเดินทางที่ออกตามบทบัญญัติในมาตรา ๒๘ แห่งอนุสัญญานี้

วรรค ๘

หน่วยงานที่มีอำนาจของประเทศที่บุคคลไร้รัฐปรารถนาจะเดินทางเข้าไปจะต้องประทับตราการตรวจลงตรา (visa) ในเอกสารที่บุคคลนั้นถือ หากเตรียมการที่จะตอบรับบุคคลนั้น และหากกำหนดให้ต้องมีการตรวจลงตรา

วรรค ๙

๑. รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาจะต้องดำเนินการออกการตรวจลงตราประเภทคนเดินทางผ่าน (Transit Visa) แก่บุคคลไร้รัฐผู้ได้รับการตรวจลงตราสำหรับการเข้าเขตแดนของประเทศจุดหมายปลายทางสุดท้าย
๒. อาจปฏิเสธการออกการตรวจลงตราประเภทคนเดินทางผ่านดังกล่าวในกรณีเดียวกับการปฏิเสธการตรวจลงตราสำหรับบุคคลต่างด้าวอื่น

วรรค ๑๐

ค่าธรรมเนียมสำหรับการออกการตรวจลงตราการออกจากรประเทศ การเข้าประเทศหรือเดินทางผ่านราชอาณาจักรจะต้องไม่สูงกว่าอัตราค่าสุดของค่าธรรมเนียมสำหรับหนังสือเดินทางของชาวต่างชาติ

วรรค ๑๑

เมื่อบุคคลไร้รัฐดำเนินการพำนักโดยชอบด้วยกฎหมายในเขตแดนของรัฐอื่นที่เป็นภาคีแห่งอนุสัญญา ความรับผิดชอบในการออกเอกสารใหม่แก่บุคคลไร้รัฐจะต้องมีผลบังคับภายใต้ข้อตกลงและเงื่อนไขของมาตรา ๒๘ โดยหน่วยงานผู้มีอำนาจของเขตแดนนั้น

วรรค ๑๒

หน่วยงานผู้ออกเอกสารใหม่จะต้องเก็บเอกสารเก่าและจะต้องคืนเอกสารนั้นยังประเทศที่ออกเอกสาร หากระบุไว้ในเอกสารว่าต้องดำเนินการส่งคืน มิฉะนั้นจะต้องดำเนินการเก็บและยกเลิกเอกสารนั้น

วรรค ๑๓

๑. เอกสารการเดินทางที่ออกตามมาตรา ๒๘ ของอนุสัญญาจะต้องกำหนดให้ผู้ถือสามารถเดินทางกลับเข้าเขตแดนของรัฐที่ดำเนินการออกเอกสารเมื่อใดก็ตามในช่วงเวลาที่เอกสารใช้การได้ เว้นเสียแต่ว่าระบุข้อความเป็นอย่างอื่น ระยะเวลาที่ผู้ถือเอกสารเดินทางกลับเข้าประเทศที่ทำการออกเอกสารจะต้องไม่ต่ำกว่าสามเดือนไม่ว่ากรณีใดๆก็ตาม ยกเว้นกรณีประเทศที่บุคคลไร้รัฐต้องการเดินทางไม่ได้มีกฏระบุในเอกสารเดินทางตามสิทธิการกลับเข้าประเทศ
๒. ตามบทบัญญัติของวรรคก่อนหน้า รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาอาจกำหนดให้ผู้ถือเอกสารปฏิบัติตามระเบียบการตามที่ระบุไว้ว่าด้วยการเดินทางออกหรือกลับเข้ามาในเขตแดน

วรรค ๑๔

ภายใต้เงื่อนไขของวรรค ๑๓ เท่านั้น บทบัญญัติของข้อกำหนดรายการนี้ไม่ส่งผลต่อกฎหมายและข้อบังคับที่กำกับเงื่อนไขของการรับหรือ การเดินทางผ่านประเทศ การพำนัก และการตั้งถิ่นฐานใน และเดินทางออกจากเขตแดนของรัฐภาคีแห่งอนุสัญญา

วรรค ๑๕

ทั้งการออกเอกสารหรือการเข้าประเทศที่ดำเนินการจากนั้น ไม่ได้กำหนดหรือส่งผลต่อสถานะของผู้ถือเอกสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวข้องกับสัญชาติ

วรรค ๑๖

การออกเอกสารไม่ได้เพิกถอนสิทธิแก่ผู้ถือจากความคุ้มครองของสถานทูตและสถานกงสุลของประเทศที่ออกเอกสาร และไม่ได้เป็นเหตุผลต่อรัฐในการละเลยสิทธิในการคุ้มครอง

รูปแบบของเอกสารเดินทาง

[ไม่มีสำเนาปรากฏที่นี่]

ภาคผนวก ๒ – อนุสัญญาว่าด้วยการลดภาวะไร้รัฐ ค.ศ. ๑๙๖๑*

บรรดาอัครภาคีผู้ทำสัญญา

ดำเนินการ ในการติดตามข้อมติ 896 (IX) ซึ่งลงมติยอมรับโดยสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติในวันที่ ๔ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๕๔

ด้วยเห็นว่า ต้องการที่จะลดภาวะไร้รัฐโดยข้อตกลงระหว่างประเทศ

ได้ตกลงกัน ดังต่อไปนี้

มาตรา ๑

๑. รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาจะต้องอนุมัติสัญชาติให้กับบุคคลที่เกิดในอาณาเขตของตน ถ้าหากบุคคลนั้นจะกลายเป็นบุคคลไร้รัฐ ให้การอนุมัติให้สัญชาติเป็นไปโดย
 - (a) การเกิด โดยผลบังคับแห่งกฎหมาย หรือ
 - (b) การยื่นคำร้องโดยบุคคล หรือในนามของบุคคลนั้น ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตามการดำเนินงานที่กฎหมายของประเทศกำหนด คำร้องที่เป็นไปตามบทบัญญัติในวรรค ๒ ของมาตรานี้ จะไม่ถูกปฏิเสธรัฐภาคีแห่งอนุสัญญาซึ่งให้สัญชาติของตนตามวรรคย่อย (b) ของวรรคนี้ อาจให้สัญชาติของตนโดยการบังคับใช้กฎหมายตามช่วงอายุและเงื่อนไขที่กำหนดโดยกฎหมายของประเทศ
๒. รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาอาจดำเนินการให้สัญชาติตามที่ระบุในวรรคย่อย (b) ของวรรค ๑ ของมาตรานี้ ภายใต้เงื่อนไขใดเงื่อนไขหนึ่งหรือมากกว่า ดังต่อไปนี้
 - (a) ยื่นคำร้องในช่วงอายุที่กำหนดโดยรัฐภาคีแห่งอนุสัญญา โดยเริ่มยื่นได้ไม่ช้าไปกว่าอายุสิบแปดปี และสิ้นสุดไม่เร็วไปกว่าอายุยี่สิบเอ็ดปี เพื่อที่ว่าบุคคลดังกล่าวจะมีเวลาอย่างน้อยหนึ่งปีในการดำเนินการยื่นคำร้องด้วยตัวเองโดยไม่ต้องขออนุญาตตามกฎหมายที่จะดำเนินการเช่นนั้น
 - (b) ยื่นคำร้องเมื่อได้พำนักต่อเนืองในอาณาเขตของรัฐภาคีแห่งอนุสัญญา ตามช่วงเวลาของรัฐนั้นอาจเป็นผู้กำหนด โดยต้องไม่เกินห้าปีก่อนวันที่ยื่นคำร้อง และไม่เกินช่วงเวลาสิบปีโดยรวม

- (c) บุคคลนั้นไม่ได้ถูกตัดสินว่ากระทำผิดต่อความมั่นคงของรัฐ หรือไม่ได้ถูกลงโทษให้จำคุกเป็นระยะเวลาห้าปีหรือมากกว่า หรือมีข้อกล่าวหาในทางอาญา
- (d) บุคคลนั้นเป็นบุคคลไร้รัฐตลอดมา
๓. แม้มีข้อบังคับในวรรค ๑ (b) และ ๒ ของมาตรานี้ก็ตาม บุคคลซึ่งเป็นบุตรที่ถูกต้องตามกฎหมายที่เกิดในอาณาเขตของรัฐภาคีแห่งอนุสัญญา โดยมารดาเป็นคนสัญชาติของรัฐ จะต้องได้รับสัญชาติเมื่อคลอด ถ้าหากบุคคลนั้นจะกลายเป็นบุคคลไร้รัฐ
๔. รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาจะต้องอนุมัติสัญชาติให้บุคคลที่มีจะนั้นจะเป็นบุคคลไร้รัฐ และให้บุคคลที่ไม่ได้สัญชาติของรัฐภาคีแห่งอนุสัญญาซึ่งเป็นที่ที่เขาเกิด เนื่องจากมีอายุเกินกว่าอายุที่รัฐจำกัดในการยื่นคำร้อง หรือไม่มีคุณสมบัติตามเงื่อนไขการพำนักรัฐกำหนดไว้ หาก ณ ช่วงเวลาที่เกิดของบุคคลนั้น สัญชาติของบิดาหรือมารดาคนใดคนหนึ่งเป็นของรัฐภาคีแห่งอนุสัญญาตามที่ระบุไว้ข้างต้น หากบิดามารดาของบุคคลนั้นไม่ได้ถือสัญชาติเช่นเดียวกัน ณ ช่วงเวลาที่เกิดของบุคคลนั้น การตัดสินว่าบุคคลนั้นควรได้รับอนุมัติสัญชาติตามบิดาหรือมารดา จะต้องดำเนินการตามกฎหมายประเทศของรัฐภาคีแห่งอนุสัญญานั้น หากมีการกำหนดให้ต้องยื่นคำร้องขอสัญชาติ คำร้องนั้นจะต้องถูกยื่นต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรง หรือในนามของผู้ยื่นคำร้อง ตามกระบวนการที่กำหนดไว้โดยกฎหมายภายในประเทศ คำร้องที่เป็นไปตามบทบัญญัติในวรรค ๕ ของมาตรานี้จะไม่ถูกปฏิเสธ
๕. รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาอาจอนุมัติสัญชาติตามบทบัญญัติในวรรค ๔ ของมาตรานี้ภายใต้เงื่อนไขใดเงื่อนไขหนึ่งหรือมากกว่า ดังต่อไปนี้
- (a) ยื่นคำร้องก่อนที่ผู้ยื่นจะมีอายุครบตามที่รัฐภาคีแห่งอนุสัญญากำหนดโดยห้ามกำหนดให้ต่ำกว่ายี่สิบสามปี
- (b) ยื่นคำร้องเมื่อได้พำนักต่อเนืองในอาณาเขตของรัฐภาคีแห่งอนุสัญญาตามช่วงเวลาของรัฐนั้นอาจเป็นผู้กำหนด แต่ต้องไม่เกินสามปี
- (c) บุคคลนั้นเป็นบุคคลไร้รัฐมาตลอด

มาตรา ๒

เมื่อพบเด็กกำพร้าในอาณาเขตของรัฐภาคีแห่งอนุสัญญา ในกรณีที่ไม่มีหลักฐานเป็นอย่างอื่น เด็กกำพร้าจะต้องถูกพิจารณาว่าเกิดในอาณาเขตแดนนั้น โดยบิดามารดาเป็นผู้ถือสัญชาติของรัฐนั้น

มาตรา ๓

ตามความมุ่งหมายในการพิจารณาพันธะกรณีของรัฐภาคีภายใต้อนุสัญญานี้ การเกิดในเรือหรือบนเครื่องบินจะต้องถือว่าเกิดในอาณาเขตของรัฐที่เรือนั้นซุกธงหรือในอาณาเขตของรัฐที่เครื่องบินลำนั้นจอดทะเบียน แล้วแต่กรณี

มาตรา ๔

๑. รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาจะต้องอนุมัติสัญชาติแก่บุคคลซึ่งมีจะนั้นจะเป็นบุคคลไร้รัฐ ซึ่งไม่ได้เกิดในอาณาเขตของตน หากสัญชาติของบิดาหรือมารดาเป็นสัญชาติของรัฐนั้นในเวลาที่เกิดบุคคลนั้นเกิด ในกรณีที่บิดาและมารดาไม่ได้มีสัญชาติเดียวกันขณะที่บุคคลนั้นเกิด การพิจารณาว่าสัญชาติของบุคคลนั้นควรตามบิดาหรือมารดา ต้องพิจารณาโดยกฎหมายของประเทศของรัฐภาคีแห่งอนุสัญญา การอนุมัติให้สัญชาติตามบทบัญญัติของมาตรานี้เป็นไปโดย
 - (a) การเกิด โดยผลบังคับแห่งกฎหมาย หรือ
 - (b) การยื่นคำร้องโดยบุคคล หรือในนามของบุคคลนั้น ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตามการดำเนินงานที่กฎหมายของประเทศกำหนด ภายใต้บทบัญญัติในวรรค ๒ ของมาตรานี้ จะไม่มีคำร้องใดได้รับการปฏิเสธ
๒. รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาอาจดำเนินการให้สัญชาติตามบทบัญญัติของวรรค ๑ ของมาตรานี้ ภายใต้เงื่อนไขใดเงื่อนไขหนึ่งหรือมากกว่า ดังนี้
 - (a) ยื่นคำร้องก่อนที่ผู้ยื่นจะมีอายุครบตามที่รัฐภาคีแห่งอนุสัญญากำหนด โดยห้ามกำหนดให้ต่ำกว่ายี่สิบสามปี
 - (b) ยื่นคำร้องเมื่อได้พำนักต่อเนื่องในอาณาเขตของรัฐภาคีแห่งอนุสัญญาตามช่วงเวลาของรัฐนั้นอาจเป็นผู้กำหนด แต่ต้องไม่เกินสามปี
 - (c) บุคคลนั้นไม่ได้ถูกตัดสินว่ามีความผิดต่อความมั่นคงของรัฐ
 - (d) บุคคลนั้นเป็นบุคคลไร้รัฐมาตลอด

มาตรา ๕

๑. หากกฎหมายของรัฐภาคีแห่งอนุสัญญากำหนดให้มีการเสียสัญชาติ อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงสถานะของบุคคลเช่น การสมรส การสิ้นสุดของการสมรส การทำให้เป็นบุตรชอบด้วยกฎหมาย การรับรองบุตร และการรับบุตรบุญธรรม การเสียสัญชาตินั้นจะต้องขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของการถือหรือการได้มาซึ่งสัญชาติอื่นแล้ว
๒. หากภายใต้กฎหมายของรัฐภาคีแห่งอนุสัญญา บุคคลซึ่งเป็นบุตรนอกกฎหมาย ต้องสูญเสียสัญชาติของรัฐนั้นอันเป็นผลมาจากการรับรองความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาและบุตร บุคคลนั้นควรได้รับโอกาสในการกลับคืนสัญชาติด้วยการยื่นคำร้องเป็นลายลักษณ์อักษรยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เงื่อนไขต่างๆ ที่กำกับดูแลคำร้องนั้นจะต้องไม่เข้มงวดกว่าที่ระบุในวรรค ๒ ของมาตรา ๑ ของอนุสัญญานี้

มาตรา ๖

หากกฎหมายของรัฐภาคีแห่งอนุสัญญากำหนดให้คู่สมรสหรือบุตรต้องเสียสัญชาติ อันเป็นผลมาจากการเสียสัญชาติหรือถูกเพิกถอนสัญชาติของบุคคล การเสียสัญชาติของคู่สมรสหรือบุตรนั้นจะต้องขึ้นอยู่กับเงื่อนไขว่าพวกเขาถือหรือได้มาซึ่งสัญชาติอื่นแล้ว

มาตรา ๗

๑. (a) หากกฎหมายของรัฐภาคีแห่งอนุสัญญาอนุญาตให้สละสัญชาติ การสละสัญชาตินั้นจะต้องไม่นำไปสู่การเสียสัญชาติ เว้นเสียแต่ว่า บุคคลนั้นถือหรือได้มาซึ่งสัญชาติอื่นแล้ว
(b) บทบัญญัติในวรรคย่อย (a) ของวรรคนี้ จะต้องไม่บังคับใช้กับกรณีการยื่นคำร้องที่ไม่ได้สอดคล้องกับหลักการที่ระบุในมาตรา ๑๓ และ ๑๔ ของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ซึ่งอนุมัติในวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๑๙๔๘ โดยสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติ
๒. คนสัญชาติของรัฐภาคีแห่งอนุสัญญาซึ่งแสวงหาการแปลงสัญชาติในต่างประเทศ จะต้องไม่สูญเสียสัญชาติของตน เว้นเสียแต่ว่า บุคคลนั้นได้สัญชาติหรือได้รับการรับรองว่าจะได้สัญชาติของประเทศอื่นแล้ว
๓. ตามบทบัญญัติในวรรคที่ ๔ และ ๕ ของมาตรานี้ คนสัญชาติของรัฐภาคีแห่งอนุสัญญาจะต้องไม่สูญเสียสัญชาติอันทำให้กลายเป็นบุคคลไร้รัฐ เนื่องจากการเดินทางออกจากประเทศ การพำนักในต่างประเทศ การไม่ได้ลงทะเบียน หรือเหตุผลอื่นๆ ที่คล้ายคลึงกันนี้
๔. บุคคลที่แปลงสัญชาติอาจสูญเสียสัญชาติของตนเนื่องจากการพำนักในต่างประเทศ ในช่วงเวลาหนึ่ง ซึ่งกำหนดโดยกฎหมายของรัฐภาคีแห่งอนุสัญญา แต่ต้องไม่ต่ำกว่าเจ็ดปีติดต่อกัน หากบุคคลนั้นไม่ได้แจ้งแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องถึงความต้องการที่จะรักษาสัญชาติไว้
๕. ในกรณีที่คนสัญชาติของรัฐภาคีแห่งอนุสัญญาเกิดนอกเขตแดน กฎหมายของรัฐนั้นอาจจะรักษาสัญชาติไว้ให้หลังจากพ้นกำหนดระยะเวลาหนึ่งปีหลังจากที่บุคคลนั้นบรรลุนิติภาวะ โดยขึ้นอยู่กับการทำงานในอาณาเขตของรัฐ ณ ช่วงเวลานั้น หรือกับการลงทะเบียนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
๖. นอกเหนือจากสถานการณ์ที่ระบุในมาตรานี้ บุคคลไม่ควรสูญเสียสัญชาติของรัฐภาคีแห่งอนุสัญญา หากการสูญเสียนั้นจะทำให้บุคคลนั้นเป็นบุคคลไร้รัฐ แม้ว่า การสูญเสียสัญชาตินั้นไม่ได้เป็นการต้องห้ามโดยบทบัญญัติอื่นๆ แห่งอนุสัญญานี้

มาตรา ๘

๑. รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาจะไม่เพิกถอนสัญชาติของบุคคลหากการเพิกถอนนั้นจะส่งผลให้บุคคลเป็นบุคคลไร้รัฐ
๒. แม้มีบทบัญญัติในวรรค ๑ ของมาตรานี้ก็ตาม บุคคลอาจถูกเพิกถอนสัญชาติของรัฐภาคีแห่งอนุสัญญา
 - (a) ในสถานการณ์ที่สามารถอนุญาตให้บุคคลนั้นสูญเสียสัญชาติ ภายใต้วรรค ๔ และ ๕ ของมาตรา ๗
 - (b) เมื่อสัญชาติได้มาด้วยการแกล้งขอความเป็นเท็จหรือการทุจริต

๓. แม้มีบทบัญญัติในวรรค ๑ ของมาตรา นี้ก็ตาม รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาอาจสงวนไว้ซึ่งสิทธิการเพิกถอนสัญชาติของบุคคล หากในช่วงเวลาของการลงนาม การให้สัตยาบัน หรือการภาคยานุวัติ มีการระบุงการสงวนสิทธิดังกล่าวด้วยเหตุผลหนึ่งประการหรือมากกว่า ซึ่งเหตุผลดังกล่าวมีระบุในกฎหมายของประเทศ ณ ขณะนั้น
- (a) บุคคลนั้น ปฏิบัติผิดเงื่อนไขไปจากที่จะปฏิบัติต่อรัฐภาคีแห่งอนุสัญญา
- (i) ปฏิบัติในทางที่เป็นข้อห้ามของรัฐ โดยเคยให้ความช่วยเหลือ หรือยังให้ความช่วยเหลือรัฐอื่น หรือเคยรับ หรือยังคงรับค่าตอบแทนจากรัฐอื่น หรือ
- (ii) ปฏิบัติในทางที่ส่งผลกระทบต่อประโยชน์อันสำคัญของรัฐ
- (b) บุคคลนั้นได้ให้ปฏิญาณ หรือได้แถลงอย่างเป็นทางการหรือได้ให้หลักฐานที่ชี้ชัดในการตัดสินใจที่จะปฏิเสธการสวมักดิ์ต่อรัฐภาคีแห่งอนุสัญญาหรือรัฐอื่น
๔. รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาจะไม่ใช้อำนาจในการเพิกถอนตามที่อนุญาตในวรรค ๒ และ ๓ ของมาตรา นี้ยกเว้นที่เป็นไปตามกฎหมาย โดยจะต้องให้สิทธิแก่บุคคลในการจะเข้ารับการพิจารณาดีด้วยความเป็นธรรมจากศาลหรือหน่วยงานอิสระ

มาตรา ๙

รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาจะไม่เพิกถอนสัญชาติของบุคคล หรือกลุ่มบุคคล ด้วยสาเหตุทางเชื้อชาติ ชาติพันธุ์ ศาสนา หรือการเมือง

มาตรา ๑๐

๑. สนธิสัญญาทุกฉบับระหว่างรัฐภาคีแห่งอนุสัญญาซึ่งระบุงการถ่ายโอนอาณาเขตให้ มีบทบัญญัติซึ่งกำหนดไว้เพื่อรับประกันว่า จะไม่มีบุคคลใดเป็นบุคคลไร้รัฐเนื่องจากผลของการถ่ายโอนอาณาเขตนั้น รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาควรพยายามอย่างที่สุดเพื่อรับประกันให้มีบทบัญญัติดังกล่าวในสนธิสัญญาซึ่งจัดทำขึ้นกับรัฐที่มีได้เป็นภาคีแห่งอนุสัญญานี้
๒. ในกรณีที่ไม่มีบทบัญญัติดังกล่าว รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาซึ่งอาณาเขตของตนจะมีการถ่ายโอน หรือได้มาซึ่งอาณาเขต จะต้องอนุมัติสัญชาติของรัฐให้กับบุคคลผู้ซึ่งมิฉะนั้นจะเป็นบุคคลไร้รัฐอันเป็นผลจากการถ่ายโอนหรือได้มาซึ่งอาณาเขต

มาตรา ๑๑

ภายใต้กรอบการดำเนินงานขององค์การสหประชาชาติ รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาจะต้องส่งเสริมการจัดตั้งขึ้นของหน่วยงาน ซึ่งบุคคลที่ได้อ้างสิทธิประโยชน์จากอนุสัญญานี้สามารถยื่นคำร้องเพื่อการพิจารณาคำขอของตน และเพื่อได้รับการช่วยเหลือในการนำเสนอคำร้องนี้ต่อหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง ให้เร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้ภายหลังจากการฝากตราสารของการให้สัตยาบันหรือภาคยานุวัติ

มาตรา ๑๒

๑. ในกรณีรัฐภาคีแห่งอนุสัญญาไม่ได้อนุมัติให้สัตยาตติชณะเกิด โดยผลบังคับแห่งกฎหมาย ตามวรรค ๑ ของมาตรา ๑ หรือของมาตรา ๔ แห่งอนุสัญญานี้ ควรบังคับใช้บทบัญญัติในวรรค ๑ ของมาตรา ๑ หรือของมาตรา ๔ แล้วแต่กรณี กับบุคคลที่เกิดก่อนและบุคคลที่เกิดหลังที่อนุสัญญานี้มีผลบังคับใช้
๒. บทบัญญัติในวรรค ๔ ของมาตรา ๑ แห่งอนุสัญญานี้จะต้องบังคับใช้แก่บุคคลที่เกิดก่อนและบุคคลที่เกิดหลังที่อนุสัญญานี้มีผลบังคับใช้
๓. บทบัญญัติของมาตรา ๒ แห่งอนุสัญญานี้จะต้องบังคับใช้แก่เด็กกำพร้าที่พบในอาณาเขตของรัฐภาคีแห่งอนุสัญญาหลังจากที่อนุสัญญานี้มีผลบังคับใช้ในรัฐนั้น

มาตรา ๑๓

อนุสัญญานี้จะไม่ถูกตีความว่าส่งผลกระทบต่อบทบัญญัติใดๆ ที่นำไปสู่การลดภาวะไร้รัฐที่มีประสิทธิภาพกว่า ซึ่งอาจจะระบุในกฎหมายของรัฐภาคีแห่งอนุสัญญาในปัจจุบันหรือหลังจากที่อนุสัญญานี้มีผลบังคับใช้ หรืออาจจะระบุอยู่ในอนุสัญญา สนธิสัญญาหรือข้อตกลงอื่นใดในปัจจุบัน หรือหลังจากที่อนุสัญญานี้มีผลบังคับใช้ระหว่างสองรัฐภาคีหรือมากกว่านั้น

มาตรา ๑๔

ข้อพิพาทใดๆ ระหว่างรัฐภาคีแห่งอนุสัญญานี้ที่เกี่ยวกับการตีความหรือการบังคับใช้ซึ่งไม่สามารถระงับได้โดยวิธีอื่นๆ จะต้องส่งไปยังศาลยุติธรรมระหว่างประเทศโดยการร้องขอของรัฐคู่พิพาทฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

มาตรา ๑๕

๑. อนุสัญญานี้จะต้องบังคับใช้ยังดินแดนที่ไม่ได้ปกครองตนเอง ดินแดนในภาวะพึ่งพิง อาณานิคม และดินแดนที่ไม่ได้ปกครองตนเองอื่นๆ ทุกแห่งที่รัฐภาคีแห่งอนุสัญญารับผิดชอบในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยขณะที่ลงนาม ให้สัตยาบันหรือภาคยานุวัติ ภายใต้บทบัญญัติของวรรค ๒ ของมาตรานี้ รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาจะต้องประกาศแจ้งดินแดนอาณานิคมหรือเขตแดนที่อนุสัญญานี้จะมีผลบังคับใช้ตามข้อเท็จจริง ในฐานะที่ได้ลงนาม ให้สัตยาบัน หรือภาคยานุวัติ
๒. ในกรณีใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับสัตยาตติชณะ ดินแดนที่ไม่ได้ปกครองตนเองไม่ได้รับการปฏิบัติในฐานะเป็นส่วนของดินแดนที่ปกครองตนเอง หรือในกรณีใดๆ ที่กฎหมายรัฐธรรมนูญ หรือธรรมเนียมปฏิบัติทางรัฐธรรมนูญของรัฐภาคีแห่งอนุสัญญา หรือของดินแดนที่ไม่ได้ปกครองตนเอง ได้กำหนดให้ดินแดนที่ไม่ได้ปกครองตนเองดังกล่าวต้องให้ความยินยอมเพื่อที่อนุสัญญาจะมีผลบังคับใช้นั้น รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาจะต้องพยายามอย่างที่สุดในการรับประกันถึงความยินยอมของดินแดนที่ไม่ได้ปกครองตนเอง ภายในช่วงเวลาสิบสองเดือนจากวันที่รัฐภาคีได้ลงนามใน

อนุสัญญา และเมื่อได้รับความยินยอมนั้น รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาจะต้องแจ้งแก่เลขาธิการสหประชาชาติอนุสัญญานี้จะต้องบังคับใช้ในเขตแดนหรือในเขตแดนต่างๆ ตามที่แจ้งไว้ นับจากวันที่เลขาธิการได้รับแจ้ง

๓. หลังจากสิ้นสุดระยะเวลาสิบสองเดือนตามที่ระบุไว้ในวรรค ๒ ของมาตรานี้ รัฐภาคีแห่งอนุสัญญานั้นจะต้องแจ้งแก่เลขาธิการถึงผลจากการหารือกับดินแดนที่ไม่ได้ปกครองตนเองต่างๆ ที่รัฐภาคีแห่งอนุสัญญารับผิดชอบในด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และที่อาจได้ระงับความยินยอมในการบังคับใช้อนุสัญญานี้

มาตรา ๑๖

๑. อนุสัญญานี้จะเปิดให้ลงนามบังคับ ณ สำนักงานใหญ่สหประชาชาตินับจากวันที่ ๓๐ สิงหาคม ค.ศ. ๑๙๖๑ ถึง ๓๑ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๖๒
๒. อนุสัญญานี้จะเปิดในลงนามในนามของ
 - (a) สมาชิกใดๆ ของสหประชาชาติ
 - (b) รัฐอื่นๆ ที่ได้รับเชิญให้เข้าร่วมการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยการยุติหรือลดภาวะไร้รัฐในอนาคต
 - (c) รัฐใดๆ ซึ่งได้รับเชิญให้ลงนามหรือลงนามในอนุสัญญาซึ่งระบุโดยสมาชิกใหญ่แห่งสหประชาชาติ
๓. อนุสัญญานี้จะต้องได้รับการให้สัตยาบันและสัตยาบันสารจะต้องเก็บรักษาไว้ที่เลขาธิการสหประชาชาติ
๔. อนุสัญญานี้จะเปิดเพื่อการภาคยานุวัติโดยรัฐ ที่ได้รับการระบุไว้ในวรรค ๒ แห่งมาตรานี้ การภาคยานุวัติจะมีผลเมื่อมีการส่งมอบภาคยานุวัติสารไว้กับเลขาธิการสหประชาชาติ

มาตรา ๑๗

๑. ณ เวลาที่ลงนาม ให้สัตยาบัน หรือภาคยานุวัติ รัฐใดๆ อาจตั้งข้อสงวนต่อมาตรา ๑๑ มาตรา ๑๔ หรือมาตรา ๑๕
๒. จะไม่มีข้อสงวนอื่นใดแห่งอนุสัญญานี้ได้รับการอนุมัติ

มาตรา ๑๘

๑. อนุสัญญานี้จะมีผลบังคับภายในสองปีหลังจากวันที่สัตยาบันสาร หรือภาคยานุวัติสาร
๒. ในกรณีซึ่งรัฐให้สัตยาบันหรือภาคยานุวัติอนุสัญญานับนี้ภายหลังจากที่สัตยาบันสารหรือภาคยานุวัติสารได้ส่งไปเก็บรักษาแล้ว ให้อนุสัญญามีผลบังคับในวันที่เก้าสิบหลังจากวันที่รัฐนั้นได้ส่งสัตยาบันสารหรือภาคยานุวัติสารไปเก็บ หรือในวันที่ซึ่งอนุสัญญามีผลบังคับใช้ตามที่บัญญัติในวรรค ๑ ของมาตรานี้ แล้วแต่วันไหนจะถึงหลังสุด

มาตรา ๑๙

๑. รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาอาจเพิกถอนอนุสัญญานี้ได้ตลอดเวลา โดยแจ้งเป็นลายลักษณ์อักษรไปยังเลขาธิการสหประชาชาติ การเพิกถอนจะมีผลต่อรัฐภาคีแห่งอนุสัญญาเมื่อเวลาหนึ่งปีผ่านไปนับจากวันที่เลขาธิการสหประชาชาติได้รับการแจ้งเพิกถอน
๒. ในกรณีที่อนุสัญญานี้มีผลบังคับใช้ต่อดินแดนอาณานิคมของรัฐภาคีแห่งอนุสัญญา ตามบทบัญญัติในมาตรา ๑๕ ด้วยการเห็นพ้องของดินแดนนั้น รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาจะต้องแจ้งต่อเลขาธิการสหประชาชาติถึงการเพิกถอนอนุสัญญานี้โดยแจ้งแยกเป็นการต่างหากได้ตลอดเวลา การเพิกถอนจะมีผลต่อรัฐภาคีแห่งอนุสัญญาเมื่อเวลาหนึ่งปีผ่านไปนับจากวันที่เลขาธิการสหประชาชาติได้รับแจ้งการเพิกถอน ซึ่งเลขาธิการจะแจ้งไปยังรัฐภาคีแห่งอนุสัญญาอื่นๆ ทุกแห่งถึงการเพิกถอนนี้และวันที่หรือวันที่ได้รับแจ้ง

มาตรา ๒๐

๑. เลขาธิการสหประชาชาติจะต้องแจ้งแก่สมาชิกทั้งหมดของสหประชาชาติและทั้งที่มีรัฐสมาชิกรับที่ระบุไว้ในมาตรา ๑๖ ให้ทราบดังต่อไปนี้ คือ
 - (a) การลงนาม การสัตยาบัน และภาคยานุวัติตามมาตรา ๑๖
 - (b) ข้อสงวนภายใต้มาตรา ๑๗
 - (c) วันที่อนุสัญญามีผลบังคับใช้ตามมาตรา ๑๘
 - (d) การเพิกถอนภายใต้มาตรา ๑๙
๒. หลังจากการฝากสัตยาบันสารหรือภาคยานุวัติสาร เลขาธิการสหประชาชาติจะต้องนำความไปประกาศยังสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติถึงการจัดตั้งหน่วยงานตามที่ได้ระบุไว้ในบทบัญญัติของมาตรา ๑๑

มาตรา ๒๑

ให้เลขาธิการสหประชาชาติจดทะเบียนอนุสัญญานี้ในวันที่อนุสัญญามีผลบังคับใช้

เพื่อเป็นสักขีพยาน ผู้มีอำนาจเต็มที่ลงนามข้างทำยนี้ ได้ลงนาม

ทำขึ้น ณ นครนิวยอร์ก วันที่สามสิบ เดือนสิงหาคม ปีหนึ่งพันเก้าร้อยหกสิบเอ็ดในเอกสารฉบับเดียว โดยให้ถือข้อความในภาษาจีน อังกฤษ ฝรั่งเศส รัสเซียและสเปนเป็นบทหลักฐานเท่าเทียมกัน ให้เก็บรักษาไว้ ณ สำนักงานบรรณสารของสหประชาชาติและให้ส่งฉบับโดยเลขาธิการสหประชาชาติไปยังสมาชิกรัฐประชาชาติ และรัฐที่มีรัฐสมาชิกรับตามมาตรา ๑๖ ของอนุสัญญานี้

ภาคผนวก ๓ – รายนามของรัฐภาคีของ อนุสัญญาว่าด้วยสถานะของบุคคลไร้รัฐ ค.ศ. ๑๙๕๔ และอนุสัญญาว่าด้วยการลด ภาวะไร้รัฐ ค.ศ. ๑๙๖๑

ประเทศ	อนุสัญญา ๑๙๕๔*	อนุสัญญา ๑๙๖๑*
แอลเบเนีย	23 มิถุนายน 2003 ก	9 กรกฎาคม 2003 ก
แอลจีเรีย	15 กรกฎาคม 1964 ก	
แอนติกาและบาร์บูดา	25 ตุลาคม 1988 ก	
อาร์เจนตินา	1 มิถุนายน 1972 ก	
อาร์มีเนีย	18 พฤษภาคม 1994 ก	18 พฤษภาคม 1994 ก
ออสเตรเลีย	13 ธันวาคม 1973 ก	13 ธันวาคม 1973 ก
ออสเตรเลีย	8 กุมภาพันธ์ 2008 ก	22 กันยายน 1972 ก
อาเซอร์ไบจาน	16 สิงหาคม 1996 ก	16 สิงหาคม 1996 ก
บาร์เบโดส	6 มีนาคม 1972 ก	
เบลเยียม	27 พฤษภาคม 1960 ส	
เบลีซ	14 กันยายน 2006 ก	
เบนิน	8 ธันวาคม 2011 ก	8 ธันวาคม 2011 ก
รัฐพหุชนชาติแห่งโบลิเวีย	6 ตุลาคม 1983 ก	6 ตุลาคม 1983 ก
บอสเนียและเฮอร์เซโกวีนา	1 กันยายน 1993 ก	1 ธันวาคม 1993 ก
บอตสวานา	25 กุมภาพันธ์ 1969 ก	
บราซิล	13 สิงหาคม 1996 ส	25 ตุลาคม 2007 ก
บัลแกเรีย	22 มีนาคม 2012 ก	22 มีนาคม 2012 ก
บูร์กินาฟาโซ	1 พฤษภาคม 2012 ก	
แคนาดา	17 กรกฎาคม 1978 ก	
ชาด	12 สิงหาคม 1999 ก	12 สิงหาคม 1999 ก
จีน†		
คอซตาริกา	2 พฤศจิกายน 1977 ส	2 พฤศจิกายน 1977 ก
โกตดิวัวร์	3 ตุลาคม 2013 ก	3 ตุลาคม 2013 ก
โครเอเชีย	12 ตุลาคม 1992 ก	22 กันยายน 2011 ก

* ภาคยานุวัติ (ก), การสืบต่อ (ง), การให้สัตยาบัน (ส)

† หลังจากประเทศจีนได้กลับเข้ามามีสิทธิเหนืออาณาเขตฮ่องกง ในวันที่ ๑๐ มิถุนายน ๑๙๙๗ จีนได้แจ้งต่อเลขาธิการสหประชาชาติว่า สาธารณรัฐประชาชนจีนจะเข้ารับการรับรองสิทธิและพันธกรณีระหว่างประเทศของฮ่องกงว่าด้วยอนุสัญญา ๑๙๕๔

ประเทศ	อนุสัญญา ๑๙๕๔ ^๑	อนุสัญญา ๑๙๖๑ ^๒
สาธารณรัฐเช็ก	19 กรกฎาคม 2004 ก	19 ธันวาคม 2001 ก
เดนมาร์ก	17 มกราคม 1956 ส	17 กรกฎาคม 1956 ก
เอกวาดอร์	2 ตุลาคม 1970 ส	24 กันยายน 2012 ก
ฟีจี	12 มิถุนายน 1972 ก	
ฟินแลนด์	10 ตุลาคม 1968 ก	7 สิงหาคม 2008 ก
ฝรั่งเศส	8 มีนาคม 1960 ส	
จอร์เจีย	23 ธันวาคม 2011 ก	
เยอรมนี	26 ตุลาคม 1976 ส	31 สิงหาคม 1977 ก
กรีซ	4 พฤศจิกายน 1975 ก	
กัวเตมาลา	28 พฤศจิกายน 2000 ส	19 กรกฎาคม 2001 ก
กินี	21 มีนาคม 1962 ก	
ฮอนดูรัส	1 ตุลาคม 2012 ส	18 ธันวาคม 2012 ก
ฮังการี	21 พฤศจิกายน 2001 ก	12 พฤษภาคม 2009 ก
ไอร์แลนด์	17 ธันวาคม 1962 ก	18 มกราคม 1973 ก
อิสราเอล	23 ธันวาคม 1958 ส	
จาเมกา	9 มกราคม 2013 ก	
อิตาลี	3 ธันวาคม 1962 ส	
คิริบาส	29 พฤศจิกายน 1983 ก	29 พฤศจิกายน 1983 ก
ลัตเวีย	5 พฤศจิกายน 1999 ก	14 เมษายน 1992 ก
เลโซโท	4 พฤศจิกายน 1974 ก	24 กันยายน 2004 ก
ไลบีเรีย	11 กันยายน 1964 ก	22 กันยายน 2004 ก
ลิเบีย	16 พฤษภาคม 1989 ก	16 พฤษภาคม 1989 ก
ลิกเตนสไตน์	25 กันยายน 2009 ส	25 กันยายน 2009 ก
ลิวัวเนีย	7 กุมภาพันธ์ 2000 ก	22 กรกฎาคม 2013 ก
ลักเซมเบิร์ก	27 มิถุนายน 1960 ส	
มาดากัสการ์ ^๓	[20 กุมภาพันธ์ 1962 ก]	
มาลาวี	7 ตุลาคม 2009 ก	
เม็กซิโก	7 มิถุนายน 2000 ก	
มอนเตเนโกร	23 ตุลาคม 2006 ก	5 ธันวาคม 2013 ก
เนเธอร์แลนด์	12 เมษายน 1962 ส	13 พฤษภาคม 1985 ส
นิวซีแลนด์	20 กันยายน 2006 ก	
นิการากัว	15 กรกฎาคม 2013 ก	29 กรกฎาคม 2013 ก
ไนเจอร์	17 มิถุนายน 1985 ก	

^๓ เลขานุการสหประชาชาติได้รับแจ้งในวันที่ ๒ เมษายน ๑๙๖๕ ว่า จากการแจ้งรัฐบาลแห่งมาดากัสการ์ ยกเลิกอนุสัญญานี้ การบอกเลิกมีผลในวันที่ ๒ เมษายน ๑๙๖๖

ประเทศ	อนุสัญญา ๑๙๕๔'	อนุสัญญา ๑๙๖๑'
ไนจีเรีย	20 กันยายน 2011 ก	20 กันยายน 2011 ก
นอร์เวย์	19 พฤศจิกายน 1956 ส	11 สิงหาคม 1971 ก
ปานามา	2 มิถุนายน 2011 ก	2 มิถุนายน 2011 ก
ปารากวัย	6 มิถุนายน 2012 ก	
เปรู	23 มกราคม 2014 ก	
ฟิลิปปินส์	22 กันยายน 2011 ส	
โปรตุเกส	1 ตุลาคม 2012 ก	1 ตุลาคม 2012 ก
สาธารณรัฐเกาหลี	22 สิงหาคม 1962 ก	
สาธารณรัฐฮอลันดา	19 เมษายน 2012 ก	19 เมษายน 2012 ก
โรมาเนีย	27 มกราคม 2006 ก	27 มกราคม 2006 ก
รวันดา	4 ตุลาคม 2006 ก	4 ตุลาคม 2006 ก
เซเนกัล	21 กันยายน 2005 ก	21 กันยายน 2005 ก
เซอร์เบีย	12 มีนาคม 2001 ก	7 ธันวาคม 2011 ก
สโลวาเกีย	3 เมษายน 2000 ก	3 เมษายน 2000 ก
สโลวีเนีย	6 กรกฎาคม 1992 ก	
สเปน	12 พฤษภาคม 1997 ก	
เซนต์วินเซนต์และเกรนาดีนส์	27 เมษายน 1999 ก	
สวาซิแลนด์	16 พฤศจิกายน 1999 ก	16 พฤศจิกายน 1999 ก
สวีเดน	2 เมษายน 1965 ส	19 กุมภาพันธ์ 1969 ก
สวิตเซอร์แลนด์	3 กรกฎาคม 1972 ส	
อดีตสาธารณรัฐยูโกสลาฟมาซิโดเนีย	18 มกราคม 1994 ก	
ตริเนแดดและโตเบโก	11 เมษายน 1966 ก	
ตูนิเซีย	29 กรกฎาคม 1969 ก	12 พฤษภาคม 2000 ก
เติร์กเมนิสถาน	7 ธันวาคม 2011 ก	29 สิงหาคม 2012 ก
ยูกันดา	15 เมษายน 1965 ก	
ยูเครน	25 มีนาคม 2013 ก	25 มีนาคม 2013 ก
สหราชอาณาจักรบริเตนใหญ่และ ไอร์แลนด์เหนือ	16 เมษายน 1959 ส	29 มีนาคม 1966 ส
อุรุกวัย	2 เมษายน 2004 ก	21 กันยายน 2001 ก
แชนเบียม	1 พฤศจิกายน 1974 ก	
ซิมบับเว	1 ธันวาคม 1998 ก	

ภาคผนวก ๔ – ข้อความที่ตัดตอนจาก มติสมัชชาใหญ่

มติที่รับรองโดยสมัชชาใหญ่เมื่อวันที่ ๒๓ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๙๔

A/RES/๔๙/๑๖๙ วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๙๕

๔๙/๑๖๙ สำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยสหประชาชาติ

สมัชชาใหญ่...

๒๐. เรียกร้องให้รัฐช่วยสนับสนุนข้าหลวงใหญ่ฯ ในการปฏิบัติหน้าที่ความรับผิดชอบภายใต้มติสมัชชาใหญ่ที่ ๓๒๗๔ (XXIX) วันที่ ๑๐ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๗๔ ว่าด้วยการลดภาวะไร้รัฐ รวมทั้งการส่งเสริมการภาคยานุวัติและการปฏิบัติตามตราสารระหว่างประเทศเกี่ยวกับภาวะไร้รัฐอย่างเต็มที่

มติที่รับรองโดยสมัชชาใหญ่เมื่อวันที่ ๒๑ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๙๕

A/RES/๕๐/๑๕๒ วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๙๖

๕๐/๑๕๒ สำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยสหประชาชาติ

สมัชชาใหญ่

...

กังวลว่าภาวะไร้รัฐ รวมทั้งการที่ไม่สามารถที่จะมีสัญชาติเป็นของตนเอง อาจนำไปสู่การพลัดถิ่น และเน้นในเรื่องนี้ว่า การปกป้องและการลดภาวะไร้รัฐ และความคุ้มครองบุคคลไร้รัฐเป็นเรื่องสำคัญต่อการป้องกันสถานการณ์ผู้ลี้ภัยที่อาจเกิดขึ้นได้ด้วย

...

๑๔. สนับสนุนส่งเสริมให้ข้าหลวงใหญ่ฯ ดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องในนามของบุคคลไร้รัฐ โดยเป็นส่วนหนึ่งของหน้าที่อันชอบธรรมตามกฎหมายในการให้ความคุ้มครองระหว่างประเทศและการหาวิธีดำเนินการป้องกัน ทั้งยังเป็นความรับผิดชอบของข้าหลวงใหญ่ฯ ตามมติสมัชชาใหญ่ที่ ๓๒๗๔ (XXIV) วันที่ ๑๐ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๗๔ และ ๓๑/๓๖ วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๙๗๖

๑๕. ร้องขอให้สำนักงานข้าหลวงใหญ่ฯ ส่งเสริมการภาคยานุวัติอนุสัญญาว่าด้วยสถานะของบุคคลไร้รัฐ ค.ศ. ๑๙๕๔¹ และอนุสัญญาว่าด้วยการลดภาวะไร้รัฐ ค.ศ. ๑๙๖๑² ด้วยเหตุที่ตราสารเหล่านี้มีรัฐภาคีจำนวนจำกัด รวมทั้งจัดให้มีบริการทางเทคนิควิชาการและที่ปรึกษาที่เกี่ยวข้องกับการเตรียมความพร้อมและการนำตัวบทกฎหมายว่าด้วยสัญชาติไปใช้ปฏิบัติให้กับรัฐที่ให้ความสนใจ...

¹ United Nations, Treaty Series, vol.360, No.5158.

² อ้างอิงก่อนหน้า vol. 989, No. 14458.

มติที่รับรองโดยสมัชชาใหญ่เมื่อวันที่ ๑๙ ธันวาคม ค.ศ. ๒๐๐๖

A/RES/๖๑/๑๓๗ วันที่ ๒๕ มกราคม ค.ศ. ๒๐๐๗

๖๑/๑๓๗ สำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยสหประชาชาติ

สมัชชาใหญ่...

๒. ยินดีกับบทบาทงานสำคัญตลอดทั้งปีของสำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติ และคณะกรรมการบริหาร และบันทึกการรับข้อสรุปว่าด้วยผู้หญิงและเด็กกลุ่มเสี่ยง และข้อสรุปว่าด้วยการระบอบ การป้องกัน และการลดภาวะไร้รัฐ และการคุ้มครองบุคคลไร้รัฐ มา นำใช้ปฏิบัติ^๓ ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ระบอบความคุ้มครองระหว่าง ประเทศให้สอดคล้องกับวาระด้านความคุ้มครอง^๔ และเพื่อช่วยเหลือสนับสนุนรัฐบาลใน การปฏิบัติตามความรับผิดชอบการคุ้มครองภายใต้ภาวะแวดล้อมระหว่างประเทศที่เปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน โดยการส่งเสริมการนำปฏิบัติกลไกและมาตรฐานอย่างก้าวหน้าผ่าน นโยบายสาธารณะภายในประเทศที่เกี่ยวข้องด้วยความสนับสนุนจากประชาคมนานาชาติ...

๔. บันทึกว่ารัฐจำนวน ๖๒ รัฐได้เข้าเป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วยสถานะของบุคคลไร้รัฐ ค.ศ. ๑๙๕๔^๕ และว่ารัฐจำนวน ๓๓ รัฐเข้าเป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วยการลดภาวะไร้รัฐ ค.ศ. ๑๙๖๑^๖ ทั้งสนับสนุนส่งเสริมรัฐที่ยังไม่ได้เข้าเป็นภาคีให้พิจารณารับรองตราสารเหล่านี้และ บันทึกการทำงานของข้าหลวงใหญ่ฯ ในการระบอบบุคคลไร้รัฐ การป้องกันและการลดภาวะ ไร้รัฐ และการคุ้มครองบุคคลไร้รัฐ และเร่งผลักดันให้สำนักงานข้าหลวงใหญ่ฯ ดำเนินงานใน ด้านนี้ต่อไปตามมติสมัชชาใหญ่ และข้อสรุปคณะกรรมการบริหาร...

³ อ้างอิงก่อนหน้า chap. III, sects. A and B.

⁴ อ้างอิงก่อนหน้า Fifty-seventh Session, Supplement No. 12A (A/57/12/Add.1), annex IV.

⁵ United Nations, Treaty Series, vol. 360, No. 5158.

⁶ อ้างอิงก่อนหน้า vol. 989, No. 14458.

ภาคผนวก ๕ – ข้อความที่ตัดตอนจาก ข้อสรุปของคณะกรรมการบริหาร UNHCR

ข้อสรุปว่าด้วยการป้องกันและการลดภาวะไร้รัฐ และการคุ้มครองบุคคลไร้รัฐ

ลำดับที่ ๗๘ (XLVI) – ค.ศ. ๑๙๙๕

วันที่ ๒๐ ตุลาคม ค.ศ. ๑๙๙๕

คณะกรรมการบริหาร

ยอมรับสิทธิของทุกคนที่จะมีสัญชาติและสิทธิที่จะไม่ถูกถอดถอนสัญชาติตนโดยพลการ

กังวลว่าภาวะไร้รัฐ รวมทั้งการไร้ความสามารถที่จะได้มาซึ่งสัญชาติตน อาจนำไปสู่การพลัดถิ่น

เน้นว่าการป้องกันและการลดภาวะไร้รัฐ และการคุ้มครองบุคคลไร้รัฐมีความสำคัญต่อการป้องกันสถานการณ์ผู้ลี้ภัยที่อาจเกิดขึ้น

- (ก) รับรองความรับผิดชอบว่าด้วยผู้ลี้ภัยไร้รัฐและการลดภาวะไร้รัฐที่มอบหมายไว้แก่ข้าหลวงใหญ่ฯ และสนับสนุนส่งเสริม UNHCR ให้ดำเนินกิจกรรมในนามบุคคลไร้รัฐอย่างต่อเนื่อง โดยเป็นส่วนหนึ่งของหน้าที่อันชอบธรรมตามกฎหมายในการให้ความคุ้มครองระหว่างประเทศและการหาวิธีดำเนินการป้องกัน ทั้งยังเป็นความรับผิดชอบของข้าหลวงใหญ่ฯ ที่ได้รับความไว้วางใจจากสมัชชาใหญ่ให้ปฏิบัติหน้าที่ตามมาตรา ๑๑ ของอนุสัญญาว่าด้วยการลดภาวะไร้รัฐ ค.ศ. ๑๙๖๑...
- (ค) ร้องขอให้ UNHCR ส่งเสริมอย่างแข็งขัน การภาคยานุวัติอนุสัญญาว่าด้วยสถานะของบุคคลไร้รัฐ ค.ศ. ๑๙๕๔ และอนุสัญญาว่าด้วยการลดภาวะไร้รัฐ ค.ศ. ๑๙๖๑ ด้วยเหตุที่ตราสารเหล่านี้มีรัฐภาคีจำนวนจำกัด รวมทั้งจัดให้มีบริการทางเทคนิควิชาการและที่ปรึกษาที่เกี่ยวข้องกับการเตรียมความพร้อมและการนำตัวบทกฎหมายว่าด้วยสัญชาติไปใช้ปฏิบัติให้กับรัฐที่ให้ความสนใจ...

ข้อสรุปทั่วไปว่าด้วยการคุ้มครองระหว่างประเทศ

ลำดับที่ ๙๕ (LIV) – ค.ศ. ๒๐๐๓

วันที่ ๑๐ ตุลาคม ค.ศ. ๒๐๐๓

คณะกรรมการบริหาร...

- (๕) สนับสนุนส่งเสริมให้รัฐร่วมมือกับ UNHCR ในเรื่องวิธีการแก้ไขกรณีภาวะไร้รัฐ และพิจารณาความเป็นไปได้ในการจัดให้มีสถานที่ตั้งรกรากใหม่ หากสถานการณ์ของบุคคลไร้รัฐไม่สามารถแก้ไขได้ในประเทศเจ้าภาพปัจจุบัน หรือในประเทศที่เคยมีถิ่นพำนักอาศัยประจำเดิม และยังคงไม่มั่นคงปลอดภัย

ข้อสรุปว่าด้วยการระบุดำ การป้องกันและการลดภาวะไร้รัฐ และการคุ้มครองบุคคลไร้รัฐ

ลำดับที่ ๑๐๖ (LVII) – ค.ศ. ๒๐๐๖

วันที่ ๖ ตุลาคม ค.ศ. ๒๐๐๖

คณะกรรมการบริหาร

ยังคงกังวลอย่างยิ่งถึงการดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องของปัญหาภาวะไร้รัฐในภูมิภาคต่างๆ ของโลก และการเกิดขึ้นของสถานการณ์ภาวะไร้รัฐใหม่ๆ ...

ยืนยันอีกครั้งถึงความรับผิดชอบที่สมัชชาใหญ่สหประชาชาติมอบหมายให้กับข้าหลวงใหญ่ฯ ในการมีส่วนร่วมช่วยในการป้องกันและลดภาวะไร้รัฐ และในการคุ้มครองบุคคลไร้รัฐต่อไป

ระลึกถึงข้อสรุปลำดับที่ ๗๔ (XLVI) ว่าด้วยการป้องกันและการลดภาวะไร้รัฐ และการคุ้มครองบุคคลไร้รัฐ รวมทั้งข้อสรุปลำดับที่ ๙๐ (LII), ๙๕ (LIV), ๙๖ (LIV) และข้อสรุปลำดับที่ ๙๙ (LV) และ ๑๐๒ (LVI) ว่าด้วยการแก้ไขสถานการณ์ภาวะไร้รัฐที่ยืดเยื้อ

- (ก) ผลักดัน UNHCR ให้ร่วมมือกับรัฐบาล หน่วยงานสหประชาชาติและระหว่างประเทศอื่น รวมทั้งองค์กรที่ไม่ใช่รัฐบาลและองค์กรระดับภูมิภาค เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งในเรื่องนี้ โดยดำเนินกิจกรรมที่มุ่งสนับสนุนการระบุดำ การป้องกัน การลดภาวะไร้รัฐ และการคุ้มครองบุคคลไร้รัฐต่อไป

การระบุผู้อยู่ในภาวะไร้รัฐ

- (ข) เรียกร้องให้ UNHCR ทำงานกับรัฐบาลที่แสดงความสนใจเรื่องนี้ต่อไป เพื่อให้มีส่วนร่วมในความพยายามระบุดำประชากรไร้รัฐและประชากรที่ยังไม่กำหนดสัญชาติซึ่งอาศัยอยู่ในเขตแดนรัฐนั้น ด้วยความร่วมมือกับหน่วยงานสหประชาชาติอื่นๆ โดยเฉพาะ UNICEF และ UNFPA รวมทั้ง DPA, OHCHR และ UNDP ภายใต้กรอบโครงการระดับชาติ ซึ่งอาจรวมถึงกระบวนการที่เชื่อมโยงกับทะเบียนแจ้งเกิดและการทำข้อมูลประชากรให้ทันสมัย หากเหมาะสม

- (ค) สนับสนุนส่งเสริมให้ UNHCR จัดทำและเผยแพร่งานวิจัยร่วมกับสถาบันวิชาการหรือผู้เชี่ยวชาญ และรัฐบาล โดยเฉพาะในภูมิภาคที่มีงานวิจัยเกี่ยวกับภาวะไร้รัฐจำนวนน้อย เพื่อส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจถึงลักษณะและขอบเขตปัญหาภาวะไร้รัฐยิ่งขึ้น เพื่อระดมทรัพยากรไร้รัฐ และเพื่อทำความเข้าใจถึงสาเหตุอันนำไปสู่ภาวะไร้รัฐ โดยทั้งหมดนี้เป็นพื้นฐานสำหรับการกำหนดยุทธศาสตร์ในการจัดการกับปัญหา
- (ง) สนับสนุนส่งเสริมให้รัฐที่มีข้อมูลทางสถิติเกี่ยวกับบุคคลไร้รัฐ หรือปัจเจกบุคคลที่ยังไม่ได้กำหนดสัญชาติ เผยแพร่ข้อมูลเหล่านั้นแก่ UNHCR และเรียกร้องให้ UNHCR จัดให้มีวิธีการอย่างเป็นระบบและเป็นทางการมากกว่านี้เพื่อรวบรวม ทำให้ทันสมัย และแบ่งปันข้อมูล
- (จ) สนับสนุนส่งเสริม UNHCR ให้เพิ่มกิจกรรมเกี่ยวกับบุคคลไร้รัฐ ข้อมูลทางสถิติที่รัฐจัดหาให้ และงานวิจัยในสาขาที่ให้ความสำคัญกับภาวะไร้รัฐ ซึ่งจัดทำโดยสถาบันวิชาการและผู้เชี่ยวชาญ ประชาสังคม และเจ้าหน้าที่ตนเอง ไว้ในรายงานทุก ๒ ปีเพื่อนำเสนอต่อกรมการบริหาร
- (ฉ) สนับสนุนส่งเสริม UNHCR ให้คงการสนับสนุนคำแนะนำทางเทคนิควิชาการและการปฏิบัติแก่รัฐต่อไป และส่งเสริมความเข้าใจปัญหาภาวะไร้รัฐ รวมทั้งเอื้ออำนวยให้เกิดการสนทนาในระดับนานาชาติและภูมิภาคระหว่างรัฐที่ให้ความสนใจ
- (ช) บันทึกถึงความร่วมมือด้านสัญชาติและภาวะไร้รัฐที่จัดทำขึ้นโดยสหภาพรัฐสภา และบันทึกเพิ่มเติมถึงหนังสือคู่มือสำหรับเจ้าหน้าที่รัฐสภาว่าด้วยสัญชาติและภาวะไร้รัฐ ค.ศ. ๒๐๐๕ ซึ่งทางรัฐสภาระดับชาติและภูมิภาคได้นำมาใช้สร้างการตระหนักรู้ และเสริมศักยภาพแก่ฝ่ายบริหารของรัฐและประชาสังคม...

การคุ้มครองบุคคลไร้รัฐ

- (ก) สนับสนุนส่งเสริมรัฐให้พิจารณารับรองสัญญาว่าด้วยสถานะของบุคคลไร้รัฐ ค.ศ. ๑๙๕๔ และให้รัฐภาคีพิจารณายกเลิกข้อสงวนต่างๆ ในเรื่องนี้
- (ข) ร้องขอ UNHCR ให้เผยแพร่ข้อมูลอย่างแข็งขัน และหากเหมาะสม จัดฝึกอบรมแก่หน่วยงานรัฐบาลเกี่ยวกับกลไกที่เหมาะสมในการระงับ การบันทึก และการมอบสถานะบุคคลไร้รัฐ
- (ค) สนับสนุนส่งเสริมรัฐที่ยังไม่เป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วยสถานะของบุคคลไร้รัฐ ค.ศ. ๑๙๕๔ ให้ปฏิบัติต่อบุคคลไร้รัฐที่อาศัยอยู่ในเขตแดนตนอย่างถูกต้องตามกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ และพิจารณาการเอื้ออำนวยให้เกิดการโอนแปลงสัญชาติของบุคคลไร้รัฐที่อาศัยอยู่เป็นประจำและถูกต้องตามกฎหมายตามตัวบทกฎหมายภายในประเทศ หากเหมาะสม

- (น) สนับสนุนส่งเสริม UNHCR ให้ดำเนินโครงการตามที่ได้รับารร้องขอโดยรัฐที่เกี่ยวข้อง ซึ่งนำไปสู่การคุ้มครองและช่วยเหลือบุคคลไร้รัฐ โดยเฉพาะการช่วยให้บุคคลไร้รัฐเข้าถึงการเยียวยาทางกฎหมายเพื่อชดเชยสถานการณ์ไร้รัฐตน และภายใต้บริบทนี้ ทำงานร่วมกับ NGOs เพื่อจัดหาการให้คำปรึกษาทางกฎหมายและความช่วยเหลืออื่นๆ หากเหมาะสม
- (บ) ร้องขอรัฐไม่ให้กักขังบุคคลไร้รัฐบนฐานของภาวะไร้รัฐเพียงอย่างเดียว และให้ปฏิบัติต่อบุคคลเหล่านี้ตามกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ และยังร้องขอให้รัฐภาคีอนุสัญญาว่าด้วยสถานะของบุคคลไร้รัฐ ค.ศ. ๑๙๕๔ นำปฏิบัติบทบัญญัติอย่างเต็มที่
- (ป) ร้องขอ UNHCR ให้ปรับปรุงการฝึกอบรมเกี่ยวกับภาวะไร้รัฐแก่เจ้าหน้าที่ตน และเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานสหประชาชาติอื่นๆ เพิ่มเติม เพื่อที่ UNHCR จะได้ให้คำแนะนำทางเทคนิควิชาการแก่รัฐภาคีในการนำปฏิบัติอนุสัญญา ค.ศ. ๑๙๕๔ นี้ และประกันการนำปฏิบัติบทบัญญัติอย่างสอดคล้องกัน

